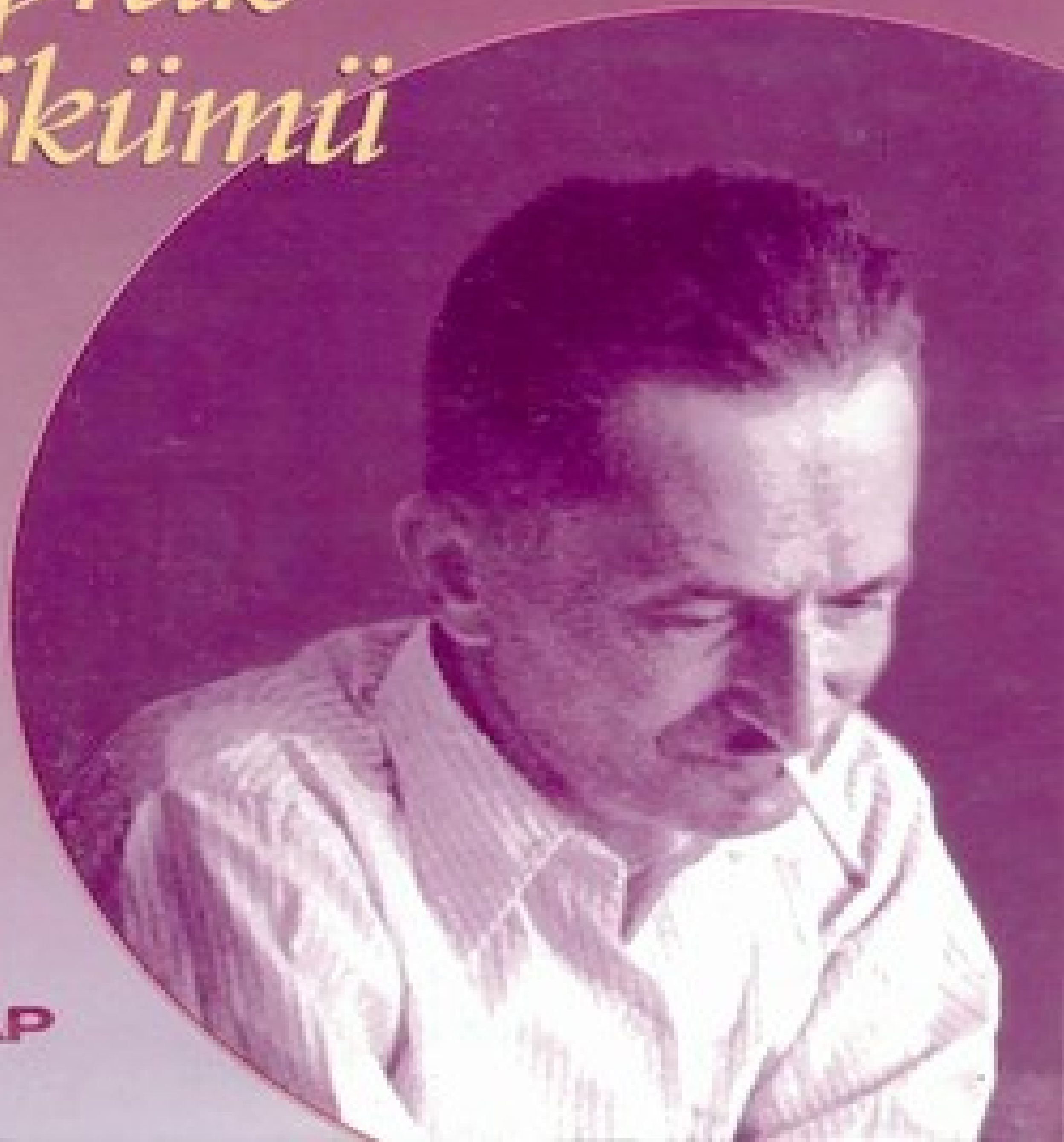
Reşat Nuri Güntekin

BÜTÜN ESERLERİ 23

Yaprak Dökümü

İNKILÂP

Reşat Nuri Güntekin - Yaprak Dökümü

Reşat Nuri Güntekin'in Eserleri

1 — Çalıkuşu
13 — Gökyüzü
2 — Dudaktan Kalbe
14 — Değirmen
3 — Akşam Güneşi
15 — Yeşil Gece
4 — Acımak
16 — Olağan İşler
5 — Damga
17 — Gizli El
6 — Kızılcık Dalları
18 — Harabelerin Çiçeği
7 — Eski Hastalık
19 — Sönmüş Yıldızlar
8 — Miskinler Tekkesi 20 — Tanrı Misafiri
9 — Anadolu Notlan I-II
21 — Kan Davası
10 — Yaprak Dökümü 22 — Kavak Yelleri
11 — Ateş Gecesi
23 — Leylâ ile Mecnun
12 — Bir Kadın Düşmanı
24 — Son Sığmak

Piyesleri :

Hançer Balıkesir Muhasebecisi
Hülleci Tamı Dağı Ziyafeti
Çalıkuşu (N. Cumalı)
Eski Şarkı
Bir Köy Öğretmeni
Yaprak Dökümü
Tercümeleri :

Hz. Muhammed'in Hayatı
Bir Fakir Delikanlı
(Emil Dergmenheim'den)
la Dam 0 Kamelya
Kahramanlar (Cariyi) (A. Dumas Fils)
Don Kişot
Evham
(Cervantes Saavedra) Hakikat (Emil Zola)
Yabancı itiraflar (J. J. Rousseau)
Atlı Adam

Hayatı

Güntekin, 1889'da, Askeri tabip olan Nuri Bey ile Erzurum valisi Yaver Paşa'nın kızı Lütfiye Hanım'ın oğlu olarak İstanbul'da doğmuştur. Öğrenim hayatı boyunca birçok il gezen Güntekin, ilköğrenimine Çanakkale'de başlamıştır. Daha sonra İzmir'deki Frerler okulunda bir süre öğrenim görüp sınavla girdiği Darülfünun Edebiyat Şubesi'ni 1912'de bitirdi. Böylece öğrenim hayatını yirmi üç yaşında bitirmiş oldu.

Güntekin 1927'e kadar Fransızca ve Türkçe öğretmenlikleriyle müdürlük görevlerini üstlenmiştir. Bazı görev aldığı okullar Bursa Sultanisi, İstanbul Beşiktaş İttihat ve Terakki Mektebi, Fatih Vakf-ı Kebir Mektebi, Akşemseddin Mektebi, Feneryolu Murad-ı Hâmis Mektebi, Osman Gazi Paşa Mektebi, Vefa Sultanisi, İstanbul Erkek Lisesi, Çamlıca Kız Lisesi, Kabataş Erkek Lisesi, Galatasaray Lisesi ve Erenköy Kız Lisesi'dir.

Güntekin, 1927'de maarif müfettişi oldu ve bu arada Dil Heyeti'yle birlikte bazı çalışmalarda bulundu. 1939'da ise Çanakkale milletvekili olarak TBMM'de bulundu. Bu görevini 1946'ya kadar sürdürdü. 1947'de, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Ankara'da yayımlanan Ulus gazetesinin İstanbul kolu olan Memleket gazetesini çıkardı. Güntekin daha sonra müfettişlik görevine geri döndü ve 1950'de UNESCO Türkiye temsilciliği ve öğrenci müfettişliği görevleriyle Paris'e gitti. 1954'te ise yaşında dolayı bu görevden ayrılmak zorunda kaldı. Emekliliğinden sonra bir süre İstanbul Şehir Tiyatroları edebi heyeti üyeliği yapmıştır.

Güntekin'e Akciğer kanseri teşhisi konulduktan sonra tedavisi için Londra'ya gitti ve orda hastalığına yenik düşerek öldü. 13 Aralık 1956 günü, Karacaahmet Mezarlığı'na gömüldü.

Yaprak Dökümü

- ALTIN Yaprak Anonim Şirketinden neye mi istifa ettim?

Bunda anlaşılmayacak hiç bir şey yok. Aldığım altmış iki lira aylıkla geçinemiyordum. Başımda iki küçük kardeşle hastalıklı

bir ana var... Arasıra anam soğuktan, kardeşlerim yemekten şikayet ederlerdi. Ben, omuz silker: Ne yapayım, bu terazi bu kadar çekiyor. Elime geçeni ben barda, baloda yiyip sizi bu halde bıraksam bana bir şey demeğe hakkınız olur. Fakat hesap meydanda derdim. Bu açık hakikati anlarlarsa ne ala. Anlamazlarsa: (Hanımlar, efendiler, bu otelin sofrasını beğenmiyorsanız akçeyi eksik verirsiniz. Daha iyisini bilen varsa haber verin, hep birden oraya göç edelim) der, viran kapıyı vurduğum gibi, giderim. Anam, ihtiyar kadın... Kardeşler: Allahın iki biçaresi... Ben böyle çıkışınca ister istemez yelkenleri suya indiriyorlardı. Fakat canavarın büyüğüne, yani kendime nasıl laf anlatırsın? Yaş otuzu buldu... Sıhhatim, kuvvetim yerinde...

arsız bir tabiatım var... ne görsem içim çeker... yiyecek görürüm isterim, elbise görürüm, isterim... Fazla olarak bunları

başkaları kadar kendimde de hak bulurum... İş böyle olunca içimde kopacak kıyameti varın siz düşünün.

Karanlık kış akşamları, delik tabanımdan giren çamurun soğuğu ciğerime işlemiş, alacaklı dükkanların önünden geçmeyeyim diye sokakları dolana dolana evime giderken omuzbaşımdan lüks otomobiller geçer. Bunların içindekilerin bir kısmını tanıyorum.

Eğlenmeye, avuç dolusu para yemeğe gidiyorlar. İçim şöyle bir burkulur, kendi kendime sorarım: Bunların hepsi benden değerli insanlar mı? Onlar, böyle alabildiklerine yaşayıp giderlerken ben, niçin köpek gibi sokaklarda sürüneyim?

İstediğimi yiyip giymeyeyim? Canımın çektiği bir kadını bir kere koynuma almayayım?

Böyle yıllarca, senelerce kendi kendime çekiştikten sonra nihayet şu neticede karar kıldım: Babam, fazla namuslu adammış...

Bir babanın çocuklarına bırakacağı en kıymetli miras temiz bir isimdir der gidermiş... Temiz bir isim, bir miktar dünyalıkla beraber olursa ala; fakat züğürt evlatlarda ancak bir, nihayet iki göbek dayanabilir. Her neyse babam iyi etmiş, kötü

etmiş, o ayrı bahis... Fakat etrafımızdaki zenginlerin hepsi koltuklarında çek defterleriyle analarından çıkmadılar ya... Allah'ın kafalarına koyduğu iz'anı ebcet gibi ölüye, diriye yaramaz şeylere sarfedeceklerine yerine sarfetmişler, yüklerini tutmuşlar...

Mademki pek beyinsiz, eşek gibi bir şey olmadığını iddia ediyorsun.

Elini kolunu bağlayan yok ya! Dilenci gibi boş yere sızlanacağına sen de talihini bir tecrübe et... Muvaffak olursan ne ala... Olamazsan: Ne yapalım; elimizden geleni yaptık amma olmadı der, kabahati kör talihe yükler geçersin.

Bu sözleri söyleyen adam, bir ay evvel şirketin muhasebe katipliğinden istifa etmiş sansar yüzlü, keskin beyaz dişli, kara yağız bir gençti. O gün hem unuttuğu birkaç eşyayı almaya hem de eski kapı yoldaşlarını yoklamaya gelmişti.

Öğle paydosuydu. Memurların kibar kısmı karşı muhallebicide yumurta salatası, baş söğüşü, fasulye pilakisi yemeğe gitmişlerdi, söğüşe harcanacak parası olmayanlar bir yandan

peynir, zeytin, lop yumurta ile karınlarını doyuruyorlar, bir yandan arkadaşlarını dinliyorlardı. O, masalardan birinin üstüne boylu boyunca uzanmış, iskarpinlerinin topuğu ile dağınık kağıtlara vura vura sözüne devam ediyordu:

- Böyle mutlaka bir şeyler yapmaya azmettikten sonra ibret gözü ile etrafıma baktım... Bir alay saçlı sakallı adamlar mektep çocukları gibi art arda dizilmiş, bir acayip sürüye katılmış, yerimizde sayıyoruz.

Bulunduğun yerde ne kadar çalışıp çabalasan önündeki, yanındakini ne kadar itip kakıştırsan nafile...

Bilmem kaç yıl geçecek de aylığın bilmem kaç kuruş artacak.

Biri kovulacak, ölecek de iki adım ileri gideceksin. Onun için ya devlet başa, ya kuzgun leşe dedim, kendimi bu kafileden, yani Altın Yaprak Anonim Şirketinden dışarı attım... Aranızdan ayrılalı bir ay var mı? Belki yok bile... Çulu derhal düzelttim değil mi?

Yerinde doğrulmuş, fantazi ipek çoraplarını, yeni gömleğini gururla göstererek gülüyordu:

- Mamafi, fena bir şey mi yapıyorum? Kimsenin malına, hayatına, ırzına mı dokunuyorum? Kat'iyyen... Sadece Havyar hanında bir komisyoncunun yanında çalışıyorum... Onun hesabına gümrükten mal çekiyorum. Şimdilik ehemmiyetsiz bir maaş, yine nispeten ehemmiyetsiz bir anafor... Fakat Allah bereket versin, gül gibi geçiniyorum...

Öksürüklü bir ihtiyar, derin derin göğüs geçirerek; Hakkın var... ne çare ki bizden geçti diye söyleniyor; yirmi yaşlarında iki saf çehreli çocuk muzaffer bir spor şampiyonu seyreder gibi hayretle, hasetle ona bakıyorlardı. Yalnız, yüzünün bir yanı muharebede yanmış kırklık bir memurun ne düşündüğünü anlamak kabil değildi. Yumruğunu çenesinin altına dayamış, yemeğini yarım bırakmış, gözlerini kapayarak düşünüyordu.

Genç adam, masadan inmişti. Sobanın ağzında görünen ateşlerden bir sigara yaktıktan sonra dolaşmaya, Havyar hanına, gümrüğe dair vurgun, anafor hikayeleri anlatmaya başladı. Bunların çoğu bire bin katmak suretiyle şişirilmiş masallardı. Fakat bu mahrum adamlar, onları olduğu gibi kabul ediyorlar, başkaları

kürekle altın kürerken kendilerinin bu rutubetli odada birkaç

lira için yarı aç çürümelerine hayıflanıyorlardı. Hatibin gözleri bir aralık, odanın karanlık bir köşesinde, yüksek bir yazıhanenin arkasından kendisine bakan bir ihtiyar adamın gözlerine ilişti. Birdenbire utanmış ve cesaretini kaybetmiş gibi sustu.

Bu, Ali Rıza Bey isminde altmış yaşlarında bir eski mutasarrıftı.
Odanın bir köşesindeki yazıhanesinde, bir çöl ortasında gibi, daima yalnız ve unutulmuş, çalışır, kimse ile konuşmazdı.

Çok iyi ve terbiyeli bir adam olduğu için, büyük, küçük herkes, hatırını sayardı.

Ali Rıza Bey de öğle yemeğine çıkmayan memurlardandı.
Alüminyum bir sefertası içinde getirdiği kuru köftesiyle yeşil zeytinlerini yerken, gayriihtiyari bu konuşmayla alakadar olmuş, işittiği şeyler iştahını kesmiş gibi çatalını bırakarak başını
kaldırmıştı.

Misafir, bir kabahat işlerken yakalanmış gibi mahçuptu; fakat bozulduğunu belli etmek istemedi; gülümseyerek:

- Beyefendi, bu sözlerim her halde hoşunuza gitmez, dedi, fakat ne yapalım ki hakikat...

Ali Rıza Bey, mektep çocuğu mahçupluğu ile cevap verdi:

- Bilirsiniz ki kimsenin fikrine karışmam, keyfinize ve menfaatinize uygun olan her şeyi yapmakta serbestsiniz. Ancak müsaade ederseniz size başka bir cihetten sitem edeceğim. Kendi köşesinde çalışan, belki de kendi halinden, hayatından memnun olan insanlarda olmayacak birtakım arzular ve isyanlar uyandırmak doğru mu? Vicdanınızdan eminim... Düşünürseniz bana hak vereceksiniz.

İhtiyar memurun fazla konuşmak istemediği anlaşılıyordu; fakat misafir, onu bırakmadı. Çok terbiyeli bir tavırla:

- Bu acı hakikatleri onlara söyleyen yalnız ben olsaydım hakkınız olurdu beyefendi, dedi, ne çare ki yeni zaman insanları
bu hakikatleri birbirlerinden değil, hayattan, gazetelerin şerait-i hayatiye, şerait-i iktisadiye dediği şeylerden öğreniyorlar.

Bilhassa Büyük Muharebeden sonra bütün dünyada bir garip uyanıklık oldu. Şimdi insanlar artık sizin zamanınızın insanları

değil. Gözlerin açılması emelleri, hırsları artırdı. Kimse artık kendi halinden memnun olmuyor. Bu cereyan neticesinde eski ahlak kaidelerinin yıkılıp değişmemesine nasıl imkan görürsünüz.

Ali Rıza Bey sarardı, dudaklarının ve sakalının hafifçe titrediğini belli etmemeğe çalışarak gülümsedi:

- Ben, eski bir insanım. Anlaşmamıza imkan yok. İnsanların paradan başka şeylerle de mesut olacaklarına inanarak yaşadım.

O kanaatle öleceğim.

Genç adam, Ali Rıza Bey'e acır gibi bir tavırla cevap verdi:

- Tamamıyle haksız değilsiniz. İnsan, mesela ibadet, yahut çalgı ile meşgul olmakla; zerzevat, çiçek, yahut çocuk yetiştirmekte de bir teselli bulabilir. Ancak bunun için de hiç olmazsa yaşayacak kadar bir para lazımdır. Çiçek meraklısısınız; fakat biraz paranız yok değil mi? Ne kadar uğraşsanız topraktan istediğiniz renkte, kokuda bir çiçek alamayacağınıza emin olun...

Babasınız, çocuklarınız var, paranız yok değil mi? Evlatlarınız ahir ömrünüzde size bir feci yaprak dökümü manzarası seyrettirmekten gayri saadet vermezler.

Söz, burada bitti. Ali Rıza Bey, yemeğine devam için tekrar başını eğdi. Fakat artık lokmalar boğazından geçmiyordu.

Bilhassa son sözler ona çok fena tesir etmişti. Beş çocuk babasıydı.

Bunların hiç biri daha tamamiyle meydana çıkmış sayılmazdı.

Bu adamın bu acı hakikatleri insanlara şerait-i hayatiye, şerait-i iktisadiye öğretiyor demesi pek hoş bir söz değildi.

Bütün hayatını çocuklarına iyi fikirler ve iyi bir ahlak vermeye sarfetmişti. Acaba yeni zamanların bu havası onları da sarsacak, ihtiyar babaya son deminde bir yaprak dökümü mü seyrettirecekti?

Ali Rıza Bey, pek gözü kapalı bir adam değildi. Bu korku daha evvel de onu birçok kereler yoklamıştı. Fakat hiç bir zaman bu kadar yakın tehlike şeklinde görünmemişti. İtikatsiz bir adam olmasına, gökten beklenecek bir şey bulunmamasına rağmen dua ediyor: Yarabbi; sen çocuklarımı muhafaza et! diye ellerini açıyordu.

-İİ-

ALİ Rıza Bey, Babıali yetiştirmelerinden bir mülkiye memuru idi. Otuz yaşına kadar Dahiliye kalemlerinden birinde çalışmıştı.

Belki ölünceye kadar da orada kalacaktı. Fakat kızkardeşiyle annesinin iki ay ara ile ölmesi onu birdenbire İstanbul'dan soğutmuştu. Suriye'de bir kaza kaymakamlığı alarak gurbete çıkmasına sebep olmuştu.

Ekseri tecrübesiz hastalar gibi sanmıştı ki insanın ıstırapları yattığı yataktan, etrafındaki eşyadan gelir ve yer değiştirmek, onlardan kurtulmak için en iyi çaredir.

Ali Rıza Bey, o zamandan sonra bir daha İstanbul'a dönmemiş, yirmi beş sene muhtelif memuriyetlerle Anadolu'da dolaşmıştı.

Çok malumatlı, çalışkan bir adamdı. Fakat ne malumatı, ne de çalışkanlığı işe yarar cinsten değildi.

Arabi ve Farisiden başka İngilizce ve Fransızcayı da bilirdi. Gençliğinde edebiyatla uğraşmış, mecmualarda takma isimle oldukça düzgün gazeller neşretmişti. Sonra felsefe ve tarihe de merak etmişti. Sade boş zamanlarını değil, biraz da iş zamanlarını kitap okumakla geçirirdi. Bu, onun uzun memurluk hayatında, devlet hazinesinden çaldığı yegane şeydi.

Titiz denecek kadar temiz, gülünç denecek kadar nazik ve mahçup bir adamdı. Hak yemek, kanuna aykırı bir şey yapmak, kalp kırmak korkusuyla bir türlü iş göremezdi.

İsterdi ki elinden çıkacak iş, sadece kanuna değil, teamüle, insanlık ve nezaket kaidelerine de uygun, yani dört başı mamur olsun...

Ondan bahsedenler: İyi adam... Peygamber gibi adam... Elini öp... dua ettir... İlimden bahsettir... Şiir okut..,. Ne yaparsan yap... Fakat iş isteme derlerdi.

Evlendiği zaman kırkına yaklaşıyordu. Bir aile kurmak onun gözünde yeni bir devlet kurmak kadar ehemmiyetli bir işti. Bunun için belki de hiç evlenmeyecekti; fakat yakın bir arkadaşı

bir gece, akrabasından bir kızı teklif etmiş. Ali Rıza Bey de hayır demeğe utandığı için pekala diye cevap vermişti.

Karısı, talihine pek ağırbaşlı ve temiz bir kadın çıkmıştı. Yirmi yaşında olduğunu temin etmelerine rağmen ferah ferah yirmi beş vardı. Ali Rıza Bey, nüfus işlerinde -devletin başka hiç

bir şubesinde gösteremediği- bir faaliyet gösterdi. Yedi sene içinde birbiri ardı sıra dört çocuğu dünyaya geldi. Nihayet dört senelik bir dinlenme müddetinden sonra da -elli yaşına girdiği gün- son bir kızla çocuklarının sayısı beşi buldu.

Bazı boş vakitlerinde hala kıtalar, gazeller yazan Ali Rıza Bey'in sevdiği bir teşbihi vardı: Vak'aları coşkun bir sesle, kendini uzaktan bu seli seyreden bir insana benzetirdi. Büyüyecek bir memur olmasına rağmen hiç bir zaman bu sele katılmayacak, hayatta daima bir seyirci mevkiinde kalacaktı... Fakat onun kanaatince bu seli ezeli yatağından çevirmeye çalışmak boş bir emekti. Bu, böyle gelmiş, böyle gidecekti.

Ancak, birbiri ardı sıra gelen bu beş çocuk, Ali Rıza Bey'i bu vaziyeti değiştirmeye mecbur etti. Büyütülecek beş çocuğu olan bir adam, hayata karşı bir kayıtsız seyirci mevkiinde kalamazdı.

O zamandan itibaren eski gevşek ve emelsiz memur gitti, yerine çocukları için her fedakarlığı göze almış bir gayretli aile babası çıktı.

Çocukları için geceli, gündüzlü didinmek onu yormuyor, bilakis mesut ediyordu. Yalnız bir düşüncesi vardı: Acaba fazla geç kalmamış mıydı?

Bazı yorgun ve bedbin saatlerinde bu düşünce, onu biraz rahatsız ederdi. Fakat bu fikir üstünde fazla durmaz:

- Kuvvetli bir vücudum var... Bir kaza ölümüne uğramazsam daha ferah ferah yirmi sene yaşar ve çalışırım, diye kendini teselli ederdi.

Bu yirmi sene son derece geniş tutulmuş bir hesaptı. Pek sıkıya gelirse bunun yarısı kadar bir zaman da ona yetebilirdi. Gerçi son numara çocuğu olan Ayşe çok vakitsiz gelmişti. Fakat bunda o kadar korkulacak bir şey yoktu. İcabederse ona ait olan vazifelerini büyüklerine de bırakabilir, gözü arkada kalmazdı.

Elverir ki onlar düşündüğü gibi yetişmiş olsunlar...

Fakat hiç akla gelmeyen bir vaka, Ali Rıza Bey'in bu hesaplarını altüst etmiş, onu elli beş yaşında devlet memuriyetinden çekilmeye mecbur bırakmıştı.

O zaman, Trabzon sancaklarından birinde mutasarrıftı. Bir gün bir kadın kaçırma vakası olmuş, kadının kocası ile onu kaçırmaya kalkan adam bıçakla birbirini yaralamışlardı.

Koca, arkasız bir çiftçi; öteki bütün kasaba halkının tuttuğu bir eşraf oğlu idi. Onun için asıl kabahatlinin kollarını sallaya sallaya ortada dolaşmasına göz yummak ve namusuna kastedilen adamı -göğsündeki yaralarıyla- hapse atmak lazım geldi.

Etliye, sütlüye karışmamayı öteden beri meslek edinen Ali Rıza Bey, bu meselede ateş kesilmiş, kendini attırıncaya kadar uğraşmıştı.

Ne yapsın? Bu, bir hak, bir vicdan ve namus işi idi.

Vazifesini yapmakta kusur ederse Allah onu çocuklarında cezalandırırdı.

Ali Rıza Bey, İstanbul'da bir zaman işsiz gezdi. Hazır parası yoktu. Beş çocuk babası bir mutasarrıf, ne artırmış olabilirdi?

Bereket versin Bağlarbaşı'nda babadan kalma eski evi vardı. Karısının birkaç parça mücevherlerini satarak onu tamir ettirdi ve çocuklarını barındırdı.

Ali Rıza Bey, yeniden bir memuriyet almak için Babıali koridorlarında dolaşmaya başlamıştı. Bir gün Dahiliye Nazırı'nın odasından çıkan uzun boylu bir genç yaklaştı, öpmek için eline sarılarak:

- Beni tanımadınız mı hocam? Eski talebeniz Muzaffer, dedi.

Ali Rıza Bey, dikkatle bakınca onu hatırladı: Bir tarihte vilayetlerden birinin idaresinde, beş altı ay, hasta bir tarih hocasına vekalet etmişti. Bu Muzaffer o zaman mektepte talebeydi.

Çok zeki ve çalışkan bir çocuk olduğu için Ali Rıza Bey'de iyi bir tesir bırakmıştı. Serbest bir tavırla Dahiliye Nazırı'nın yanından çıkmasına, koridorlarda yürekli yürekli gülüp söylemesine bakılırsa bu genç, her halde çok ilerlemişti. Biraz sonra Ali Rıza Bey bu tahmininde aldanmadığını gördü.

Muzaffer, iki büyük şirkette meclis-i idare azası ve Altın Yaprak Anonim Şirketinin umumi müdürü idi. Eski hocasının vaziyetini öğrencine ona bir teklifte bulundu. Bu yaştan sonra tekrar gurbete çıkması doğru değildi. Bilhassa Mısır ve İngiltere ile iş yapan şirketin Arapça ve İngilizce bilen bir memura ihtiyacı

vardı. Hocasının ne kıymetli bir insan olduğunu biliyordu.

Eğer o isterse, devletten alacağı parayı, hatta daha fazlasını, şirketten de alabilirdi. Ali Rıza Bey, bu teklifi büyük bir sevinçle kabul etti. Şirket, ona devletten alacağının fazlasını değil, eksiğini de verse öpüp başına koyacaktı.

Artık İstanbul'dan çıkmayı istemiyordu. Çocukları büyümüştü.

Onları eskisi gibi peşine takıp memleket memleket gezdiremezdi.

Eski mutasarrıf, beş seneden beri Altın Yaprak Anonim Şirketinin en iyi memuru olmuştu. Sabahtan geceye kadar durmadan çalışıyor, üç kişi kadar iş çıkarıyordu. Bunun başlıca iki sebebi vardı: Birincisi Muzaffer'i yaptığı iyiliğe pişman etmemek, ikincisi gördüğü işin tercümeden, zevalsiz bir elçilikten ibaret olması, kelimelerden başka kimsenin hakkını tehlikeye düşürmemesi..

-İİİ-

İHTİYAR bir odacı, Ali Rıza Bey'in yanına geldi:

- Bey, bir kadın gelmiş, seni görmek istiyor; Leman Hanımın'ın annesi imiş, dedi.

Leman, şirketin daktilosu idi. Ali Rıza Bey'in on, on iki sene evvel vilayetlerden birinde tanıdığı bir orman müdürünün kızı

idi. O zaman, yedi, sekiz yaşlarında bir çocuktu. Arasıra kızlarıyla oynamaya gelirdi.

Bir sene evvel Üsküdar iskelesinde Ali Rıza Bey'in karşısına güzel bir genç kız çıkmış: Ben kızlarınızın arkadaşı, Leman'ım bey amca diye teklifsizce elini öpmüştü. Leman beş sene evvel babasını kaybetmişti. Şimdi, annesiyle beraber Fındıklı'da oturuyordu. Geçinmek için çok sıkıntı çekmişlerdi. Genç kızın açıkça halini söylemesi Ali Rıza Bey'e dokundu. Gerçi babasıyla pek sıkı fıkı bir ahbaplığı yoktu; fakat Leman'ın kendi çocukları yaşta kimsesiz bir kız olması ihtiyar adamda derin bir yardım arzusu uyandırmaya kafi geldi. Leman düzgün bir tahsil görmemişti; fakat okuyup yazıyordu. Fazla olarak biraz da daktilografi öğrenmişti. Ali Rıza Bey, ne yaptı yaptı, onu 45 lira aylıkla şirkete aldırdı.

İhtiyar adamın bu genç kıza etmek istediği iyilik bundan da ibaret değildi. Leman'a babalık etmek, bu yaşta kimsesiz kızları

tehdit eden tehlikelerden onu korumak istiyordu. Bugün bu kızcağızın başına gelen şey yarın da kendi çocuklarının başına gelebilirdi.

Ali Rıza Bey, bu babalık ve hamilik vazifesine büyük bir gayretle başlamıştı. Fakat, birkaç hafta sonra teessüfle gördü ki bu işte hayli geç kalmıştır.

Leman, belki temiz bir kızdı; fakat çok hafif ve cahildi. Kendini idare etmesini bilmiyor, şirketteki memurlara münasebetsiz şakalar ediyordu.

Ali Rıza Bey, birkaç defa ona nasihat verdi. Genç kız, onu dinlerken hak verir, yaptıklarından utanır gibi görünürdü. Fakat yarım saat geçmeden yine eski münasebetsiz şakalara başlardı.

Ali Rıza Bey, bir gün dayanamayarak onu çıkışacak olmuştu.

Genç kız, derhal titizlenmiş, kimsenin kahyalığına tahammül edemeyeceğini anlatmıştı. Ali Rıza Bey, onu şirkete yerleştirmekle, Allah razı olsun, büyük bir iyilik etmişti, fakat bunu ikide birde başına kakması, her yaptığına karışması doğru olamazdı.

İhtiyar adam, başını önüne eğerek acı acı gülümsemiş: Siz bilirsiniz çocuğum, darılmayınız demişti. İhtiyar adam, Leman'ın o gün bugündür ne adını anıyor, ne yüzüne bakıyordu.

Yalnız onu bazen rezalet halini alan hoppalıklarını gördükçe: Ne dedim de onun buraya gelmesine vasıta oldum? diye kendine kızıyordu.

Leman, sekiz, on günden beri şirkette görünmüyordu. Galiba hasta idi. Fakat, nedense fazla arayıp sormak içinden gelmemişti.

Leman'ın annesi, şimdiye kadar hiç yüzünü görmediği bu kadın, kendisinden ne istemeye gelmiş olabilirdi?

Ali Rıza Bey, koridorda eski siyah çarşaflı, kısa boylu bir kadın gördü. Evvela yüzüne bakmaya cesaret edemeyerek:

- Hoş geldiniz hemşire hanım bir emriniz mi var?

Diye sordu. Kadın, birdenbire cevap vermedi. Vücudu, elleri sıtma tutmuş gibi titriyordu. İhtiyar adam, hayretle gözlerini kaldırdı.

Ağlamaktan gözleri şişmiş bitkin bir çehre gördü. Aklından fena bir ihtimal geçti. Leman'a olan bütün kinini unutarak:

- Çocuk nasıl?

Dedi. Kadın, ağlayarak cevap verdi:

- Leman, iyi fakat keşki ölmüş olsaydı!...

Ali Rıza Bey, biraz sonra hakikati öğrenince ihtiyar anaya hak verdi: Evet, keşki Leman, bu felakete uğrayacağına namusu ile ölseydi.

Hakikat şu idi:

Müdür Muzaffer Bey, baştan çıkarmış... Leman on gün evvel: Adada bir arkadaşımın düğününe davetliyim, üç dört gün gelmiyeceğim diye annesinden izin almış... Bir hastanede çocuk düşürmüş! Dün bir deri bir kemik halinde eve getirip bırakmışlar...

Annesine her şeyi olduğu gibi söylemiş...

Ali Rıza Bey'e, inme iner gibi oldu. Durduğu yerde elleri, ayakları karıncalanıyor, kızı baştan çıkaran kendisi imiş gibi çılgın bir korku ve utanma içinde yüzünü kapayarak: Vah, vah, vah... diye dövünüyordu.

İhtiyar kadın, onun ayaklarına kapanmak ister gibi tavırlarla yalvarıyordu:

- Sizden başka kimsemiz yok. Bizim halimiz ne olacak? Bize bir akıl öğretin. Siz de evlat sahibisiniz...

Ali Rıza Bey'in teessürü bir çapkının kızı mahvetmesinden değil, bu işe dolayısıyle kendisinin vasıta olmasından ileri geliyordu.

Öyle ya, bu kızı şirkete almasıydı bu felaket olacak mıydı?
İhtiyar kadın, sırf başka kimse tanımadığı için, eski bir aile dostu diye, ona koşup gelmişti. Fakat Ali Rıza Bey, onun sözlerinde: Yaptığını temizle! der gibi bir mana buluyordu. İhtiyar adam, biraz kendine geldikten sonra kadını teselli etti:

- Hemşire hanım... Size Merak etmeyin! diyemem. İşin nereye varacağını şimdiden kestiremiyorum. Fakat elimden geleni yapacağım. Benim tanıdığım Muzaffer Bey, insan bir çocuktur.
Bir genç kızın göz göre göre mahvolmasına vicdanı razı
olamaz. Umarım ki Leman'ı nikahla alır. Yaptığı fenalığı tamir eder... Müteessir olmayın... İnsanlarda iyilik asıldır.

Şimdiye kadar dört duvar arasında yaşamış bu saf ve cahil kadın, insanlarda iyiliğin asıl olduğuna, nedense bu güngörmüş, saçlı sakallı idare adamı kadar inanmak istemedi ve geldiği gibi ağlaya ağlaya şirketten çıkıp gitti.

-İV-

İŞ, başa düşmüştü. Vakit geçirmeden Muzaffer Bey'le görüşmek, bu zavallı insanlarla beraber kendi namusunu da temizlemek lazım geliyordu.

Ali Rıza Bey'in fikrine göre, müdür, kendi getirdiği ve himaye ettiği bir kıza sataşmakla doğrudan doğruya onun namusuna kastetmiş oluyordu: Birkaç ay evvel sekiz on lira bir zam görmüştü. O sıralarda Şirket'in sarhoş ve ahlaksız bir memurunun Elbette velinimetler dururken bizim aylığımıza zammedilecek değil ya! diye söylendiğini kulağıyla işitmişti.

Ali Rıza Bey, o zaman bu söze fazla ehemmiyet vermemişti; fakat şimdi, onu büyük bir dehşetle hatırlıyor, ona büsbütün başka bir mana veriyordu. Herkes, kendisi gibi vurdumduymaz değildi. Başkaları, müdürle Leman arasındaki münasebeti şüphesiz çoktan

sezinlemişler, bu işte onun da parmağını görerek haksız yere günaha girmişlerdi.

Görünüşte hala ona hürmetle muamele eden bu insanlar, arkasından, kimbilir, neler söylüyorlardı.

Bu yaştan ve bu kadar temiz bir hayattan sonra bu da mı başına gelecekti?

Bir aralık Muzaffer'i hiç görmeden çıkıp gitmeyi de düşündü.

Yapılacak şeylerin en temizi muhakkak ki buydu. Fakat bu fikir üzerinde fazla durmadı. Viran olan hanede evlad-ü ayal vardı. Sonra müdürün bu meseleyi namuslu bir adama yakışacak tarzda halledeceğinden şüphe edemiyordu.

Aksi gibi o gün şirketin en gaileli bir günü idi. Müdürün odası

arı kovanı gibi işliyordu. Ali Rıza Bey, sıcağı sıcağına Muzaffer'le görüşemezse cesaretini kaybetmekten korkuyordu. Sonra, tereddüt içinde geçecek gecenin dehşetini gözü önüne getirdi ve icabederse karanlığa kadar beklemeğe karar verdi.

İhtiyar memur, o gün akşama kadar çalışmadı; oturduğu yerde Muzaffer'e söyleyeceği şeyleri hazırladı. Aklına öyle şeyler geliyordu ki, tesirlerine kendi de dayanamayıp ağlıyor, mendilin ucuyle ikide birde gözlerini siliyordu.

Ali Rıza Bey, yaz, kış, işi olsun olmasın her gün saat dokuzda vazife başında bulunuyordu.

Buna mukabil akşamları herkesle beraber şirketten çıkmaz, gün batıncaya kadar çalışırdı.

Müdür, onu bu saatte karşısında görünce:

- Hocam, yine geç kalmışsınız, dedi, kendinize hiç acımıyorsunuz...

Bir işiniz varsa yarına bırakalım.

Muzaffer Bey, ihtiyar memurun ne kadar iltifat görse şımarmayacak bir adam olduğunu bildiği için ona herkesten başka türlü muamele ederdi. Her zamanki hürmetle ayağa kalkarak yanına oturttu, sigara verdi.

Ali Rıza Bey, saatlerden beri hazırladığı nutku birdenbire unutmuştu.

Başının içi bomboştu. Buna mukabil mutlaka konuşmak lüzumunu kuvvetle hissediyor, rastgele bir şeyler geveliyordu.

Muzaffer Bey, onun ne dediğini, ne istediğini birdenbire anlayamamıştı.
Gülümseyerek, önündeki bir zarfın kenarına rakamlar yazarak onu dinliyordu. Fakat, biraz sonra ayakları suya erince birdenbire irkildi, yavaş yavaş çehresini ve tavırlarını
değiştirmeye başladı.

İhtiyar adam, onun kızaracağını, ezilip büzüleceğini ummuştu.
O, bilakis çarpışmaya hazırlanan bir adam gibi sert bir tavır alıyor, gözlerini Ali Rıza Bey'in gözlerine dikerek adamcağızı
büsbütün şaşırtıyordu.

İhtiyar memur, yüreğindeki sıkıntıya, başındaki şaşkınlığa rağmen, bir an içinde anladı ki, karşısındaki insan, senelerden beri yaptığı hayalden büsbütün başka bir insandır; şimdiye kadar gördüğü
güzel muamele, sırf zararsız, terbiyeli bir ihtiyarcık addedilmesinden ileri gelmiştir.

Evet, bu korkunç bir aldanıştı. Zavallı adam, uzaktaki bir kayaya karşıdan seslenmiş, ondan aldığı tatlı cevapların, kendi yumuşak ve nazlı sesinin akislerinden başka bir şey olmadığını
anlayamamıştı. Şimdi bu kayaya eliyle dokunuyor ve onun nasıl bir madenden yapıldığını anlıyordu.

Partinin kaybolduğuna şüphe yoktu.

Muzaffer, kendine ait işlere başkalarının burnunu sokmasına müsaade edecek; hayatıyle, menfaatiyle oynatacak adamlardan değildi. Ali Rıza Bey, bunu bildiği halde bir türlü duramıyor, bir girdaba düşmüş de kurtulamıyormuş gibi hep aynı dairenin içinde dönüyordu.

Müdür Bey, biraz daha bekledikten sonra sözü rastgele bir yerinden kesti:

- Anladım, müsaade ederseniz, biraz da ben söyleyeyim, dedi.

Size olan hürmetimden, muhabbetimden şüphe etmezsiniz.

Siz, fevkalade iyi, bu asırda, bu dünyada emsali bulunmayacak kadar başka bir insansınız. Yalan söylemeyeceğim, Leman vakası

doğrudur. Böyle bir şey olmamalı idi.! Ben de istemezdim.

Fakat ne yapalım oldu. Mamafih, inanınız ki bu vaka zihninizde büyüttüğünüz kadar fevkalade bir şey değildir. Anladığıma göre, bana bu kızla evlenmeyi teklif ediyorsunuz. Açık söyleyeyim, buna imkan yoktur. Çünkü bu Leman Hanımı ilk baştan çıkaran ben değilim.

Bu söz, Ali Rıza Bey'e bir kırbaç gibi tesir etti. İhtiyar adam, yerinden doğrularak:

- Beyefendi oğlum... günahtır... Leman, ne de olsa parmak kadar bir kız çocuğu ki...

Diye bir şeyler söylemek istedi. Fakat Muzaffer, tekrar onun sözünü kesti, ihtiyarın sadeliğine gülümseyerek:

- Beyefendi, emin olun, size yalan söylemiyorum. Leman zannettiğiniz gibi masum bir kız değildi... Önüne gelenle düşüp kalkıyordu. İsterseniz bunu size ispat da edebilirim. Hatta doğacak çocuğun babası olduğum da şüpheli idi. Fakat her nedense, belki de mevkiim sebebiyle, o şeref öteki babalardan ziyade bana layık

görülmüştür. Ah, Ali Rıza Bey, dünya keşki sizin bildiğinize benzeseydi!

Müdürün ısrarlarına rağmen Ali Rıza Bey, titreye titreye ayağa kalkmıştı:

- Şimdi, bu zavallı kıza yapılacak hiç bir şeyiniz yok mu?
Bu suali hala vicdanınızın temizliğinden şüphe etmediğim için soruyorum.

- Ona ancak para yardımında bulunabilirim... Nitekim bunu kendisiyle de konuştum.

- Bu kadar mı?

- Bu zamanda bir insana para yardımından daha ciddi bir muavenet olabileceğine emin misiniz?

Genç adam, bunu hafif bir merhamet ve istihza ile söylemişti.
Fakat tekrar tavrını değiştirerek tatlı bir ciddiyetle sordu:

- Hocamsınız; bu itibarla biraz babam sayılırsınız, ben de size bir sual soruyorum. Bu vaziyette bir kadını nikahıma almamı
siz münasip görür müydünüz? Biraz evvel sizin bana söylediğiniz gibi ben de sizin vicdanınızdan, insanlığınızdan şüphe etmediğim için size soruyorum. Siz, bir babasınız. Benim yaptığımı

oğlunuz yapmış olsaydı bunu ona da tavsiye eder miydiniz?
Leman gibi bir maceradan arta kalmış bir kızı gelin diye evinize kabul eder miydiniz?

Ali Rıza Bey, fena halde sarsılmıştı. Bir an gözlerini kapayarak düşündü. Bu işi yapan hakikaten kendi oğlu olsaydı Leman gibi şüpheli bir kızı evine, kendi masum çocuklarının arasına sokar, ona gelinim der miydi?

İhtiyar adam hayır demekle davasını birdenbire kaybetmiş

olacaktı. Fakat buna rağmen, zaten ümitsiz olan bu davayı kaybetmeyi yalan söylemeye tercih etti; mayus bir tavırla:

- Hakkınız var, dedi, razı olmazdım.

Müdür, onu nazik bir yerinden yakaladığına memnun, daha kıskıvrak bağlamak isteyerek:

- O halde, dedi, bahusus, benim de bir talebeniz, bir evladınız olduğumu düşünerek?

Mutlaka istediği gibi bir cevap bekleyerek ihtiyarın gözlerine bakıyordu.

Fakat Ali Rıza Bey, dargın bir inatla başını önüne eğdi:

- Oğlum böyle bir iş tutsaydı yapacağım şey açıktı: Onu reddederdim, bir daha yüz yüze gelmezdim.

- Ali Rıza Bey, biraz tabii olalım. Bu kız, mutlaka bir parti vurmak, benimle evlenmek istiyordu. Bu, kabil olmadı; fakat buna mukabil kendisine mümkün olduğu kadar yardım edeceğim.

Aylığı artacak, ayrıca bir tazminat da vereceğim. Kendi de, annesi de sıkıntıdan kurtulacak.

Müdür, Ali Rıza Bey'in yanına gelmişti.

Hafif hafif omuzlarını okşuyor, gönlünü almaya çalışıyordu:

- Ne kadar güzel kalplisiniz. Emin olun ki bu derecesi fazla...

Adamakıllı üzülüyorsunuz.

İhtiyar adam, gözlerini yerden kaldırmayarak mahzun mahzun gülümsüyordu:

- Üzülüyorum. Muhakkak ki çok üzülüyorum. Fakat zannettiğiniz gibi o kıza değil, kendi çocuklarıma üzülüyorum.

- Kendi çocuklarınıza mı, ne münasebet?

- Çünkü bu vak'a üzerine sizden ayrılmaya mecburum. Çocuklar, belki aç kalacaklar da...

Muzaffer Bey, bunun bir naz, kuru sıkı bir tehdit olmadığını derhal hissetmişti. Fakat anlamıyor, inanmıyor gibi göründü:

- Ne söylüyorsunuz, dedi, size ne yaptım? Benden ne fenalık gördünüz?

Ali Rıza Bey, değişmesine imkan olmayan kararlarını verdiği sükunetle ve biraz evvelki karışıklığa mukabil büyük bir intizam ile söylemeye başladı:

- Bilakis, sizden çok iyilik gördüm. En müşkül bir zamanda elimden tuttunuz. Bana daima nezaketle, hürmetle muamele ettiniz.

Bunun için size minnettarım. Fakat, bu vak'adan sonra nasıl burada kalabilirim? Biraz evvelki sözlerimi hatırlayınız.

Oğlum böyle bir iş tutsaydı onu reddederdim, artık yüz yüze gelmezdim demiştim, değil mi? Siz de başka bir evladımsınız.

Demek sizi de reddetmeye mecburum. Siz, buraya benim vasıtamla girmiş bir kıza el uzattınız. Ben size kadın getirmiş bir insan mevkiinde kaldım. Hakikat böyle olmasa bile bunu herkese nasıl anlatırsınız? Leman'ın anası gibi benim ve benim çocuğumun da bu kapıdan yiyeceğimiz ekmek artık temiz ekmek olamaz.

Muzaffer Bey, işin ciddiliği karşısında hakikaten telaşlanmıştı:

- Hocam, rica ederim, müsaade edin, ben de söyleyeyim, diye sözünü kesmek istiyordu. Fakat Ali Rıza Bey inatla başını sallayarak devam etti:

- Hacet yok, söyleyeceklerinizi biliyorum. Bunlar belki doğrudur da... Fakat bunlar benim ihtiyar kafamın alacağı şeyler değil...

Müdür, ihtiyar memurun inadını kıramayacağını anlayınca:

- Hocam, bari size başka türlü bir yardımda bulunmama müsaade edin, dedi.

Ali Rıza Bey, bir çocuk sadeliğiyle gülümser gibi:

- Artık sizden hiç bir şey kabul edememeye mecburum, dedi.

Üzülmeyin, ne yapalım? Büsbütün ölmedim ya, elbet bir çaresini buluruz.

- Tekrar görüşürüz değil mi?

- Elbet çocuğum, ona ne şüphe?

Ali Rıza Bey, böyle söylemekle beraber bir daha onunla mahşerde bile yüz yüze gelmeyeceğini gayet iyi biliyordu.

-V-

ALİ Rıza Bey, o akşam son vapura kaldığı için otobüs bulamamıştı.

Bu, onun ilk defa başına gelen bir şey değildi.

Şirkette geciktiği akşamlar kırk, elli kuruşu gözden çıkararak bir paraşola binerdi. Ne yapsın, bu, bir meslek mecburiyeti idi.

O akşam da iskeleden çıkınca dalgın dalgın arabaların durduğu yere doğru yürümüştü. Fakat birdenbire işsiz, aylıksız bir adam olduğunu hatırladı.

Artık böyle lükslere hakkı kalmamıştı. Yolunu çevirdi. Üç, beş ayak satıcısı işportalarındaki son yemişleri ve zerzavatları

bir an evvel satıp gitmek için alabildiğine bağırıyorlardı.

Ali Rıza Bey, onların önünde biraz oyalandı. Malların en kötüsü

ve çürüğü kalmıştı amma fiyatlar da sabahkine nispetle, yarı yarıya düşmüştü. Bundan sonra alışverişi bu saatlerde yapmalı

idi. Ah, niçin bu ince hesaplara daha evvel akıl erdirememişti?

Gittikçe tenhalaşan Üsküdar sokaklarını ağır ağır geçti. Karacaahmet mezarlığının yokuşunu tırmanmaya başladı. Ali Rıza Bey'in, öteden beri yola yüzü yoktu. Hele yokuşları karşıdan gördüğü vakit göğsü tıkanırdı.

Böyle olduğu halde bu en yorgun olması lazım gelen gecede vücudunda garip bir kuvvet duyuyordu. Bir aralık yol kenarındaki taşlardan birine oturmayı düşündü. Fakat buna cesaret edemedi.

Bu korku, yolun tenhalığından yahut etrafındaki mezarlardan ileri gelmiyordu.

Bilakis, her zaman oldukça vehimli bir adam olmasına rağmen, bu gece, tehlikenin her türlüsüne karşı içinde büyük bir kayıtsızlık ve pervasızlık vardı. Fakat oturup düşünmeye başlarsa servilerin arasında, etrafındaki gecenin derinliğinden umulmaz bir ümitsizlik gelip çökecek ve bu ye'sin pençesinden bir daha kendini kurtaramayacak sanıyordu.

Ali Rıza Bey'in evi o gece her zamankinden ziyade aydınlık gibiydi. Bunu evvela uzun müddet karanlıkta yürümüş olmaktan ileri gelen bir vehim sandı.

Fakat, daha ziyade yaklaşınca anladı ki bu gördüğü; hakikattir.

Evinde bu gece anlaşılmaz bir fevkaladelik vardı. Bahçe kapısı

açıktı. İçerde ağaçların arasında fenerler yanıyordu. Daha epeyce uzakta Ayşe'nin ince sesi ile geliyor! diye haykırdığını

işitti. Kızları, hatta daha garibi, pek ehemmiyetli bir iş olmadıkça bahçeye bile çıkmayan karısı onu karşılamak için sokağa koşuyorlardı. Bunun sebebi neydi acaba? Bu gece, bu evin onu her zamandan daha karanlık ve sessiz karşılaması lazım gelmez miydi?

Fevkalade şaşırmasına rağmen ne Ali Rıza Bey bir şey söylüyor, ne de onlar bir şey söylüyorlardı.

Ayşe, heyecanla babasının elini yakalamış, acele acele onu içeri götürüyordu.

Nihayet, bahçedeki çardağın altına kurulmuş süslü bir sofra başında ona müjdeyi verdiler.

Büyük oğlu Şevket, müsabakayı kazanmış, yüz lira aylıkla bir bankaya memur olmuş.

Ali Rıza Bey, o gün ikinci defa olarak gözlerini gökyüzüne kaldırdı. Bu, ne tesadüftü ya Rabbi! Yüz lira... Hemen hemen kendi kaybettiği aylığa yakın bir para. Muharebe ederken vurulmuş bir asker gibi kendi düştüğü yerden bir başkasının kalktığını, omuzlarından ağırlığını, elinden silahını alarak çarpışmaya devam ettiğini görüyordu.

Ali Rıza Bey, oğlunu en küçük yaştan beri: Benden sonra bu ailenin babası sensin; ben ölünce sen benim yerime geçeceksin! diye büyütmüştü.

İhtiyar adam, oğlunun nahif, kumral başını göğsüne çekmiş, gözlerindeki yaşları bir türlü saklayamıyordu.

Çocuklar, o güne kadar babalarının ağladığını görmemişlerdi. Hepsi de bu yaşları sevinçten, iftihardan geliyor, sandılar.

-Vİ-

ŞEVKET, Ali Rıza Bey'in büyük oğlu idi. Yirmi yaşını iki ay evvel bitirmişti. Tahsili oldukça düzgündü. Bilhassa iyi lisan bilirdi. Fakat bunu bütün gezginci memur çocukları gibi iki, üç seneden fazla devam edemediği mekteplerden ziyade babasının gayretine borçlu idi.

Ali Rıza Bey, bu ilk çocuğu ile, çiçek meraklısı bahçesi ile oynar gibi oynamış, onu ancak kendi hayalinde yaşayan mükemmel insan

modeline göre işlemişti. Büyük bir kısmı bugüne, hatta dünyanın hiç bir gününe yarar şeyler olmamakla beraber Şevket, pek çok şeyler öğrenmişti. Ali Rıza Bey'in fikrince onun tam bir insan olması için bir de yüksek tahsil lazımdı. Ne çare ki kader buna müsaade etmemişti. Buna rağmen Şevket'e yarım bir eser de denemezdi.

Çünkü bu yaşında, değil İstanbul'un, Avrupa'nın yüksek mekteplerinde okumuş gençlerle baş koşuyor, ihtiyar babasının en bunaldığı bir saatte imdadına yetişiyordu. Göklerden gelmiş bir yardıma benzeyen son muvaffakiyet, bunun en parlak bir delili idi.

Fakat Ali Rıza Bey'in asıl tesiri Şevket'in kafasından ziyade kalbinde olmuştu. İhtiyar memur, dünyada her şeyden şüphe eder, oğlunun ahlakından şüphe etmezdi. Ona göre Şevket, dünyanın hiç bir kuvvetinin kırıp kirletemeyeceği bir elmas parçası idi.

Altın Yaprak Anonim Şirketini bu kadar pervasız bir şekilde tekmelemesinin asıl sebebi de bu çocuğa güvenmesiydi. Fakat ne de olsa beklediği imdadına bu kadar çabuk geleceğini ümit edemezdi.

Şevket, babası gibi mağrurdu. Belki kazanamam, küçük düşerim düşüncesiyle müsabakaya girdiğini ailesinden saklamıştı.

Evdeki aydınlığa, bahçedeki sofraya gelince, bu Şevket'in çok eski bir vaadi idi. Ali Rıza Bey, onu ilk mektebe başlattığı gün: Şevket, büyüyüp memuriyete geçtiğin gün senden bir hindi ziyafeti isterim. demişti.

Aradan geçen uzun senelere rağmen, vaadini unutmamış, o sabah gazetede müsabakayı kazananların başında ismini okuyunca ilk işi çarşıya koşup bir hindi almak olmuştu.

Bu ziyafetin hazırlığında büyük, küçük bütün ev halkının payı

vardı: Hayriye Hanım, büyük kızı Fikret ile mutfakta çalışmış, Leyla ile Necla sofrayı hazırlamışlar, Ayşe, komşu bahçelerden demet demet çiçek toplayıp getirmişti.

Ali Rıza Bey, biraz evvelki ye'sini tamamıyla unutmuştu. Yalnız, sofraya kendi için hazırlanan baş iskemleye oturacağı vakit bir şey düşünerek durdu. Sonra, dikkatle oğluna gülümseyerek:

- Şevket, seninle yerimizi değiştireceğiz, dedi. Sen baba, ben ailenin büyük çocuğu olacağız.

Herkes, şaşırdı.

Fakat o, inad ediyor, emrediyor; oğlunu kolundan çekerek:

- Öyle istiyorum... Bana itaate borçlusun... diyordu.

Ali Rıza Bey, mecburiyet karşısında, tahtını oğluna terkeden bir hükümdar tavrıyle Şevket'i yerine oturttu. Kendi, onun soluna, karısının yanına geçti.

- Ailede, onun yeri ergeç orası olacak, diyordu. İşitiyor musunuz çocuklar?... Zamanı geldiği vakit benim yerime onu baba tanıyacaksınız, onu sayacaksınız.

İhtiyar adam, uğradığı felaketi, bu son sözleri söylerken sesine verdiği ağır manadan başka bir şeyle hissettirmedi.

Daha bu geceden çoluğu çocuğu telaşa düşürmekte mana yoktu.
Bilhassa Şevket, sırtına yüklenen ağır mesuliyeti haber almadan son bir gece rahat ve mesut uyumalıydı.

-Vİİ-

ALİ Rıza Bey, karısı ve büyük oğlu ile beraber erken uyanmaya alışmıştı. Üçünün de sokakta ve evde ayrı ayrı vazifeleri olduğu için öyle yapmaya mecburdular.

Fakat kızlara henüz dünya gailesi çökmemişti. Onların birkaç

saat yatakta tembellik etmelerinde şimdilik bir zarar yoktu.

Artık, kendisi evin bu tembelleri arasına karışmış olmasına rağmen o sabah, yine güneşten evvel kalkmıştı. Her günkü gibi eline bir kitap alıp pencerenin önüne geçti. Fakat bir türlü

okuyamadı. Karısı ateşi yakıp sabah çayını hazırlayıncaya kadar açık bir sayfanın karşısında düşündü.

Kahvaltıdan sonra Hayriye Hanım, kocasının öğle yemeğini hazırlamaya başlamıştı. Ali Rıza Bey, kızararak:

- İstemez hanım, zahmet etme... dedi.

Onun vapur işlemeyecek kadar fırtınalı zamanlarda bile bir gün işinden kalmadığını bilen Hayriye Hanım telaşa düştü:

- İşe gitmeyecek misin bey?

- Hayır, gitmeyeceğim.

Ali Rıza Bey, bunu söylerken hocasına kızdığı için mektebe gitmek istemeyen suçlu çocuklara benziyordu:

- Niçin?

İhtiyar adam, biraz evvel yanına oturduğu Şevket'in yüzünü

okşadı. Heyecanını belli etmemeye çalışarak:

- Şevket'e danışacak bir meselem var, dedi. Oğlum, beni iyice dinledikten sonra hükmünü verecek... O, ne derse kabul etmeye hazırım.

Ali Rıza Bey, öyle bir ses, öyle bir tavırla söz söylüyordu ki, karısı ile oğlu bunların şaka mı, yoksa sahi mi olduğunu anlayamıyorlar, birbirlerine bakıyorlardı.

İhtiyar adam, vak'ayı olduğu gibi anlattı. Oğlu ile açık seçik şeyler konuşmaya alışık olmadığı için hikayenin ayıp taraflarına

geldikçe gözlerini başka taraflara çeviriyor, sesini ağırlaştırıyordu.

Hayriye Hanım'ın yüzünden şaşkınlıktan başka bir şey okumak kabil değil. Fakat Şevket, babasını dinlerken yavaş yavaş

heyecanlanıyor, kara gözleri garip bir ateşle parlamaya başlıyordu.

Babası: Bu vaziyet karşısında istifadan başka bir şey yapabilir miydim? diye sözünü bitirdiği vakit, o, hiç tereddüt etmeden:

- İyi ettin baba!... dedi.

Bu seste öyle bir isyan vardı ki, Ali Rıza Bey, ağlaya ağlaya oğluna sarılmamak için kendini zor zaptetti.

Mahçup bir tavırla boynunu bükerek asıl sualini sordu:

- Yalnız, bir şey var ki, onu da konuşmak lazım oğulcuğum...

Bu şirket, benim için son bir ekmek kapısı idi... Beni bilirsin.

Kollarımı kavuşturup oturmak istemem... Belki artık iş bulamam...

Kardeşlerin daha meydana çıkmış sayılamaz... Benim tekaüt maaşım pek az... Ailenin bütün yükü senin omuzlarına yıkılacak... Bu, sana ağır gelmez mi?

Şevket, babasının bu tereddüdüne adeta isyan etti. Yirmi bir yaşının ölçüsüz cesareti ile göğsüne vuruyor:

- Bunu söylemeye nasıl dilin varıyor baba? Benden şüphen mi var? İcabederse daha başka türlü de çalışırım. Kardeşlerimi nasıl olsa meydana çıkarırız! diyordu:

Şevket, dün gece sofrada babasının yerine niçin oturduğunu şimdi anlamıştı. Vak'aya canı sıkılmak şöyle dursun, bu yaşta bir aile babası mevkiine geçtiği için adeta gururlanıyordu. Baba, oğul heyecanla birbirlerine öptüler.

Ali Rıza Bey biraz sonra karısı ile yalnız kaldığı zaman memnuniyetinden gülerek:

- Bir baba için bu, ne saadet! dedi.

Ağır ağır sofrayı temizlemekle meşgul olan Hayriye Hanım, başını çevirmeden:

- Evet... öyle... dedi.

Kadının çehresi nedense çatkındı, sözler adeta ağzından dökülüyordu.
Ali Rıza Bey kuşkulandı:

- Neye öyle yarım ağızla cevap veriyorsun?... diye sordu.
Hayriye Hanım, hafifçe titizlenerek:

- Yarımı, bütünü var mı? Evet... öyle... diyorum! dedi.

- Yok amma, başka türlü söylüyorsun.

Kadın, işini bırakarak Ali Rıza Bey'e döndü:

- Darılma amma, sen ihtiyarladıkça tuhaflaşıyorsun.

- Şuna açıkça bunuyorsun desene!

Bunu söylerken karısından bir protesto bekliyordu; fakat o, cevap vermeden arkasına döndü. İş ciddileşiyor, sebebini bilmediği bir korku, Ali Rıza Bey'in yüreğini sıkmaya başlıyordu.

Ali Rıza Bey, arasıra merhamet, yahut yüz yumuşaklığı sebebiyle birine para kaptırdığı yahut evine lüzumsuz bir şey satın aldığı zaman garip bir üzüntü duyar, karısı: Ziyanı yok... üzülme, ne yapalım. Olmuş bir şey... diye teselli etmedikçe bir türlü
yüreği rahatlamazdı.

Ancak, Hayriye Hanım, ailenin menfaatine dokunan işlerde hiç şakası olmayan maddi, hesaplı bir kadındı. Kocasını epeyce üzüp yaptığına pişman etmedikçe beklediği teselliyi vermezdi.
Hatta bu yüzden aralarında kavga çıktığı bile olurdu. Ali Rıza Bey, yüz yüze kavga etmeye cesaret ettiği tek insan karısı olduğu için, çocuk gibi hırçınlaşır:

- Sen, zaten böylesin... İnsanın içine sindirmezsin. İnşallah geberirim de kurtulursun! diye bağırıp çağırırdı.

Hayriye Hanım onu bir zaman üzüp bağırttıktan ve yaptığını iyice burnundan getirdikten sonra politikayı değiştirirdi.

İhtiyar adam, bugün karısında bir şeyler sezinledi. Yaptığı şeyin doğru olduğuna zaten içinden kendi de pek inanmıyordu.

Ancak, karısının birkaç tatlı sözü idi ki, onu bir dereceye kadar sakinleştirecekti. Fakat aksi kadın, Ali Rıza Bey'in hayatta en sıkı ve acı bir gününü yaşadığını anlamıyor, kaşlarını çatarak somurtmakta devam ediyordu. Ali Rıza Bey, biraz sustuktan sonra:

- Hanım, bana bak! dedi; bugün öyle bir muamele ediyorsun ki ölsem unutamayacağım... Yazık sana.

Hayriye Hanım, ikinci defa olarak döndü, en şiddetli azarlardan ziyade tesir edeceğine emin olduğu bir hüzün ve samimiyetle:

- Niçin böyle söylüyorsun, Ali Rıza Bey? dedi, seni işiten bir rütbe filan almışsın da seviniyorsun zanneder. Şirketten aldığın yüz on beş lira ile zaten kıt kanaat geçiniyorduk. Bugün onu da elinden kaçırdığını söyledin. Bu, bizim için açlık demektir...
Sevinip boynuna mı sarılmalıydım?... Sen de biraz insaf et!...

Ali Rıza Bey, lakırdı bulamayarak gülünç bir surette birkaç kere yutkundu:

- Evet, amma namus... dedi, namusu kurtardık!...

Namus sözü bu saf, temiz ev kadınında her vakit büyük bir tesir yapardı. Fakat açlığın kapılarına vurduğu bu saatte bu kelime onun üstündeki kuvvetini kaybetmiş gibi göründü.

- Ali Rıza Bey, insaf et. Bunca yıllık karınım. Bana ahlaksız bir kadın gözüyle bakarsan hem ayıp, hem günah olur. Ben de senin kadar namuslu bir insanım. Fakat, ben senin yerinde olsam, çocukların hatırı için buna göz yumardım.

Ali Rıza Bey, bu sözler üzerine ateş kesildi:

- Ne dedin bakayım, ne dedin?... Bir daha söyle.. Böyle bir şeye göz mü yumardın? Yazık... Yazık sana!...

Diye bağırmaya başladı. Hayriye Hanım, gözlerini tavana kaldırdı.

Sonra, aynı sakin hüzünle devam etti:

- Evet, Ali Rıza Bey! Sen ne dersen de. Onların hatırı için ben, herşeye katlanırım. Çünkü ekmeksiz kalırsak onların namusu tehlikeye girer.

Bu söz, Ali Rıza Bey'in kafasına bir sopa gibi indi. Bir gün evvel şirkette bir başkasından işittiği sözü hatırlıyordu: Parasız namus nihayet bir, iki göbek dayanır. Hangi korkunç kuvvetti ki bu iki ayrı dünya kadar farklı insanı birbirlerine tanımadan, aynı dilden konuşmaya sevkediyordu?

Ali Rıza Bey, karmakarışık zihninde bu muammaya bir cevap ararken kadın, devam ediyordu:

- Darılma Ali Rıza Bey... Kalbimde ne varsa söyleyeceğim.
Sen, çocuklarının menfaatini daima vehimlere feda ettin. Onlar, onbeşer, yirmişer yaşlarına girdikleri için vazifeni bitmiş sanıyorsun.

İş öyle değil. Asıl vazifen şimdi başlıyor. Onlar, eskiden minimini bebeklerdi. Ellerine kırk paralık bir düdük, bir kırık bebek versen dünyayı vermişsin gibi bayram ederlerdi.

Bu çocukların her biri şimdi büyük bir insan oldu. Her şeyi anlıyorlar, istiyorlar... Her birinin ne arzuları var? Bilmem amma galiba onların terbiyelerinde de yanlışlık oldu.

- Çıldırmışsın hanım, benim çocuklarım öyle melekler ki...

- Onu ben de inkar etmiyorum. Çocuklarımız şimdiki halde melek gibi çocuklar... Fakat bir yandan da zihinlerini çok açtık...

Dediğim gibi her şeyi görüyorlar, istiyorlar. Bu hal ile ilerde de melek gibi kalacaklar mı? Kalsalar da içlenmeyecekler mi?

Sen, şimdiye kadar dışarda çalışıyordun, evinin içini, çocuklarını pek yakından görmüyordun. İşte sana haber veriyorum bey. Çocuklarımız için tehlike var. Benden günah gitti.

Ali Rıza Bey, bu davanın öyle kavga gürültü ile halledilecek bir iş olmadığını anlamıştı. Şimdi yalvarıyordu:

- Kuzum hanım... Çocuk olma... Bu cihetleri ben de düşünmedim değil. Fakat oğlumuzu işittin. Yavrum, kardeşleri için her fedakarlığa hazır. Ondan şüphe etmezsin değil mi?

- Doğrusunu istersen şüphe ederim Ali Rıza Bey. Ne olsa o da genç bir çocuk... Onun da kendine göre arzuları olacak.

Hem olmasa bile parmak kadar çocuğun boynuna yük olmak günah değil mi?

Bu karı koca, bir sene münakaşa etseler bu noktada anlaşamazlardı.

Ali Rıza Bey, muhakkak, babaların en iyisiydi. Kendi yüzünden çocuklarının herhangi birine en küçük bir zarar gelmesine razı olamazdı. Fakat o, çocuğunu kendi yerine aile reisi yapmakla ona dünya saadetlerinin en büyüğünü verdiğine kaniydi. Onun için Şevket'in aile yükünden şikayet etmesi kral olan bir insanın başına giydiği tacı ağır bulması nevinden anlaşılmaz bir şeydi.

Fakat Hayriye Hanım, bu yüksek hikmetleri, işlenmemiş saf kafasına bir türlü aldıramıyor, dakikadan dakikaya artan bir heyecanla ateş püskürüyordu.

- Saçım ağarıncaya kadar sana çocuk gibi inandım. Ne bileyim saçlı sakallı, okumuş, yazmış adam. Elbette bir bildiği var diyordum. Artık yeter... Mademki bu işi bırakmak namus icabı

imiş, bırak... Lakin unutma ki pahalılık günden güne artıyor.

Bak, artık saklamıyorum. Melek gibi çocukların zaptedilmez hale geliyorlar. Yokluk yüzünden evlatlarım birer birer dökülmeye başlarsa iki elim, on parmağım yakandadır. Ölüp gitsen bile seni mezarında rahat bırakmam...

Kadın, artık çocuklarına işttirmekten korkmayarak yüksek sesle ağlaya ağlaya mutfağa girdi. Ali Rıza Bey, olduğu yerde donup kaldı.

Demek ki bunca senelik kuzu gibi yumuşak başlı karısı da nihayet isyan bayrağını açmıştı.

Elinde bir kova, bahçede dolaşıyor, çiçeklerin dibini eşeliyor, zerzavatlara su veriyor, fidanların böceklerini ayıklıyordu. Fakat aklında yalnız çocukları vardı. Karısı şüphesiz cahil bir kadındı.

Fakat telaşı pek sebepsiz görünmüyordu. Çocukları

hakikaten tehlikede miydi? Daha fenası karısının söylediği gibi acaba onların terbiyelerinde bir yanlışlık olmuş muydu? Evvela, büyük kızı Fikret'i gözünün önüne getirdi.

Bu, on dokuz yaşında ufak tefek bir kızdı. Fakat otuz yaşında bir insandan daha ağırdı.

Evde annesi için en kıymetli bir yardımcı, aralarındaki ehemmiyetsiz yaş farkına rağmen kardeşleri için bir ikinci anne idi.

Fikret, güzel değildi. Fazla olarak sağ gözünde bir leke vardı.

Bu leke, zavallı kızın İç Anadolu memleketlerinden birinde çektiği uzun bir göz hastalığından yadigardı. Ali Rıza Bey, o vakit bir yolunu bulup çocuğu İstanbul'a atsaydı belki bir çare bulunurdu.

Ne yazık ki hastalık, işlerinin en sıkı ve karışık bir zamanına rastgelmişti.

Fikret'te öyle emsalsiz bir ahlak güzelliği vardı ki onun bütün kusurlarını kapardı.

Hatta Ali Rıza Bey'e göre o leke bile kusur sayılmazdı. Bilakis bu, çehreye getirdiği mazlumluk, yüreğe verdiği rikkatle bir ayrı güzellik bile teşkil ederdi. Ne çare herkes, bahusus evlenecek gençler onu kendi baba gözüyle göremezdi.

Ali Rıza Bey, Fikret'i de hemen oğlu kadar ihtimamla yetiştirmeye çalışmıştı. Yalnız o kızdı; kardeşi gibi hayata atılacak değildi. Pratik bilgilere ihtiyacı pek olmayacaktı. Bunun için Ali Rıza Bey ona, daha ziyade süs ve fantezi mahiyetinde şeyler öğretmişti.

Genç kız, hasta gözü için bir tehlike teşkil edecek kadar çok kitap okurdu. Bunların çoğu romandı.

Ali Rıza Bey, kızının meşhur sanatkarlardan, meşhur eserlerden bahsettiğini, hayat hakkında ağırbaşlı mütalaalar yürüttüğünü gördükçe iftihardan ağzı kulaklarına varırdı.

Kızının yüzündeki bütün kusurları affettirecek kadar zeki, malumatlı olmasını istemişti. Çok şükür, bu arzusunda muvaffak olmamış denemezdi. Fazla olarak onu annesi derecesinde iyi bir ev kadını olarak da yetiştirmişti. Çocuğunun bugün hiç bir eksiği yoktu. Herhangi bir erkeği tam manasıyla memnun etmeye muktedirdi. Ancak...

Ali Rıza Bey'in zihninde üzücü şüpheler uyanmaya başlıyordu: Evet, kızın hemen hiç bir kusuru yok sayılırdı. Fakat onu anlayacak erkeği nereden, nasıl bulacaklardı? Günden güne artacak fukaralıkları bunu bir kat daha güçleştirmeyecek miydi?

Her gün etrafında birtakım gençler görüyordu. Bunların çoğu ağız birliği etmiş gibi evlenmekten korkuyor veyahut alayla bahsediyorlar; birçoğu da bunu bir ticaret işi addettiklerini, yani paralı kız aradıklarını açıkça söylüyorlardı. Evet, karısı pek haksız değildi. Fikret, galiba yanlış terbiye edilmişti. Çirkin bir kalbin içine uyanık bir ruh koymak niçin? Beğenilmediğini, her yerde, her şeyde ihmal edildiğini daha çabuk farketsin diye mi?

Çirkinin ağzındaki güzel söz, acizin ağzındaki haklı söz kadar boş, faydasız bir şeydi.

Ali Rıza Bey, bu nokta üzerinde düşündükçe içindeki şüpheler kuvvetleniyordu: Evet, Fikret, yanlış terbiye edilmiştir. Bu çirkin kız ne kadar anlarsa o kadar isteyecek, neticede o kadar ıstırap çekecekti. Keşki onu hayatta bir erkek gibi çalışıp çarpışacak dişli, tırnaklı, duygusuz ve fikirsiz bir kız olarak yetiştirseydi.

Çocuğu gerçi bugünkü emsalsiz Fikret olmaz, kendisi onu kızım diye düşünürken duyduğu saadetten mahrum kalırdı.

Fakat ne ziyanı var; o, mesut olurdu ya!

Ali Rıza Bey, Fikret'ten sonra Leyla ile Necla'yı gözünün önüne getirdi. Onlar, ablaları kadar zeki değildiler; fakat tam manasıyla güzeldiler. Leyla, on sekizini sürüyordu.

Necla on altıya daha yeni basmıştı. Bu zamanda onlara aklı

başında, helal süt emmiş birer koca bulmak da mesele idi. Maamafih bu, o kadar güç değildi.

Zamane gençleri Fikret'teki ruh güzelliğinden bir şey anlamayabilirlerdi.

Fakat Leyla ile Necla, yüzleri sayesinde nasıl olsa kendilerini satarlardı. İş, o güne kadar bu temiz, fakat her genç

gibi zayıf ve hoppa çocukları, etraftaki görünür görünmez kazalardan muhafaza etmekte idi.

Ayşe'ye gelince, Ali Rıza Bey, onu öteden beri kardeşlerinin malı addetmeye alışmıştı. Kendi olsa da, olmasa da Şevket onu daima

himaye etmeye muktedirdi.

İhtiyar baba, o gün bahçe ile uğraşırken mütemadiyen bunları düşündü.

- VİII -

İLK tekaütlük ve işsizlik günleri...

Bugünün ergeç gelip çatacağını, her çalışkan insan gibi bir gün kendinin de çürüklüğe atılacağını biliyordu. Fakat o, bugünleri büsbütün başka türlü düşünmüştü.

Tekaüt olduğu zaman çocuklarına karşı bütün vazifesini bitirmiş, onların hepsini ev bark sahibi etmiş olacaktı.

Gözlerini kapayıp ilerisini düşündükçe daima şu rüyayı gördü.
Tektük torunlar doğmaya, yetişmeye başlamış, kendi havalarında olan genç babalar, cahil anneler bu çocukların bütün yükünü onunla karısının üstüne yıkmışlar. Sen misin artık hayattan çekildim, bir köşede ölümü beklemekten başka işim kalmadı diyen, al bakalım diyorlar.

Büyükbabanın artık başını kaşımaya vakti yoktur. Kah çocukları kırda oynamaya götürüyor, kah onlara ocak başında masallar söylüyor. Sonra biraz kabacalarına ailenin tarihini öğretmek; vaktiyle babalarına, analarına olduğu gibi onlara da fazilet, doğruluk dersleri vermek lazımdır.

Hasılı, bu zamanlar o kadar işe, gürültü ile doluyor ki, vakit, saat gelince ölüm döşeğine yatmaya vakit bulamıyor, çocukların düdük sesleri, davul, trampet patırtıları içinde, belki farkında olmadan, ölüyor. Bir insan için saadetin bundan büyüğü düşünülür mü?

Ali Rıza Bey'in öteden beri en büyük şikayetlerinden biri de kitap okumaya vakit bulamaması idi. Her zaman okuduğu sayfanın en tatlı yerinde bir iş çıkardı. Hele sabahları karısının Haydi Ali Rıza Bey, vakit geldi; vapura yetişemeyeceksin diye Azrail gibi başına dikilmesi o kadar zıddına giderdi ki...

Ali Rıza Bey, kitabı kapatırken daima: Ah, bir tekaüt olsam diye söylenirdi. İstediği gün gelmişti. Artık karısı: Haydi Ali Rıza Bey... kitabı bırak diye onu rahatsız etmeye gelmiyordu.

Fakat aksiliğe bakın ki artık kitaplarda eski tad kalmamıştı.

Karısının ilk günlerindeki çatkınlığı, titizliği bir türlü geçmiyordu.

Ali Rıza Bey, evvela uzun müddet onunla dargın durmuş; fakat karısının aldırmadığını görünce yine kendiliğinden barışmıştı.

Hayriye Hanım'ın bu hareketi kadar ona dokunan bir şey yoktu.

Bir gün ona:

- Yazık, hanım sana... Demek sen, bana sırf memuriyetim için, kazandığım para için ehemmiyet veriyormuşsun, dedi.

Onun kızmaya bile lüzum görmeden dudak büktüğünü görünce yalvarır gibi tavır aldı:

- Biz hayatta iki silah arkadaşı gibi idik. Elimdeki silahımı aldıkları bir zamanda beni arkamdan vurmak doğru mu?

Bu sözü uzun zamandan beri zihninde hazırlamıştı. Öyle sanıyordu ki, karısı bunu işitince ağlayarak boynuna sarılacak ve aralarındaki ihtilaf nihayet bulmuş olacak. Fakat aklınca çok müessir olan bu söz, Ali Rıza Bey'in yalnız kendi gözlerini yaşarttı.

Hayriye Hanım bilakis çok hissiz bir bakış, kapalı bir çehre ile omuz silkti:

- Ne yapalım?... Kendi düşen ağlamaz!

-İX-

ALİ Rıza Bey'in bütün tekaüt memurlara benzemesi için bir ay kafi geldi.

Dönerken eskiliği görünmeyen araba tekerlekleri gibi onun da işlerden görünmeyen ihtiyarlığı birdenbire durunca, bütün haraplığı ile meydana çıktı. İki yanında boş yere sallanan kollarının ağırlığı omuzlarını çökertmeye, sırtını kamburlaştırmaya başladı.

Kılığı kıyafeti bozuldu. Pantolonunun diz kapakları, kollarının dirsekleri sarktı. Halbuki eskiden ne kadar güzel ve temiz giyinen bir adamdı. Üstündeki tozlar artık süpürülmekle gitmiyor, elbiselerine işlemeye başlıyordu. Sabahları yine güneşle beraber kalkıyordu. Fakat o saatlerde artık eskisi gibi tazelendiğini duymuyor, bilakis gökyüzünde güneşin o gün geçeceği yolların uzunluğuna baktıkça vücudunda derin bir yorgunluk duyuyordu.

Ne kitaplarında, ne bahçesinde artık eski bir renk kalmamıştı.

Mamafih, alışkanlık kuvvetiyle yine divanlarını karıştırıyor; bahçeyi kaplayan fena otları yoluyor, çiçekleri sulamaya uğraşıyordu.

Fakat aradan uzun zamanlar geçti hissiyle başını kaldırıp güneşi yine olduğu yerde görünce ne yapacağını şaşırıyordu.

Sabah, akşam vapur saatlerinde sokak kapısına çıkmayı adet edinmişti. Elleri arkasında, bahçe duvarının boyunca ağır ağır gidip gelir, havada leylek sürülerinin uçtuğuna bakan kırık kanatlı

bir leylek mahzunluğu ile memurların kafile halinde işlerine gidip gelmelerini seyrederdi.

Ali Rıza Bey, öteden beri kahvelerin, gazinoların baş düşmanı

idi. Memurluğu zamanında mütemadiyen: Nedir bu miskinhaneler efendim? Elimde kuvvet olsa bunların hepsini

kapatırım! diye söylenmişti.

Onların, işi, ekmeği ve evinde rahatı olmayan zavallı tekaütler için ne bulunmaz teselli köşeleri olduğunu şimdi anlıyordu.

Evvela Çamlıca'ya, yahut Üsküdar çarşısına doğru yaptığı uzun yürüyüşler esnasında kır kahvelerinde dinlenmekle başlamıştı.

Sonra, yavaş yavaş çarşı ve mahalle kahvelerine alıştı. İlk zamanlarda kendi kendine bir köşeye çekilerek gazete okuyordu.

Bunların daimi müşterilerine karşı duyduğu tiksinme hala geçmemişti.

Kat'iyyen onların aralarına karışmamak azmindeydi. Kendisi buralarda hiç bir zaman seyirciden başka bir şey olmayacaktı.

Neler görüp işitiyordu? Öyle yaşlı başlı erkekler vardı ki evlerinin içyüzünü hiç sıkılmadan anlatıyorlar, ne yediklerini, hatta bazen, hiç yiyecek bulamayarak aç kaldıklarını söylüyorlardı.

Bazıları mütemadiyen tavla, iskambil oynuyorlar, arada bir durarak ağıza alınmayacak küfürlerle birbirlerine sataşıyorlar, sonra hiç bir şey olmamış gibi oyunlarına devam ediyorlardı.

Hatta bir gün, vaktiyle büyük işlerde bulunmuş bir tekaüdün dayak yediğini görmüştü.

Ali Rıza Bey'e göre bu adamın bu rezaletten sonra artık insan içine çıkmaması hatta arından ölmesi lazımdı. Halbuki ertesi gün onu aynı kahvede, hiç bir şey olmamış gibi tavla oynar bulmuştu.

Evvela, dertleşmek için adam arayan bir iki biçareyi dinledi.

Sonra yavaş yavaş ahbaplar çoğaldı. Fakat gururu hala devam ediyordu.

Başkalarını her zaman dinlediği halde kendi derdine dair bir tek kelime söylemiyordu.

Nihayet, anladı ki, kahve işsizlikten ve aile dirliksizliğinden doğan ıstıraplara karşı sığınılacak tek köşedir. O da olmasa, mütekaitler için ölmekten başka yapılacak iş kalmayacaktı.

-X-

ALİ Rıza Bey'in de nihayet bir kahvesi ve sekiz on yaşlı mütekaitten mürekkep bir grubu oldu. Ne yapsın, vakaların önünde durulmazdı ki...

Bunlar, geçinme cihetinden sıkıntı çeken ihtiyarlardı. Tekaüt aylıkları, günün ihtiyaçları karşısında devede kulak gibi kalıyordu.

Birçoğu temiz, namuslu adamlardı. Bazıları Elimize fırsat geçtiği zaman neye çalmadık? diye hayıflanıyorlar; bazıları da: Çalamadık; fakat mademki sonu böyle olacaktı; vaktimizi hoş

da mı geçiremezdik? Geceli gündüzlü çalışıp çabaladık; bizi limon gibi sıkıp suyumuzu aldıktan sonra posamızı attılar diyorlardı.

Ali Rıza Bey, kendi gibi, onlara da için için acıyordu; fakat sözlerine hak veriyordu. Hatta bu yüzden ufak tefek münakaşalar bile ediyordu.

Ali Rıza Bey'in en büyük karı yeni arkadaşlarından ucuz alış

veriş usulleri öğrenmek olmuştu.

Kömürü, eti, yağ ve zerzevatı nereden, nasıl alacağını artık biliyordu. Yalnız öğrendiği usullerin hepsini tatbike imkan yoktu.

Bunun için esnafla laubali olmak onlara kah aksilik, kah dalkavukluk etmek lazım geliyordu. Bunlar, hiç bir zaman Ali Rıza Bey'in ağır tabiatına uyacak şeyler değildi. Bir gün, uzun zaman belediye reisliğinde bulunmuş bir arkadaşıyla çarşıya çıkmıştı.

Zerzevat alacaklardı. Pazarlık esnasında kavga çıkmış, dükkancı eski belediye reisinin elindeki kabakları çekip almış: Git işine ihtiyar... Sen alış verişe değil, eğlenceye çıkmışsın...

Paran yoksa çayırdan ot topla da onları ye! diye adamcağızı

göğsünden ittiği gibi zerzevat küfelerinin içine yuvarlamıştı. Ali Rıza Bey, utancından yerin dibine girmiş, bir daha kimse ile çarşıya çıkmamaya tövbe etmişti.

Ali Rıza Bey, tekaüt arkadaşlarından hemen hepsinin evlerinden şikayet ettiklerine dikkat etti. Demek bu cihette de yalnız değildi.

Kavga, bu fakir tekaütlerin evini, bir salgın gibi kasıp kavuruyordu. Ali Rıza Bey, bu geçimsizliklerin hep aynı sebepten şerait-i iktisadiyeden, o melun kuvvetten ileri geldiğine artık iman etmişti.

Zavallı ihtiyarlar, sabah oldu mu bir yangından kaçar gibi, kendilerini evden dar atıyorlar, gece yarısına kadar kahvede oturuyorlar, kavga ediyorlar, uyukluyorlardı. Halbuki, onlar sıcak bir aile ocağına şimdi her zamandan ziyade muhtaçtılar. Hep bu ihtiyarlık günlerini düşündükleri içindir ki, ailenin bin türlü

zahmetlerine şimdiye kadar hiç şikayetsiz katlanmışlardı. Ne ummuşlar, ne çıkmıştı!, Ya, Allah esirgesin, bu kahveler de olmasaydı!

En garibi bu ihtiyarların çoğu şimdiye kadar en çok neden korkmuşlarsa ona uğramışlardı. Mesela bugün hayatında borç

etmekten delicesine ürkmüş eski bir kalem müdürü vardı ki, aylık kağıdını bir türlü sarrafın elinden kurtaramıyor; ödenmesine imkan olmayan bakkal, kasap borçları için hapse girmeye hazırlanıyordu.

Alacaklı esnaf ilk defa kapısı önünde bağırıp çağırmaya başladığı zaman ölecek gibi olmuştu. Fakat şimdi aldırmıyor, hatta hapis tehlikesini bile feylesofça bir tevekkülle karşılıyordu: Ne yapalım... Heriflerin hakkı kalmasın. Borcumuzu para vermekle ödemiyoruz; bari hapis yatmakla ödeyelim.

Yine bir eski malmüdürü vardı ki, gençliğinde delice titizliğiyle şöhret almıştı. Ayağından çıkmış bir çorabı yıkanmadan bir daha giymezdi. Şimdi bu adamcağızın yakasında bitler geziyordu.

Karısı iki sene evvel kötürüm olmuştu. Evinde başka kimsesi yoktu. Bütün işler onun üstüne yıkılmıştı. Fazla olarak da gece gündüz hasta kahrı çekiyordu.

Bir üçüncüsü birkaç günde bir gelininden, damadından dayak yer. Bir daha bu eve dönersem bana lanet olsun! diye elinde bir bohça ile kahveye gelirdi.

Gece, müşterilerin dağılmasına yakın uyku bastırınca ve gecenin ayazı romatizmalı ayaklarını sızlatmaya başlayınca kararını

değiştirir, yine bohçası kolunda, kös kös evinin yolunu tutardı. Arkadaşları ona acımaktan ziyade gülerler: Ettiğini çekiyor! derlerdi. Bu, bir derece kadar doğru idi. Eskiden uzun seneler askeri rüştiyede hocalık etmiş olan bu adam, kim bilir ne kadar çocuğun canını yakmıştı!...

Kahvenin müşterileri arasında bir de Sermet Bey isminde bir eski vali vardı. Fakat bu, öteki tekaütler gibi değildi. Bilakis kıyafetinden, sözlerinden, hali vakti yerinde bir adam olduğu anlaşılırdı.

Sermet Bey memurluk hayatında doğruluğu ve namusu ile şöhret almış bir adamdı. Yetmiş yaşına rağmen kırmızı çehresi, alabros beyaz saçları, tertemiz kıyafetiyle dimdik durur, yüksek sesle konuşurdu.

Herkes gibi Ali Rıza Bey de adama evvela ehemmiyet vermiş, sözlerini hürmetle dinlemişti. Fakat sonradan Sermet Bey hakkında fena şeyler işitti, bu kibar kıyafetli adamdan öteki bitlenenler ve dayak yiyenlerden daha çok iğrenir oldu. Söylendiğine göre bu adamın kızları sağlam ayakkabı değildi. O, burada yine eskisi yüksek sesle ahlaktan, faziletten bahsederken evinde tüyler ürpertici kepazelikler oluyordu. Zaten bu kadar temiz giyinmesinin sebebi de bundan başka bir şey değildi.

Bazıları Sermet Bey'in hiç bir şeyden haberi olmadığını söylerdi.

Bazılarına göre ise bu adam çoluk çocuk ağzına düşen bu rezaletleri sezinlemeyecek kadar ahmak, evde oluk gibi akan paranın membaını keşfedemeyecek derecede bunak değildi. Domuz gibi her şeyi biliyordu.

Ali Rıza Bey, bu dedikodulara karışmaktan fevkalade çekinmekle beraber bir gün korka korka dedi ki:

- Bu ikinci ihtimal bana zayıf geliyor. İnsan, böyle şeyi bilir de nasıl tahammül eder?

Gülüştüler, Allah ne verir de kul götürmezdi?

Adamcağız, ilk zamanlarda, hiç şüphesiz bir parça sıkıntı çekmişti.
Fakat sonra yavaş yavaş alışmıştı.

Hasılı, bu kahvenin vakaları Ali Rıza Bey'e kısa bir zaman için de olsa kendi dertlerini unutturuyordu.

-Xİ-

FUKARALIK; Ali Rıza Bey için ne güzel bir mektep olmuştu.
Her şeyi hakiki rengiyle, hakiki çehresiyle görmeye başladı.
Artık kimse bu parasız ihtiyara kendini olduğundan başka türlü göstermek için canını sıkıntıya sokmuyordu. Hatta çocukları bile...

Fikret'te kendisine karşı garip bir uzaklık ve soğukluk hissediyordu.
Bu çocukta için için anlaşılmaz bir şeyler geçiyordu.
Artık babasına sokulmuyor, ona eskisi gibi inanmadığını açıkça gösteriyordu. Halbuki Ali Rıza Bey, bu sıkıntılı zamanlarda bu nazik ve ağır çocuktan neler ummuştu!

Leyla ile Necla'ya gelince onlar da hemen hemen aynı halde idiler. Görünüştü babalarına karşı hiç bir yolsuzlukları yoktu.
Fakat bilinmez bir sebepten ona kinlenmiş gibi göz göze gelmekten çekiniyorlar, o, daha ağzını açarken işitecekleri şeylere inanmamaya evvelden karar vermiş gibi inatçı bir tavırla başlarını öte tarafa çeviriyorlardı.

Ali Rıza Bey, bu maceraya atılırken en ziyade çocukları üstündeki nüfuz ve tesirine güvenmişti. Bu, böyle bir dalga idi ki, ancak evin içinde herkes, kendisine inanır ve itaat ederse aşılması

mümkün olurdu.

Halbuki onlar, daha ilk sarsıntıda dağılıyorlar, büyük felaketin karşısında onu yapayalnız bırakıyorlardı.

İhtiyar adam, bu bozgunu evvela Hayriye Hanım'dan bilmiş

ve Kendi ettiği yetmiyormuş gibi evlatlarını da zehirliyor, bana karşı kışkırtıyor! diye karısına kinlenmişti. Fakat sonradan anladı ki yok yere o fakirin günahına girmişti. Çocuklarını teşvik etmek şöyle dursun, belki onu böyle acı ve hırçın yapan bilakis çocuklarıdır. Bu fikri kuvvetlendirecek başka bir şey de vardı. Hayriye Hanım, kocasına uzak durmakla beraber ev kadını

vazifesini hiç ihmal etmiyordu.

Zaten öteden beri iktisada son derece riayet eden bir kadındı.

Şimdi, bunu adeta hasislik, çingenelik derecesine çıkarmıştı. Bir erkek, bu kadar hakir bir zamanda karısından daha ne bekleyebilirdi?

Oğlu Şevket'e gelince; ihtiyar baba için dünyada teselli ve saadet namına yalnız o kalmıştı. Bu Şevket, ne fevkalade bir mücevher çıkmıştı. Genç adam, babasının gözünde yavaş yavaş bir ilah mertebesine çıkmaya başlıyordu.

Ali Rıza Bey'i yakan ateşi şimdilik yalnız o, anlıyordu. Ailenin bütün yükünü üstüne aldığı, en acı titizliklere hak kazanacak kadar yorulup asabileştiği halde terbiyesini bozmuyor, sırası

düştükçe babasının dizlerine oturup sakallarını okşayarak onu teselli ediyordu:

- Korkma baba... Ben hiç bir zaman ümitlerini boşa çıkarmayacağım...

Göreceksin ne kadar iyi olacağız, sonunda ne kadar rahat edeceğiz... Her şeyden evvel kardeşlerimi yetiştirmeliyiz.

Biz bize kaldıktan sonra kolay. Seninle annemi nasıl olsa mesut edebilirim.

Şevket, kardeşlerinin hepsini ayrı ayrı düşünüyordu; evde ihmal ettiği yalnız bir kişi vardı; kendisi.

Ali Rıza Bey, bir gün onun ağzını aradı:

- Benden saklama Şevket; dedi, elbette sen de bir şeyler olmak istiyordun... Bu felaket başımıza gelmemiş olsaydı ne yapacaktın?

- İyi bir mimar olmak isterdim, baba... Büyümek, para kazanmak, şöhret kazanmak isterdim... Fakat ne yapalım... Kısmet değilmiş...

Belki daha fazla söyleyecekti, fakat babasının gözlerindeki acıyı gördü. Gülerek sözünü değiştirdi.

- Fakat bunu öyle ehemmiyetli bir arzu sanma, dedi. Ben şimdiki hayatımdan da çok memnunum. Hem gencim; işlerimiz düzelirse. belki buna da vakit kalır.

Ali Rıza Bey oğluna inanmış göründü.

Sözü değiştirdiler; başka şeyler konuşmaya başladılar.

Kahvedeki tekaüt arkadaşlarından bazıları ibadette bir teselli keşfetmişlerdi. Ali Rıza Bey'in ibadeti oğlunu düşünmekti. Zaman zaman içindeki ümitsizlik dayanılmaz bir dereceye çıktıkça Şevket'i aklına getirir, içine bir mabet serinliği çöktüğünü duyardı.

Bir gün, bunu gözlerinde saklanamamış yaşlarla itiraf etti:

- Oğulcuğum, ben kendimi faziletli bir insan sanır, budala gibi gururlanırdım. Meğer ben, senin yanında hiç kalıyormuşum, dedi.

Şevket şaşırdı:

- Ne söylüyorsun baba... Dünyada senin gibi insan tasavvur edilir mi? Ne çocukluk? diye gülmeğe başladı.

Ali Rıza Bey, inatla başını salladı:

- Ben, senin yanında hiç kalırım oğlum, dedi. Niçin? dersen ben, yaşadığım müddetçe zaten bir şey duymadım, istemedim.

Halbuki sen, çok hisli bir çocuksun. Her şeyi anlıyorsun, istiyorsun... Böyle olduğu halde istediklerinden kendi ihtiyarınla kendini mahrum ediyorsun. Aramızdaki fark bu yavrucuğum.

Bunun içindir ki, sen benden çok yükseksin...

-XİI-

EVDE çocuklar arasında hafiften hafife kavgalar başlamıştı.

Bu, evvela gizli oluyor ve Ali Rıza Bey, hakiki sebepleri keşfedemiyordu.

Bir gün Fikret, kardeşlerine çıkışıyor, ikinci günü Leyla'nın odasında ağladığı işitiliyor, üçüncü gün Necla yemeğe inmiyordu.

Hayriye Hanım, artık şimdi bütün bütün yanına varılmaz bir hale gelmişti. Ali Rıza Bey, mutlaka aksi bir cevap alacağını bildiği için ona hiç bir şey sormaya cesaret edemiyordu.

Gitgide gürültü büyüdü. Kimse kimseden çekinmez oldu. O vakit ihtiyar çocuklarını ikiye ayrılmış gördü: Bir yanda Fikret, bir yanda Leyla ile Necla.

Bu, artık evde bir baba nüfuzu, hürmet edilecek bir reis kalmadığını gösteren en güzel bir delildi.

Leyla ile Necla, ailenin yaşayış tarzını beğenmiyorlar; yenilik, eğlence ve daha birçok şeyler istiyorlardı.

Bu iki kız, öteki kardeşlerine nispetle daha hoppa, nazlı ve şımarık büyümüşlerdi. Ali Rıza Bey, onların fikir ve terbiyeleriyle fazla meşgul olmamıştı. Bu kadar güzel kızları mümkün değil, uzun zaman kendilerine bırakmayacaklardı. Daha, nihayet, üç, beş sene misafirdiler.

Ali Rıza Bey Leyla ile Necla namuslu birer kadın olarak yetişirlerse kafidir derdi. Bütün tedbir onları kapalı büyütmekten ibaret kalmıştı. Kızların fazla sokağa çıkmalarına, ağırbaşlı

tanınmayan ailelerin kızlariyle arkadaş olmalarına izin yoktu.

Karısına daima: Bu yaşta çocuklar için güzellik en büyük tehlikedir.

Gözünü iyi aç! diye tembihler verirdi. Ancak bu sıkıntının da bir aksi tesir yapmasından korktuğu için evde onları

fevkalade okşamıştı. Bir dedikleri iki olmazdı.

Son zamanlarda karısıyle çıkan kavgaları birçoğu bu yüzdendi.

Hayriye Hanım Leyla ile Necla için fazla para sarfedildiğinden şikayet ettikçe Ali Rıza Bey: Senin aklın ermez hanım! Çocukları

eve kapıyoruz... İstediklerini yedirip giydirmezsek olmaz.

Sonra evden, ev hayatından nefret ederler. Keşki elimizden gelse de onları evin içinde daha fazla memnun etmenin yolunu bulsak! derdi.

İlk çarpışma Hayriye Hanım'la ortanca kızları arasında oldu.

Kızcağız Leyla ile Necla'nın göz yaşlarına, hıçkırıklarına epeyce zaman mukavemet etmişti. Ağırbaşlı Fikret, gürültünün bu son safhasında annesine gizli gizli yardım ediyordu. Sonra, ihtiyar kadında yorgunluk ve bozgunculuk alametleri belirdi.

İki yetişmiş evladın geceli gündüzlü ağladığını görmek dayanılır şey miydi? Hayriye Hanım, Leyla ile Necla'nın tuvaletleri için evin en zaruri masarifini kırpmaya başladı. Nihayet, yavaş

yavaş hesabını şaşırdı. Bu defa Fikret, annesinin bu zaafını tenkid etti: Onları memnun etmek için bizi ihtiyaç içinde kıvrandırmaya, evi felakete sürüklemeye hakkın yok anne!... demeye başladı.

Hayriye Hanım kendini müdafaa için Leyla ile Necla'yı da müdafaa etmeye mecbur oldu: Onların da hakkı var... Herkesin kızı gibi onlar da giymek ister... süs isterler... dedi.

Fikret, o vakte kadar küçük kardeşlerine kendi çocukları gözüyle bakmıştı. Bu, onda, babasının mütemadi telkinleri neticesinde doğup büyümüş bir duygu idi.

Fakat, asıl annesi Leyla ile Necla'yı bu şekilde müdafaa edince Fikret dayanamadı:

- Peki, ya biz? Biz köpek yavruları mıyız anne? Haydi, ben kendimi hesaba katmayayım... Ayşe'ye günah değil mi? diye isyan etti. O zaman kadar surat asmalar, gizli ayılıp bayılmalar, sessiz göz yaşlarıyla devam eden kavga, böylece açığa vurulmuş

oldu. Partiler ayrıldı; karşılıklı atışmalar başladı. Bir yanda Leyla, Necla, Hayriye Hanım, öbür yanda Fikret ile Ayşe vardı.

Yalnız, iki tarafın kuvvetleri müsavi değildi. Ayşe, pek küçük olduğu için Fikret yalnız sayılırdı. Genç kız, Şevket ile Ali Rıza Bey'i kendi tarafına çekmeyi düşündü. Şevket kardeşini uzun uzadıya dinledikten sonra:

- Bu işlere beni karıştırmak doğru olmaz Fikret, dedi, eve küçük bir hizmetim oluyor diye kafa tutmağa kalkıyorum zannederler, kalpleri kırılır. Fakat ilerimiz için tehlike görürsem ben de boş durmam.

Ali Rıza Bey'e gelince, o artık evinde bir bostan korkuluğu mevkiine düşmeye başladığını gayet iyi görüyordu. Bu kavgaya karışmak çocuklarla beyhude yere yüzgöz olmaktan başka bir netice vermeyecekti.

Şimdi, baba diye -bir dereceye kadar- hatırını sayıyorlardı.

O vakit, ona da lüzum görmeyecekler, zavallı korkuluk büsbütün yıkılmış ayak altında kalmış olacaktı.

Onun için Ali Rıza Bey, evde seslerin titizleşmeye, yükselmeye, başladığını işittiği zaman ya odasına kapanıyor, yahut mutfak kapısından sokağa kaçıyordu.

- XİII -

İHTİYAR baba, hiç bir şeyin farkında değil sayılırdı. Fakat çocuklarını eskisinden çok daha iyi görüyor ve anlıyordu.

Ağır bir hastalık nasıl bir vücuttaki gizli illetleri açığa vurdurursa bu buhran da onların çürük ve sakat taraflarını öyle meydana çıkarmıştı.

Fikret de, öteki kızları da bildiğinden ne kadar başka insanlarmış!

Kavga, yavaş yavaş şeklini değiştiriyordu. Leyla ile Necla, asıl istediklerini açık açık söylüyorlardı; ne hakla kendilerini eve kapatmışlardı? Herkesin kızları istedikleri yerde, istedikleri insanlarla gezip eğlenirken kendileri neye bu cehennemde çile dolduruyorlardı?

Evin adı artık (cehennem) olmuştu. Onlar da genç değil miydiler?

İnsan içine çıkmak, sosyetelere girmek, dansetmek istemezler miydi? Gençlikleri geçiyor sayılırdı. Bu gidişle sonları ne olacaktı? Babaları kendileri için bir şey hazırlamış mıydı? Ev, delik deşik bir gemi gibi, günden güne batıyordu. Böyle zamanlarda herkese başının çaresine bakmak hakkı neden verilmiyordu?

Üstlerindeki baskıyı kaldırmak zamanı gelmiş de geçiyordu.

Kendi başlarına bırakılırlarsa belki birer hayırlı koca bulur, canlarını

kurtarırlardı. Böyle zamanda kimin kapısını çalıp Evlenecek kızınız var mı? diye soruyorlardı?

Ali Rıza Bey'deki Fikret'i yanlış terbiye ettim fikri de artık değişmişti.

Her şey gibi çocukların terbiyesine verilen emek de boş bir gayretti. Kanların mayasında, doğuşta ne varsa vakti, saati geldiği gibi meydana çıkıyor, hiç bir şey onu değiştiremiyordu.

İhtiyar baba, bu kanaatine rağmen bazı sükun ve ümit saatlerinde Necla ve Leyla'yı karşısına alır, bütün yüreğini yakan şeyleri onlara anlatmaya başlardı. Ah, bu çocuklara bir parça kendini anlatmak mümkün olsaydı! Yazık ki buna bir çare yoktu.

Ne kadar bağırsa sesini onlara işittirmeye muvaffak olamayacaktı.

El ile dokunulacak kadar yakın görünen bu başlar kendisine yıldızlardan daha uzak yabancı dünyalardır.

Ali Rıza Bey, bu saatlerde kızlarını kurbanlık koyunlar gibi görür; içi kan ağlardı.

-XİV-

CEHENNEM!... İlk defa Leyla ile Necla'nın kullandığı bu kelime tutmuştu. Küçük Ayşe'ye varıncaya kadar bütün aile şimdi eve Cehennem diyordu.

Fakat bu cehennemin her gün yarım saatlik bir mütarekesi vardı: akşam yemekleri... Yarım saat esnasında boğuşmalar, göz yaşları durur, yemek odasında eski zamanları hatırlatan bir sükun ve muhabbet havası eserdi. Bu mucizenin sebebi Şevket'ti.

Nedense bütün aile onu sevmekte ve saymakta devam etmişti.

Bu, belki kavgalara karışmadığı içindi. Yahut da kendileri için sabahtan akşama kadar didinip harap olmasına acıyorlardı.

O, sofraya oturduğu zaman bütün çehreler değişir, yemek devam ettiği müddetçe herkes birbirleriyle güzel güzel konuşurdu.

Fakat bir zamandan beri Şevket'te de bir değişiklik başlamıştı.

Eski neşesini, canlılığını kaybetmiş gibi idi. Sofrada eskisi gibi gülüp söylemiyor, arasıra çenesini eline dayayarak düşüncelere dalıyordu.

Ali Rıza Bey, onun rengindeki uçukluğu, gözlerinin altındaki gölgeyi evvela geceden ve petrol lambasının fena ışığından ileri geliyor sandı.

Fakat, çocuğun konuşma tarzı da değişmişti. Her zamanki ateşli, heyecanlı sesiyle ümit verici şeyler söylerken birdenbire yorulmuş gibi duruyor hiç sebepsiz bedbinleşiyordu. Acaba oğlu, çok fazla mı yoruluyordu? Birkaç defa bu korkusunu karısına açmak istedi. Fakat cesaret edemedi. Hayriye Hanım, yanına yaklaşılmaz bir kadın olmuştu.

Kocasının endişesini hissederse inadına aksi bir şeyler söyler, onu büsbütün telaşa düşürürdü. Fakat Hayriye Hanım daha evvel açıldı.

Bir kış gecesi Ali Rıza Bey, elinde bir kitap mangal başında uyukluyordu: Hayriye Hanım kapıyı aralayarak:

- Daha yatmadın mı? diye sordu; sonra içeri girdi. Riyakar bir çehre ile:

- Oda çok soğuk üşümüyor musun? dedi.

Mangalı eşeledi. Rüzgar giren bir pencere aralığını kağıtla tıkadı.
Sonra, Ali Rıza Bey'in entarisindeki sökükleri gördü:

- Onu biraz çıkar da dikeyim... dedi.

Fakat kocasının entariyi verip fanile ile kaldığını görünce üşümesinden korktu, minderin üstündeki battaniyeyi çekerek omuzlarına attı.

Ali Rıza Bey, bu iltifatları hayra yormadı. Karısının bu geceki sinsi sinsi etrafında dolaşması, her zamanki sertliğe, aksiliğe mukabil yaltaklanırcasına bir tatlılık göstermesi beyhude olmayaydı.

Aklına vaktiyle iyi zamanlarda kullandıkları hizmetçiler geliyordu. Hayriye Hanım, bu kadınları mütemadiyen azarlar, hırpalardı. Derken bir gece birdenbire muamele değiştirirdi. Bir yumuşaklık, bir iltifat, bir nezaket... Hizmetçi o gece adeta hatırlı

bir misafir muamelesi görürdü. Hakikaten de öyleydi... Çünkü

ertesi sabah mutlaka bohçasını eline verip evden kovmaya karar verilmiş bulunuyordu.

Ali Rıza Bey, öyle anlıyordu ki bu gece kendisinden büyük bir fedakarlık istenecektir.

İhtiyar kadın, iki dakika kadar dikişle uğraştıktan sonra:

- Ali Rıza Bey, seninle konuşacak çok ehemmiyetli bir şeyim var, dedi, aklım başımda yok. Şimdi Şevket'in odasından geliyorum. Uzun uzun konuştuk.

İhtiyar adam, ameliyat masasına yatacak bir hasta gibi şaşkın bir tevekkülle neticeyi bekliyordu.

Karısı onun azabını uzatmak ister gibi bitip tükenmez bir mukaddeme yaptıktan sonra:

- Oğlumuz bir kadın seviyor, mutlak onu almak istiyor, dedi.

Şevket, çok gençti. İnsanların dünyada sevmekten daha ehemmiyetli ve ciddi bir şeyi olamayacağına inandıkları bir yaşta idi.

Ali Rıza Bey, bunu gayet iyi bildiği halde bir türlü karısına inanmadı.

Onun fikrinde aşk; hali, vakti yerinde, işi gücü yolunda olan bir kısım insanların bilerek ve isteyerek başlarına satın aldıkları

bir dertti. Şevket gibi işi başından aşkın, ağır ve akıllı

bir çocuk böyle bir deliliği nasıl yapardı?

Ali Rıza Bey, uzun uzun düşündükten sonra boynunu büktü:

- Mademki öyledir, evlensin, ne yapalım? dedi. Hakkıdır...

Kimseden zorla fedakarlık istenemez...

Hayriye Hanım onu tasdik etti:

- Orası öyle dedi, yalnız bir şey var ki beni biraz düşündürüyor...

Bilmem sen ne diyeceksin?

- Daha başka bir şey mi var dedin? Neye tereddüt ediyorsun? Söylesene...

- İhtiyarsın, fazla meraklanmandan korkuyorum.

Ali Rıza Bey, titremeye başladı. Karısı, onu birdenbire fazla müteessir etmekten çekiniyordu. O, Hayriye Hanım ki bir zamandan beri onu her vesile ile kıvrandırmaktan adeta zevk duyar olmuştu. Demek ki tasavvur edilemeyecek kadar acı ve korkunç bir şey işitecekti. İhtiyar adam, telaşını gizlemeye çalışarak:

- Çekinme, söyle, dedi, ben artık her şeye alıştım.

Kadın dikişini bitirmişti; mangal başına, kocasının karşısına çömeldi; maşa ile külleri eşeleye eşeleye söyledi:

- Şevket bankada daktilolardan biriyle sevişmiş... bu, kocalı bir kadınmış... Bir zaman gizli gizli ötede, beride buluşmuşlar... Nihayet, iş meydana çıkmış... Kadın, kocası tarafından sokağa atılmış... Şimdi arından bankaya gelemiyormuş... Şevket'le evlenmezse mutlaka intihar edecekmiş.

Ali Rıza Bey, karısının beklediği gibi çarpınıp çırpınmıyordu. Bilakis halinde, bakışlarında derin bir sükunet vardı. Acı acı gülümseyerek:

- Şevket bu kadınla evlenmek mi istiyor? dedi.

- Sen razı olursan öyle. İki can birden kurtarmış olacaksın...

- Şevket, artık kocaman bir erkektir... Nasıl isterse tabii öyle hareket eder. Ben, kendi hesabıma böyle bir izdivaca razı olmam...

- Ne söylüyorsun Ali Rıza Bey?

- Gayet erkekçe bir söz, kadınım... Oğlum böyle bir şey yaparsa onu ölmüş farzederim. Bir evladım vardı; Allah elimden aldı, derim, bağrıma taş basarım... Maalesef bence yapılacak bir şey...

Hayriye Hanım, kocasını tanıyor, bu meselede ne söylerse tesirsiz kalacağını gayet iyi biliyordu. Onun için fazla bir şey söylemeyerek olduğu yerde sessiz, sedasız ağlamaya başladı. Ali Rıza Bey, aynı sükunetle:

- Beyhude ağlıyorsun Hanım, dedi. Tekrar ediyorum: Ben, böyle bir kadını evime sokmam. Şevket, bana itaat etmezse: Bu evi ben besliyorum... senin ne demeğe hakkın var? derse iş değişir.

Ben, bir daha hiçbirinizle yüz yüze gelmemek üzere başımı alır, giderim. Bu söylediklerimi oğluma da tekrar edersin.

Sana acımıyor değilim. Fakat, ne yapalım ki benim için başka türlü hareket etmeye imkan yok.

Hayriye Hanım, ağlayarak odadan çıktı. Ali Rıza Bey, o gece uyuyamayacağını anladığı için yatağa girmedi, battaniyesine sarılarak sabaha kadar boş mangalı karıştırdı ve düşündü.

-XV-

EV, tekrar iki partiye ayrılmıştı. Fikret, bu izdivaca şiddetle aleyhtardı. Bir kere yenge sıfatıyle aralarına girecek kadın, başından türlü maceralar geçmiş, şüpheli bir insandı. Sonra, evdeki sefalet ve para sıkıntısı büsbütün artacaktı. Leyla ile Necla'ya gelince, onlar, Şevket'in evlenmesini delicesine istiyorlardı.

Ne olursa olsun bu kadınla beraber eve biraz yenilik ve eğlence girecekti. Babası gibi eski kafalı Şevket, karısının teşvikiyle mutlaka

değişecekti.

İki parti arasında şiddetli bir çarpışmadır başladı. Ali Rıza Bey, bu meselede bir granit gibi sert duruyordu. Fazla olarak da Fikret, onun için umulmaz derecede kuvvetli bir silah arkadaşı olmuştu.

Fakat Hayriye Hanım, kocasını mağlup etmekten ümit kesmiyor, açık hücumlarda bulunmakla beraber sinsi bir mücadele ile onu yavaş yavaş aşındırmaya uğraşıyordu. Mademki para ve kuvvet kendilerindeydi; ergeç bu manasız ihtiyarın inadını yeneceklerdi. Yalnız, şu vardı: Şevket, pek gevşek davranıyordu. Ah, o babasına biraz karşı durabilecek kuvvette bir insan olsaydı? Ne çare ki koskoca delikanlı, kız çocukları gibi gizli gizli ağlamaktan ve her gün bir parça daha sararıp solmaktan başka bir yapamıyordu. Görünüştü baba ile oğul arasında hiç bir şey değişmemiş gibiydi. Şevket, babasına her zamankinden daha hürmet gösteriyor, ne pahasına olursa olsun, onu kırmayacağını haliyle, sözleriyle anlatıyordu.

Hayriye Hanım, arasıra oğluna:

- Şevket, babana itaatsizlik etmeni ben de istemem, ama hiç olmazsa, biraz surat as, diye nasihat veriyordu.

- Bu adamı nasıl anladığımı ve sevdiğimi bilemezsin anne... Darılma, hatırın kalmasın... seni de çok seviyorum. Fakat onun sevgisi büsbütün başka adeta ibadet nev'inden bir şey, diyordu.

Hayriye Hanım, kocasını evvela Şevket'e çılgın muhabbeti tarafından avlamaya yumuşatmaya çalıştı. Bu izdivaç olmazsa oğullarının ya öleceğini, ya intihar edeceğini uzun tasvirlerle anlattı. Zaten sinirleri gevşemiş olan ihtiyar baba, çocuğunu ölüm döşeğine yatmış görüyor; ellerini gözlerine kapayarak katıla katıla ağlıyor, fakat neticede hiç sarsılmamış bir kanaatle ölümünün bu izdivaçtan bin kat daha hayırlı olduğunu söylüyordu.

Şevket'in çok fazla meyus göründüğü bir gece karı koca arasında, korkunç bir vaka geçti. Hayriye Hanım, şiddetli bir sinir buhranı içinde kıvranmaya: Göz göre göre çocuğu sana öldürtemem!

diye feryat etmeye başladı.

- Peki, üzülme... Şevket, istediğini yapsın. Beni düşünmeyin.

Ben, aranızdan çıkarım. Bir daha ismimi bile işitmezsin... dedi.

Kadın, onun yakasına sarılarak daha kuvvetle bağırmaya başladı:

- Bu sözü ne yüzle söylüyorsun? Koca bir aileyi, bir alay çocuğu aciz bir kadının başına bırakıp kaçmak hırsızlıktan daha mı namusludur sanıyorsun?

Bu vaka üzerine Hayriye Hanım anladı ki bütün bu şiddet beyhudedir.

Biraz daha kuvvetli bir heyecan bu ihtiyarı öldürebilir, fakat fikrinde zerre kadar bir değişiklik yapamaz. O vakit, politikayı değiştirdi.

Mademki kocası bu izdivacı bir namussuzluk addediyor, o halde ona ispat etmelidir ki bilakis oğlunun bu zavallı kadını yüzüstü

bırakması en büyük bir namussuzluktur. Hayriye Hanım, bir zaman da ona bu cepheden hücum etti:

- Oğlun bir ailenin namusunu mahvetti, biçare bir kadının sokakta kalmasına sebep oldu. Canı canla ölç! O zavallı da senin Fikret gibi; Leyla ve Necla gibi tecrübesiz bir çocuktur...

Allah, sonra bize kendi evlatlarımızdan çektirir. Bu kadının namusunu temizlemek oğlunun boynuna borç olmuştur.

Ali Rıza Bey, gerçi bir vakit bu mantığa kulak vermiyor göründü.

Fakat bu sarsılmaz zannedilen kayanın altında görünmez birtakım çöküntüler olmuştu.

Günün birinde hiç sebep yokken karısını çağırdı, mazlum bir sükunetle:

- Hanım, ben, uzun uzadıya düşündüm dedi. Oğlumuzun bu kadını yüzüstü bırakması doğru olmayacak. Benim tarafımdan Şevket'e söyle. İstediği kadını kabul etmeye, ona kendi kızımız gibi kollarımızı açmaya hazırız, dedi.

-XVİİ-

DÜĞÜN gecesi... Ev, baştan başa aydınlık içinde... Kapılar, pencereler, açılmış. İkide bir cazbant çalıyor. O, susunca neşeli kahkahalar, haykırışlar, çığlıklar...

Sokakta kuvvetli bir ışığın etrafına toplanan gece böceklerinin kaynaşmasına benzer bir gizli hayat var. Ta uzaklardan çalgıya ve aydınlığa doğru akıp gelmiş bir kalabalık. Kadınlar, erkekler, çocuklar. Bunların bir kısmı düğün evinin saadetini sokakta seyrediyor; bir kısmı içerdeki kargaşalıktan ardına kadar açılmış kapılardan cesaret alarak yavaş yavaş bahçeye yayılıyor.

Ali Rıza Bey'in özene bezene işlediği çiçek tarhlarının kenarına oturuyor.

Ali Rıza Bey, usulca arkadaki mutfak kapısından kaçtı, dört beş yüz adım uzaktaki bir tepeye çıktı. Büyük bir kayanın kenarına oturdu, şakaklarını elleri içine aldı. Bu haliyle evinin yandığını

uzaktan seyreden bir zavallıya benziyordu. Artık yüzde bir ümit kalmamıştı. Bağlarbaşı'ndaki harap ev, karanlık penceresiyle, kapalı kapılar ile dışardaki fırtınanın günden güne artan zoruna uzun seneler kahramanca dayanmıştı! Bu beyhude mukavemet, ne göz yaşlarına, ne mahrumiyetlere mal olmuştu.

Şimdi, bu düğün, sıkı bir rüzgar hücumu gibi, bir anda kapıları

arkalarına dayıyor, ihtiyar babanın bütün korktuğu şeyler evi birdenbire istila ediyordu.

Evet, artık ümit kalmamıştı. Şevket'le beraber en kuvvetli silah arkadaşını kaybediyor, dünyada yapayalnız kalıyordu.

Ali Rıza Bey, haftalardan beri ağırlık basmış gibi bir halde yaşamıştı. Ancak her şeyin bittiği bu gecede açık bir kafa ile düşünmeye ve gördüklerini hatırlamaya vakit buluyordu.

Düğün lakırdısı ortaya çıkınca ağırbaşlı Fikret'e varıncaya kadar bütün çocuklar elbise diye üstüne üşüşmüşlerdi. Karısından yardım bekleyemezdi. Şevket'ten de hayır yoktu. Zavallı çocuğun başında ateş yanıyordu.

Ali Rıza Bey, bir zaman şaşkın şaşkın çarpışmış, çocuklarının hepsine ayrı ayrı anlatmağa çalışmıştı ki bu düğün bildikleri gibi ferahlı ve iftiharlı bir düğün değildi. Nasılsa olmuş bir felaketin tamiridir; kendilerine düşen şey bu ayıbı davul zurna ile aleme ilan etmekten ziyade mümkün olduğu kadar sessiz, sedasız geçiştirmektir.

Böyle olmasa da ne ile elbise ve düğün yapacaklardı? Elde, avuçta bir şey kalmamıştı.

Borç etmeye kalksalar ipin ucunu büsbütün kaçıracaklar, birkaç ay sonra muhakkak aç kalacaklar ve elaleme rezil olacaklardı.

İhtiyar adam, bir gün şaşkınlıktan Ayşe'yi karşısına almış, bu on bir yaşındaki bebeğe saatlerce para hesapları yapmış, bakkal defterleri, senetler, kağıtlar göstermişti. Fakat, artık, çocuklar, saygıyı da kaldırmışlardı. Şimdi, onların hepsi birer küçük Hayriye Hanım'dı. Kızdıkları zaman tıpkı annelerinin çehresine benzeyen yüzleriyle bağırışıyorlardı: Bir doğruluktur tutturdun.

Bizi düşünmedin. Dilenci çocuklarından beter ettin.

Herkes, çocuklarının bir dediğini iki etmezken kardeşimizin düğününde bizi hizmetçi gibi gezdirmeye nasıl razı olacaksın?

Ali Rıza Bey, filozof adamdı. İnsan olanın başına her şeyin gelebileceğine ihtimal verirdi. Fakat, doğruluk ve namusunun bir gün, çocukları tarafından bir büyük ayıp, affedilmez bir kabahat gibi başına kakılacağını hiç aklına getirmemişti.

Dert, sade elbise derdinden ibaret de değildi. Ev eşyası, hemen baştan başa değişiyordu. Eski kırık oda takımları, kerevetler, masalar, sandalyeler, satılıyor, yerine yenileri geliyor, bazı odaların duvarları kağıtlanıyordu.

Bunlar para ile olan şeylerdi. Ali Rıza Bey, Şevket'in bütün bu masraflara dayanmak için neler yaptığını, neler çektiğini düşünmeye bile cesaret edemiyordu. Birkaç defalar, ne olursa olsun oğlu ile konuşmak istemişti. Fakat artık babasıyla göz göze gelmekten çekinen Şevket, meyus ve suçlu bir tavırla başını önüne eğmiş: Biliyorum baba. Fakat zaruri, demiş ve ondan kaçmıştı.

Hayriye Hanım, sandığında, sepetinde ne varsa ortaya dökmüş, son kalan bir iki parça elmasını mezada götürmüştü. Bütün bunları evde yine kimseyi memnun etmiyor, her akşam çığlıklar kopuyor, ayılıp bayılanlar oluyor, elinde sarfedilecek para bulundukça Ali Rıza Bey'i adam yerine saymayan Hayriye Hanım, başı sıkıştığı zaman: Ayol, evin erkeği değil misin?

Ben, aciz bir kadınım... Elimden ne gelir?... Bir çare bul... diye kocasının üstüne koşuyordu.

İşin asıl fena tarafı Ali Rıza Bey'in gelini Ferhunde'yi de gözü tutmaması idi. İhtiyar adam, onu ilk gördüğü günü unutamıyordu.

O, namusu temizlendiği, iyi bir aileye kabul edildiği için sevincinden ağlayan mahçup ve mütevazi bir kadıncağızla karşılaşacağını zannediyordu. Halbuki bilakis, gayet yüksekten atan, kendisinde tükenmez haklar gören küstah, hafif, şımarık bir mahluk buldu.

Oğlunun saadeti ve ailenin şerefi namına bu kadına söylenecek bazı sözler vardı. Fakat bir bakışta onun konuşulamayacak bir insan olduğunu anlayınca vazgeçti ve artık kendini vakalar bırakmaktan başka çare görmedi.

Cazbant, durmadan çalıyor, iki gün evvel kafesleri sökülmüş pencerelerin arkasında bir alay insanın mütemadiyen sıçrayıp tepindiği görünüyordu.

Ali Rıza Bey, Hayriye Hanım'ı düşündü. O şimdi mutlaka aşağıda, kör bir lamba ışığında, kirli tabak yığınları arasında didiniyor, sarhoş mezesi hazırlamaya çalışıyor olmalıydı. Ali Rıza Bey, en müşkül zamanında kendisini yalnız bırakan bu kadına uzun zamandan beri dargındı. Fakat buna rağmen bu gece ona acıyordu.

Bu zayıf kadın, bu beş çocuğu yetiştirinceye kadar neler çekmişti?

Vazifesini bitirmiş bir insan sükunetiyle bir köşeye oturacağı, rahat bir nefes alacağı bir zamanda böyle mutfak köşelerinde didinip çırpınması, her gün bir sıkıntı içinde kendini helak etmesi çok acı bir akıbetti.

Bu olan şeyleri muhakkak ki o da hoş görmüyordu, göremezdi...

Ömrünü dört duvar arasında geçirmiş, çocuklarından başka insan yüzü görmemiş temiz bir ev kadınının birdenbire değişmesine imkan yoktu. Bu değişikliğin sebebini belki de onun bu çocuklara olan fazla muhabbetinde aramak lazım gelirdi. Ne de olsa düşüncesiz, saf bir kadındı. Fazla ilerisini görmeye kafacığı müsaade etmemiş, sırf hisleriyle, çocukların ne pahasına olursa olsun ağlamalarına mani olmak isteyen zayıf ana hisleriyle hareket etmişti. İğrendiği muhakkak olan birçok şeylere, sırf onlar istiyor diye, onları mesut etmek için katlanıyor, bunca senelik kocasını hırpalamaktan çekinmiyordu. Evet, ikisi de çocuklarını ihtimal, aynı kuvvetle seviyorlardı; fakat, ne yazık bu seviş tarzları başka idi.

Ali Rıza Bey, içinden Şevket'e de biraz kırgındı; fakat bu gece onu da affediyor ve çocuğa çıldırırcasına acıdığını duyuyordu.

O gün, birkaç defa karşılaşmışlardı. Pek dikkatli bakmamakla beraber oğlunu çok meyus ve şaşkın görmüştü. Güzel ve zeki başı siyah güveylik elbisesinin üstünde balmumu gibi renksizdi.

Bir aralık tenha bir köşede Ali Rıza Bey'e yaklaşmış, Baba, bir parça beni dinler misin? demişti. Fakat sesi birdenbire göz yaşlarıyle dolmuş, yukarıdan birisinin, Şevket... Şevket... diye kendisini çağırmasını bahane ederek kaçmıştı.

Çocuk, acaba ne söylemek istemişti? Ali Rıza Bey, bunu bilmiyordu.

Fakat öyle sanıyordu ki konuşmuş olsalardı şimdi bu saatte bu ayrı ayrı yerlerde ikisi de daha ferah ve daha az bedbin olacaklardı.

- XVİİ -

LEYLA ile Necla tahminlerinde yanılmamışlardı.

Yengeleri, açık fikirli, cesur bir kadındı.

Daha düğün günü onlarla konuşurken etrafı koklar gibi hareket yapmış:

- Bu evde bir türbe kokusu var, demişti, benim fikrimce pencereleri, kapılar açmak, biraz hava değiştirmek lazım. Bilmem belki siz alıştığınız için bir şey hissetmiyorsunuz.

Kızlar, en güzel sinema yıldızını kıskandıracak kadar mahzun ve güzel tavırlarla başlarını gökyüzüne kaldırmışlardı. Bir şey hissetmiyorlar mıydı? Siz, bir de onların içine sorun. Zavallı

çocuklar, havası boşalmış bir şişe içindeki kuşlar gibi adeta nefessizlikten can çekişiyorlardı. Fakat ellerinde ne vardı? Babaları

eski kafalı bir ihtiyar, anaları aciz bir kadındı. Fikret ablaları

bir ağırbaşlılıktır tutturmuştu. Yirmi yaşında bir genç kız olmasına rağmen eski kafalılıkta babasına taş çıkartıyordu. Şevket'e gelince... nedense şimdiye kadar o da pek yenilik ve eğlence taraftarı görünmemişti.

İnşallah yengeleri sayesinde o da bir parça açılır, kendi yaşındaki Asri gençlere benzerdi. Fakat o biçarenin elinden de kendileriyle beraber ağlamaktan başka bir şey gelmiyordu.

Görümcelerinin daha ilk günde böyle büyük bir emniyetle açılıp saçılmaları yaşlı gözlerle adeta kendisinden imdat istemeleri, Ferhunde'nin kalbine dokunmuştu. Genç kadın, Leyla ile Neclanın saçlarını okşayarak:

- Vah zavallı masumlar! dedi; bu güzel gözleri böyle ağlatmaya nasıl dayanıyorlar? Siz hiç merak etmeyin. Şimdi artık üç kişi olduk. Nasıl olsa derdimizi anlatırız.

Ferhunde'nin üç kişi olduk demesi tevazudan başka bir şey değildi. Yoksa bugünden itibaren evin diktatörü kendisi olduğunu gayet iyi anlamıştı.

Bu genç kadın, zeki olduğu kadar da hilekar ve cesurdu. Birkaç gün içinde idareyi eline aldı ve eve tek başına hükmetmeye başladı.

Evin içinde zaten bir gölge gibi gezen Ali Rıza Bey, büsbütün ortadan kayboldu. Sabahları erkenden sokağa çıkıyor, günü kendi kendine kırlarda gezmekle, yahut kahvelerde oturmakla geçiyordu.

Fikret'in babasıyle arası açılmış. Genç kız, bir türlü yengesi ve kardeşleriyle anlaşmak istemiyor, bütün gün vahşi bir inatla odasına kapanıyordu.

Onun fikrince bütün bu olan şeylerin mesuliyeti Ali Rıza Bey'e aitti. O, aile babası vazifelerini ihmal etmeseydi, evini kuvvetli bir

erkeğe yakışacak bir metanetle idare etseydi söz, böylece ayağa düşer miydi?

Genç kız, düşündüklerini Ali Rıza Bey'e de söylemekten çekinmiyordu.

Arasıra yalnız kaldıkları vakit babasını acı acı iğneliyor: Benim için ehemmiyeti yok. Ben, nasıl olsa hayatı

kırılmış bir kızım. Fakat Ayşe'ye acıyorum... Yavrucak, bunların arasında mutlaka ahlaksız olacak. diye ihtiyar adamı büsbütün çıldırtıyordu.

Ali Rıza Bey'e göre Fikret, tamamiyle haksız değildi. Bu işlere biraz da kendisi sebep olmuştu. İki büyük kabahati vardı: Evvela zayıf bir adamdı. Sonra parasızdı ki her halde bu, daha affedilmez bir cinayetti.

İhtiyar adam Altın Yaprak Anonim Şirketini bıraktığı zaman karısının söylemiş olduğu sözlere şimdi hak veriyordu:

- Şirketi bıraktığına iyi mi ettin? Başkalarının ahlaksızlığından sana ne idi? Hiç olmazsa yalnız kendini lekelerdin; çoluk çocuğunu bu tehlikeden kurtarmış olurdun.

Ali Rıza Bey, bir akşam, karısına yalvararak elbiselerini ütületti.

Eskiden olduğu gibi büyük bir dikkatle giyindi. Karısı bu şıklığın sebebini öğrenmek istedi; o:

- Hiç. Bir eski arkadaşı ziyaret edeceğim de... diye müphem bir cevap verdi.

Maksadı Altın Yaprak Anonim Şirketi müdürü Muzaffer Bey'e hatır sormak bahanesiyle, şöyle bir görünmekti. Eski talebesi ona bir iş verirdi.

Gerçi Muzaffer'le bir daha yüz yüze gelmemeye ahdi vardı.

Fakat bu, eski zamanlara ve eski Ali Rıza Bey'e ait bir karardı.

Değil mi ki kendi oğlunun yaptığı kabahate göz yummuştu; artık tenkid etmeye, yüksek sesle doğruluktan bahsetmeye kalkmak gülünç bir şey olurdu.

Ali Rıza Bey, Şirket'te evvela kalem odasına uğradı, eski arkadaşlarından bir çoğunu değişmiş buldu. Kalanlar da onu tanımakta adeta güçlük çektiler. İhtiyar adam, koridorlarda mümkün olduğu kadar geciktikten, duvarlarda asılı ilanları satır satır okuduktan sonra müdürün odasına yürüdü, nedense çok ayıp bir şey yapıyormuş gibi elleri titriyor, bir türlü kapıyı vurup içeri girmeye cesaret edemiyordu.

Belki kuvvet toplamak için koridorda bir boy daha dolaşacak, ilanları bir kere daha okuyacaktı. Fakat birdenbire kapı

açıldı. Muzaffer Bey, elinde bir dolu çanta ile dışarı çıktı.

- Vah hocam... Siz misiniz? Ne var ne yok? İyisiniz inşallah?

Genç adam, onu böyle suçlu bir insan vaziyetinde kapısı önünde bulduğuna hiç hayret etmiyor gibiydi. Ali Rıza Bey'in kalbi birdenbire burkuldu:

- Hamdolsun efendim, dedi, siz göreceğim geldi... Bugün bu tarafa bir işim düşmüştü...

Muzaffer Bey, sözü Ali Rıza Bey'in ağzından aldı:

- Hatırımı sormadan geçmek istemediniz değil mi? Teşekkür ederim... Nasılsınız? Maşallah pek değişmemiş görünüyorsunuz.

Oğlunuz nasıl? Kerimeler de iyidir inşallah? Artık büyümüşlerdir!

Muzaffer Bey, konuşulması lazım gelen şeyleri mümkün olduğu kadar çabuk bitirmek ister gibi birbiri ardına sualler soruyor, bu esnada çantasını aralayarak içindeki kağıtları muayene ediyordu. Elinde bir şapka ile bekleyen bir hademeye:

- Oğlum, masanın üstünde mühürlü bir zarf var; getir onu bana...

Dedi. Sonra Ali Rıza Bey'in elini sıktı:

-Hocam, affedersiniz! Acele bir işe gidiyorum, dedi, yolunuz düşer de uğrarsanız memnun olurum... Allaha ısmarladık.

İhtiyar adamı koridorda yalnız bırakarak süratle merdivenlerden indi.

Bu son ümit de böyle suya düşmüş oluyordu.

- XVİİİ -

LEYLA ile Necla, artık muratlarına ermişlerdi. Senelerden beri hasretini çektikleri asri hayata nihayet kavuşmuşlardı.

Ali Rıza Bey'in Bağlarbaşı'ndaki kendi gibi ihtiyar ve çürük evi eski mahrumiyetlerinin acısını çıkarmak ister gibi çılgın bir neşe ve şenlik içinde kalkıp kalkıp oturuyordu.

Haftada iki gece dostlara danslı çay veriliyor, en aşağı iki üç gece de başkalarının davetine gidiliyordu. Aşağı sofa ile taşlık arasındaki camekan kaldırılmış, delik deşik duvarlar sarı yaldızlı bir kağıt ile kaplanmıştı. Davet akşamları taşlıktaki su küpü, sofadaki yemek masası ve daha başka hırdavat eşya mutfağa taşınıyor, yukarıdan kilimler, iskemleler, süslü yastıklar indirilerek bir kabul salonu dekoru kuruluyordu.

Bu telaşlar arasında çok kere akşam yemeği hazırlama ve yemeğe vakit kalmazdı.

Herkes misafirler için hazırlanan sofradan bir, iki bisküvi, bir sandviç alır, ayak üstünde acele acele yerdi. Biraz sonra davetliler birer birer sökün etmeye başlayınca Hayriye Hanım, eteklerini toplayarak, kollarını sıvayarak mutfaktaki büfecilik vazifesine kapanır,

Ali Rıza Bey, aşağıdaki gürültüleri mümkün olduğu kadar az işitmek için kolunda bir kitap, elinde bir mum ile tavan arasına çıkardı.

Gramofon, bütün gece çalar, çılgın kahkahalar, çığlık çığlığa boğuşmalar içinde durmadan dansedilir, temelinden sarsılıyor gibi olan evin harap tavanlarından tozlar yağardı...

Çok kere oturduğu yerde sönen mumun önünde uyuyup kalan Ali Rıza Bey, ilk sabah ışıkları içinde gözlerini açtığı vakit evi hala bu gürültüler içinde sarsılıyor bulurdu.

Ailenin misafirliğe gittiği gecelere gelince, o vakit de yine bitip tükenmez hazırlıklar sebebiyle akşam yemeklerine vakit kalmazdı.

Kızlar, yengeleriyle beraber saatlerce sökük dikerler, bozulmuş elbise parçalarından uydurma süsler hazırlarlar, vücutlarının görünecek yerlerini kolonya ile silerler, ayna karşısında kantocu kızlar gibi boyanırlardı.

Küçük, büyük evin bütün insanlarına arız olan titizlik ve hırçınlık Ali Rıza Bey'e de sirayet ediyor gibiydi.

İhtiyar adam, bazen kızıp köpürüyor, bu rezaletlere tahammül edemeyeceğini bağıra bağıra söylemeye başlıyordu. O vakit, Hayriye Hanım, nerede ise koşup yetişiyor:

- Ali Rıza Bey, çıldırıyor musun? Ne yapalım şimdi böyle geçiyor... Kızlara koca bulmak lazım... Eve kapatılmış bir kızı

bu zamanda kimse arayıp sormuyor... Bu yaptıklarımız sırf onlara hayırlı bir kısmet bulmak için... Çocuklarına hanlar hamamlar mı yaptın? Bırak biçareler de başlarının çarelerine baksınlar...

Diye çıkışıyordu... Görünüşte Şevket de bu fikirde idi:

- Baba, hayat değişmiş diyordu, emin ol ki bu eğlencelerde zannettiğin kadar korkulacak bir şey yok... Şimdi bütün dünya böyle. Ne yapalım? Asrın icabatına uymaya mecburuz. Sen, başka bir

zamanın adamı olduğun için bunların ne kadar tabii ve zaruri olduğunu görmüyorsun.

Ali Rıza Bey, evvela şaşırdı; oğlunun da öteki çocukları gibi değiştiğine, bozulduğuna hükmetti. Fakat biraz sonra anladı ki Şevket, yine eski Şevket'tir.

Onun fikirlerinde ve duygularında hiç bir şey değişmemiştir.

Bu gidişten o da memnun değildir. Ne bu yaşayış tarzını, ne evlerine girip çıkan insanları, o da beğenmiyor; fakat ne çare ki iş çığrından çıkmış, karısına olan zaafı yüzünden, yahut daha başka sebeplerden kendini bir kere bu korkunç akıntıya kaptırmıştır; bu müdafaalar bu zaafa bir mazeret göstermeden başka bir şey için değildir.

Oğlunun söz söylerken aldığı suçlu ve meyus tavır da bunu göstermiyor muydu? Evet, Şevket, yine eski Şevket'ti. Bu olan şeyleri ne bu zaman, ne de hiç bir zaman tabii ve zaruri bulmuyordu.

Ne yapsın ki ok yaydan çıkmıştı.

Ali Rıza Bey bunu anladıktan sonra oğluna daha çok acımaya başladı.

Çocuğun günden güne süzüldüğü ve eridiği görülüyordu. Bu öldürücü eğlence gecelerinden sonra çok kere yatmadan çantasını

alarak sokağa çıkıyor, akşamlara kadar kim bilir nerelerde ne şekilde didişip uğraşıyor, ortalık karardıktan sonra yorgunluktan bitmiş bir halde eve dönüyordu. Fakat onun yatağa girecek derecede hasta olduğunu kimse görüp anlamıyor, karısıyle bir rahat yemek yemesine bile meydan vermeden önlerine katıp yine gece eğlencelerine sürüklüyorlardı. İdare, hala Hayriye Hanım'da idi. Fakat kadıncağız, artık ipin ucunu iyiden iyiye kaçırmıştı.

Evde su gibi para sarfediliyordu. Bu para, nereden geliyordu? Şevket, ölesiye çalışmak pahasına da olsa bu korkunç

masrafı karşılayacak kadar para kazanıyor muydu? Yoksa çocukcağız, borca mı batıyordu?

- XİX -

DÜĞÜNÜN üstünden birkaç ay geçti. İlk zamanlarda hesapsız, kitapsız su gibi giden paranın membaı kurumaya başladı.

Bunun arkasından tekrar kavgalar mevsimi geldi.

Şevket'in büyük bir sıkıntı içinde olduğu görülüyordu. Bazı sabahları, annesine masraf parası bırakmadan çıkıyor, ara sıra kapıya gelen alacaklılar kendisini yok dedirtiyordu. Ev halkı tekrar birbirine düşmüştü. Kimi gün Ferhunde sinirlenip haykırıyor; kimi gün Leyla ile Necla, intihara kalkıyor, kimi gün Ayşe ağlıyordu.

Kocasından başka herkese fevkalade yumuşak ve tatlı muamele eden Hayriye Hanım ise bu kavgalar arasında mütemadiyen ondan ona koşarak yalvarıyor, ara bulmaya çalışıyordu.

Sefalet son dereceyi bulmaya başlamıştı. Bazen evde ateş yanmadığı, tencere kaynamadığı günler oluyordu. Dolabında daima gizli reçelleri, kutu sardalyaları olan Ferhunde müstesna olmak üzere herkes eline geçirdiği zeytin, peynir, pastırmayla bir köşede karnını doyuruyor, pek soğuk havalarda kapsız yorganlara sarınılıyordu.

Böyle olmakla beraber davet günleri geldiği zaman yine her şey değişiyordu. Bütün ev halkı barış görüş oluyor; yüzler gülüyor, elbirliğiyle bir çalışmadır başlıyordu. Kimi yemek masasını taşıyarak kabul salonunu hazırlıyor; kimi sökük dikiyor, çorap tabanı tamir ediyor, kimi ütü ütülüyor, Ayşe, eski bir zımba makinesiyle renkli uçurtma kağıtlarından konfeti kesiyordu.

Hayriye Hanım'a gelince, o, yine kollarını sıvayarak mutfağa giriyor, bayat francalaları yarıp peynir kırıntıları ve margarin yağıyle sandviçler dolduruyordu. Kadıncağız, bu işte bir gazino büfecisi gibi ihtisas sahibi olmuştu. Bir kaşık siyah havyarı zeytin ve sardalya barsağıyla karıştırarak nefis havyarlar yapıyor, eski davetlerden kalma kadeh artıklarını çürük yemişlerle kaynatmak suretiyle likörler meydana getiriyordu.

Bir gün evvel saç saça, baş başa kavga edenler bir gün sonra güle eğlene birbirlerinin tırnaklarını boyuyorlar, cımbızla kaşlarını yoluyorlar, dikişlerini dikiyorlardı.

Ali Rıza Bey'in anlamadığı şeylerden biri de en acı sefalet içinde kıvranan ve birbirlerini yiyen bu insanların eğlence saati gelince birdenbire her şeyi unutmaları, hiç bir şey olmamış gibi gülüp eğlenmeye başlamalarıydı.

Demek çocukları hissiz, haysiyetsiz, çingene gibi bir şey olmuşlardı.

Ali Rıza Bey, bir şey söylemek istedikçe cevap hazırdı:

- Ne yapalım, keyfimizden değil ya... Kızlara koca bulmak lazım...

Hayriye Hanım, bu bahane ile Ali Rıza Bey'i misafirlere çıkarmaya da başladı:

- Sansar gibi tavan arasında dolaşacağına insan içine çık.

Eve gelen gidenler arasında Leyla ile Necla'yı isteyenler var. Babaları

değil misin? Son sözü söyleyecek sensin. Bu adamlarla konuş, ahlaklarını, meşreplerini anlamaya çalış. Babalık vazifelerinden hiç birini yapmadın, bari bunu yap...

Ali Rıza Bey, bunu yanlış bulmuyordu. Darılıp bir köşeye çekilecek zaman değildi. Leyla ile Necla, ne de olsa evlatları idi.

Mademki eve gelip gidenler arasında onlarla evlenmek fikrinde olanlar varmış. Bunların içinde iki namuslu adam seçmeye gayret etmeliydi. Zaten çocukların göz göre göre ziyan olup gitmesine mani olmak için şimdilik bundan başka çare de görmüyordu.

Artık davet akşamları o da oyuna çıkacak bir aktör gibi köşede hazırlık yapıyordu, kunduralarını boyuyor, pantolonunun paçasından sarkan iplikleri makasla kesiyor, gömleğinin yırtıklarını

büyük bir dikkatle kravatının altına sokuyor, saçını sakalını fırçalıyordu.

Ali Rıza Bey, eskiden idare meclisine girerken aldığı ciddi vaziyetle içeri girince kızlar pullu, boncuklu tuvaletlerinden çıkan çıplak kollarını kanat gibi sallayarak koşuşuyorlar, şımarık çığlıklarla,

- Babacık... Cici güzel babacık, diye boynuna sarılarak bir koltuğa oturtuyorlar, bisküviler, sandviçler getirip zorla ağzına sokmaya çalışıyorlardı.

Misafirlere karşı bu, ne iğrenç sahtekarlıktı: Ali Rıza Bey, kızlarını, biraz evvel kuliste itip kaktıkları ihtiyar bir aktörü perde açılınca rol icabı öpüp koklamaya başlayan tiyatro kızlarına benzetiyor, hem onlardan, hem kendinden iğreniyordu. Ne yapsın ki birçok şeyler gibi buna da tahammül etmeye mecburdu. Bu mesut aile komedisini oynamak suretiyle davetliler arasında çocuklarına belki bir koca avlayacaktı. Yalnız, şu evine girip çıkan bu alay alay erkekler içinde insana benzer tek bir çehre görünmüyordu: Yirmişer, yirmi ikişer yaşında terbiyesiz, cahil, küstah mahalle çocukları... Kimi kumardan, kimi kadından, kimi büyük borsa ve ticaret manevralarından, kimi yediği veya beklediği büyük miraslardan hayret verici bir yüzsüzlükle bahseden çeşit çeşit serseriler... Yıprak, kokainci, şişkin, ayyaş çehreleri...

sırf gafil kız çocuklarını kandırmak için aileler içine sokulmuş ihtiyar tilkiler...

Ali Rıza Bey, hiç bir şeyin farkında değil gibi, bir köşeye sinip oturduğu halde bu çehrelerin içyüzünü görüyor, kızları onlarla teklifsiz konuşup şakalaştıkça utancından kahroluyordu.

Şevket'in bu meclislerde herkesten ne başka bir hali vardı. Bu zavallı çocuğun mütemadiyen azap ve işkence içinde yaşadığı belliydi.

Fakat ne çare, bir kere saplandığı bu bataktan bir türlü kendini kurtaramıyordu. Şevket, Ali Rıza Bey'in misafirlere çıkarıldığına hiç tahammül edemiyordu. Bazen göz göze geldikleri zaman: Seni bu vaziyete ben düşürdüm; affet! der gibi boynunu büküyordu.

Genç adam, bir gece bir bahane ile babasını dışarı çekti, taşlıkta onun kulağına eğilerek: Kuzum baba, bana acırsan bunların içinde bulunma! dedi ve cevap beklemeden kaçtı.

-XX-

EVİN üst katındaki bir odada kendi kendine yaşayan, yalnız arasıra kavga etmek için dışarı çıkan Fikret, bir gece babasını yanına çağırdı.

Hiç mukaddeme yapmadan:

- Ben evleniyorum baba, dedi.

Ali Rıza Bey, şaşırdı. Fakat pek fazla telaş göstermedi:

- Öyle mi çocuğum? Allah mesut etsin, dedi.

- Sana danışmadan böyle bir karar verdiğim için belki bana kızarsın...

Ali Rıza Bey, acı bir gülümseme ile:

- Kızmak mı? Niçin kızayım çocuğum? Benim senin üstünde bir hakkım yok ki... dedi.

Fikret, kaşlarını çattı:

- Bu sitemin doğru değil baba...

- Sitem etmiyorum... hakikati söylüyorum... Ben, artık fukara oldum... Bütün haklarım gibi babalık hakkımı da kaybettim...

Madem ki senin saadetini temine kaadir değilim.. Ne istersen yapmak hakkındır çocuğum...

Fikret, evvela biraz sarsıldı, babasına acır gibi oldu. Fakat çehresi tekrar sertleşti, ağır ve tutuk bir tavırla:

- Açık konuşalım baba, dedi. Bilirsin ki ben, öyle pek kafasız bir kız değilim. Annem gibi, kardeşlerim gibi fakir düştük, parasız kaldık diye sana darılmak hiç bir zaman aklımdan geçmedi.

Buna mukabil onlara gösterilen zaafı affedemedim ve edemeyeceğim.

Şevket, fena çocuk değil. Ancak, ne çare ki yularını o soysuz kadına kaptırmış. Leyla ile Necla ne yaptığını bilmeyen iki çılgın...

Annem, koyun gibi nereye çeksen oraya giden bir zavallı.

O kadar çırpındım, çarpındım: Baba, gözünü aç. Bunlar evi bir felakete sürükleyecekler dedim. Aldırmadın; yabancı gibi köşeye çekildin, sade darılıp surat asmakla iktifa ettin... Sen, erkekçe hareket edeydin bu olanlar olmazdı. Belki müteessir olacaksın amma göz önünde olan bir hakikati saklamaya hacet yok... Bu gidiş iyi bir gidiş değil. Doludizgin bir uçuruma gidiyoruz...

Baktım kimseden imdat yok... Ben, bari kendimi kurtarayım, dedim. Onun için neye bu kız bir kere sormadan böyle iş tutmuş? diye kızarsan haksızlık olur...

Ali Rıza Bey, bir sandığın kenarına oturmuş, artık bir tek siyah saç kalmamacasına ağarmış başını elleri içine almıştı:

- Hakkın var Fikret, dedi, bunlara hep ben sebep oldum çocuğum...

Baba-kız, bir zaman düşünceler içinde karşı karşıya oturdular.

Sonra Ali Rıza Bey, sualler sormaya başladı:

- Evleneceğin adam bari iyi bir adam mı Fikret?

- Tahsin Bey isminde ellilik bir adam...

- Senin için fazla yaşlı değil mi?

- Benim gibi bir insana çok bile...

- Ne ile meşgul?

- Adapazarı'nda bağı, bahçesi varmış, hali, vakti yerinde bir adammış...

- Seni oraya mı götürecek?

- Asıl bunun için istiyorum ya...

- Şimdiye kadar evlenmemiş mi?

- Karısı geçen sene ölmüş... Üç çocuğu varmış...

- Nasıl bir adam acaba?

- Fena değil diyorlar. Ben, kendi hesabıma resmini bile görmek istemedim.

- Ya beğenmezsen? -

- Beni bu cehennemden kurtaracak adam kim olursa olsun kabul etmeye razıyım.

- Seni vasıta ile mi istedi?

Fikret kesik bir sinir kahkahasıyla:

- Tabii uzaktan methimizi işiterek: Aman şu bulunmaz Hint kumaşını bana isteyin! diye görücü göndermedi. Bu adam

komşumuz Neyyir Hanım'ın akrabası oluyormuş... Geçenlerde İstanbul'a gelmiş... Karımın ölümünden sonra ev altüst oldu...

Çocuklarıma analık etmeye razı iyi bir kızcağız bulursam evleneceğim...

demiş. Hiç tereddüt etmeden: Beni alsın! dedim

mektup yazdılar; dün cevap gelmiş... İki haftaya kadar Adapazarı'na gideceğim. .

Fikret, titiz, acı bir tavırla bu izahatı verirken Ali Rıza Bey, küçük yaşlarından beri kurduğu hülyaları düşünüyordu. Kendini zaptedemeyerek:

- Vah zavallı çocuğum, dedi...

Genç kız haşin bir tavırla başını kaldırdı, gözlerinden vahşi bir kinle:

- Baba, sen merhametini öteki çocuklarına saklasan daha iyi edersin, bakalım akıbetleri ne olacak? dedi.

Fikret söylediği gibi iki hafta sonra Adapazarı'na gitti. Hayriye Hanım, odaları son bir defa altüst ederek kızına üç beş parça eşya bulmak istedi. Fakat genç kız, bunları hakaretle reddetti.

Kezalik ailesinden kimsenin Adapazarı'na kadar kendisine refakat etmesine razı olmadı...

- Ben, bu evden bir hizmetçi gibi çıkıyorum... Teşrifata lüzum yok, dedi.

Evden çıkarken kardeşlerine veda etmedi; ağlayarak boynuna sarılmak isteyen annesini sinirli bir hareketle göğsünden itti...

Yalnız, tren yürümeye başladığı zaman babasının gözlerindeki dilsiz ve ümitsiz elemden biraz rikkate gelir gibi oldu. Vagonun penceresinden eğilerek:

- Üzülme baba, dedi, pek darda kalırsan bana gelirsin; sana kendi evladım gibi bakarım.

Ağacın yapraklarından biri böylece kopup gitmiş oluyordu.

- XXİ -

ALİ Kıza Bey'in tek ümidi kalmıştı:

Vakit geçirmeden Leyla ile Necla'ya hayırlı birer kısmet bulup başından atmak.

Kızlara koca bulmak bahanesi ortadan kalkınca belki rezaletlere de bir nihayet verilirdi. Gerçi asıl fesadın gelini Ferhunde'nin başı altından çıktığını biliyordu; fakat, o, yardakçılarını

kaybedip yalnız kalınca iş bir dereceye kadar daha kolaylaşırdı.

İhtiyar adam, Şevket'e söyleyeceği sözleri şimdiden hazırlamıştı:

- Oğulcuğum... Ben, seni yine eskisi gibi seviyorum... Fakat artık çürüklüğe atılmış bir ihtiyardan başka bir şey de olmasam, bu ailenin reisi sayılırım. Vazifelerim daha bitmedi..Bu hal, böyle devam edemez. Sen, her şeye rağmen iyi ve gayretli bir erkeksin; biraz gayret edersen umarım ki karına meram anlatabilirsin.

Eğer ona karşı fena zaafın varsa, yahut herhangi bir sebepten bunu yapamayacak halde isen, evlerimizi ayırırız.

Senden artık bir şey istemem. Birkaç kuruş tekaüt aylığımla nasıl olsa anneni ve Ayşe'yi geçindiririm.

Ali Rıza Bey, bunu söyledikten sonra, davetlere, eğlencelere paydos diyecek, kapısını tekrar kapayacaktı. Karısı karşı durmaya kalkarsa onu feda etmeyi kafasına koymuştu. Hayriye Hanım, kendisine itaat etmek istemediği taktirde çocuklarından herhangi biriyle yaşamaya gidebilirdi.

Felaket, Ali Rıza Bey'e kaybettirdiği bunca şeye karşı çok kıymetli bir hassa kazandırmıştı; pekyüzlülük, acarlık.

O, artık, kılı kırk yaran, günlerce düşünüp üzülmeden en ehemmiyetsiz bir işe teşebbüs etmeyen eski mahçup, korkak Babıali efendisi değildi.

Sokakta birkaç kuruş için esnafla boğaz boğaz gelmeye nasıl yavaş yavaş alıştı ise, evinde çoluğu çocuğu ile dalaşmaya da öyle alışmıştı...

Eskiden pek canına yetmeyince, kendini bir işte son derece haklı görmeyince bağırıp çağırmazdı. Şimdi, bazen hiç sebep yokken de olmayacak bir şeyi parmağına doladığı, bir çocuk inadıyle önüne geleni haşladığı oluyordu.

Bunda, günden güne bozulan sıhhatinin de belki büyük bir payı vardı.

Evet, vakalar Ali Rıza Bey'i bambaşka bir adam yapmıştı.

Günü gelince hakkını ve kanaatini müdafaada eskisi kadar aciz kalmayacağını gayet iyi anlıyordu. İş ki Allah o günleri göstersin...

Yalnız eve girip çıkan, mütemadiyen kızlarının etrafında dolaşan erkekler arasında o iki Helal süt emmiş damadı bulmak hiç de kolay bir şeye benzemiyordu.

Ali Rıza Bey, şimdi artık çağrılmadığı, istenmediği zamanlarda da misafirlerin arasına giriyor, güpegündüz elinde fenerle sokakta adam arayan Diyojen gibi ahlakına güvenilebilecek o iki halaskarı arıyordu.

Gelip gidenler arasında sözü sohbeti yerinde görünen birkaç

erkeği haftalarca göz hapsine aldı. Onlarla konuşma bahaneleri icadetti. Hayatları hakkında gizli tahkikat yaptı. Fakat neticede hiç birini bir türlü gözü tutmadı.

Bu insanlardaki içyüzün dışyüze ne kadar az benzediğini anlamak için fazla yorulmaya da lüzum yoktu. Parmağının ucuyla biraz dokundun mu, üstlerindeki yaldız parça parça dökülüyor, altında dolu pislik ve ahlaksızlığın cılk yaraları bütün iğrençliğiyle görülüyordu. Doğrusunu söylemek lazım gelirse kızları da onlardan başka türlü müydü? Kızları evde günlerce analarının yırtık hırkası, kendisinin mutfak paçavrası

olmaktan başka bir şeye hayrı kalmamış eski palto ve hırkalarıyle geziyorlar, kirden rengi değişmiş elbiselerinin sökülen yırtılan yerlerini dikmeye üşenerek iğnelerle tutturuyorlar; bez parçalarıyle top top boğuyorlardı. Fakat davet geceleri allı pullu ipek tuvaletleriyle kozalarından çıkmış kelebeklere dönüyorlar; bambaşka insanlar oluyorlardı.

Nasıl ki yine o gecelerde bülbül gibi öten, etrafa iltifat ve nezaket saçan ağızların birkaç saat evvel hamal gibi kavga ve küfür eden ağızlar olduğuna inanmak için de kırk şahit lazımdı.

Ali Rıza Bey, bu sürü sürü, çeşit çeşit insanlar içinde aradığı kimseyi bulmaktan ümit kesince onların herhangi birine de razı oldu.

- Kızlar bu gidişle ya bu çapkınlardan birinin tuzağına düşecekler, yahut adları çıkacak, diyordu, o vakit onları evlendirmek büsbütün imkansız bir şey olacak. Madem ki kendi çocuklarımın pek şikar matahlar olmadığını teslim ediyorum, şu halde ince eleyip sık dokumaya hakkım yok. Onlarda büyük meziyetler aramaktan vazgeçmeli, bir ev geçindirecek kadar para kazanan her hangi biriyle karşılaşınca tereddüt etmemeli...

Ali Rıza Bey, bir gece Leyla ile evlenmek fikrinde olduğu söylenen bir komisyoncu ile konuştu. Tahsin Bey ismindeki bu adam kırk yaşlarında vardı. Evvelce iki defa evlenmiş, ikisinde de mesut olamamıştı. Halbuki kendisi ne kadar iyi bir adamdı. Karılarını

memnun etmek için ne fedakarlıklar yapmıştı. Fakat bu nankör kadınlar ona etmediğini bırakmamışlar, üstelik namusunu berbat ettikten sonra kaçmışlardı.

Tahsin Bey, komisyon işlerinde pek çok para kazanıyordu.
Hele bazı öyle teşebbüsleri vardı ki onu memleketin sayılı zenginleri arasına sokacaktı.

Ali Rıza Bey, bu sözlere inanıyor değildi. Bu iyilik, fedakarlık ve zenginlik hikayelerinin içyüzünde kimbilir neler vardı. Fakat işittiklerinin hiç olmazsa yüzde sekiz, onunun doğru olmaması için de sebep yoktu.

Bu Tahsin Bey, pek öyle rezil, dolandırıcı bir şey değilse ve karısını besleyecek kadar para kazanabiliyorsa pekala bir damat olabilirdi. Onun için ihtiyar adam, misafirini sonuna kadar dinlemiş, bütün söylediklerine inanıyor gibi görünmüştü.
Yalnız, ertesi sabah Hayriye Hanım, sofrayı süpürürken yere düşmüş bir kağıt parçası bulmuştu. Bu Tahsin Bey'e yazılmış
bir terzi mektubu idi ki bir sene evvel yaptırdığı iki kat elbisenin parasını bu ay da vermezse dolandırıcılık davası açacağını
söylüyordu.

Bu neviden bir kısmet de Necla'ya çıkarak Ali Rıza Bey'i sekiz, on gün kadar meşgul etti.

Bu, yirmi sekiz yaşlarında ağırbaşlı, asil çehreli bir çocuktu.
Postahanede katipti. Aylığı pek azdı. Fakat Avrupa'da ölmüş
bir amcasından miras yediğini söylüyor ve çok para sarfediyordu.

İş ciddileşince Şevket, tahkikat yaptı ve bu gencin elindeki paranın Avrupa'da ölmüş amcadan değil, Hisar'da oturan altmış
yaşlarındaki zengin metresinden geldiğini çabucak meydana çıkardı.

- XXİI -

LEYLA ile Necla'yı ne bahasına olursa olsun evlendirmek Ali Rıza Bey için bir sabit fikir olmuştu.

Eskiden kızlarının yabancı erkeklerin kucağında dansettiğini, onlarla ağız ağıza konuşup gülüştüğünü, tenha yerlerde kol kola gezdiğini gördükçe hırsından kendi kendini yerdi.

Şimdi, bu acıyı ve utancı eskisi kadar duymuyor, kızlarının bu sayede belki iyi birer koca avlayacağını ümidederek, bütün yolsuzluklara göz yumuyordu.

Necla ile Leyla'nın etrafında zaman zaman yeni çehreler peyda oluyordu. Bunların bazıları terbiyeli, kibar kıyafetli insanlardı.

Ali Rıza Bey, her defasında büyük ümitlere kapılıyor, onların güzel gecelerde kızlarını kollarına takıp götürmelerine, geç

vakit Üsküdar'dan otomobille eve getirmelerine tahammül ediyordu.

Fakat, bu insanlar, şüpheli gölgeler gibi bir zaman çocukların etrafında dolaştıktan sonra çekiliyorlar, ummanın ortasında kazaya uğramış bir biçareye uzaktan görünen ve onu hoş bir ümitle haykırtıp ağlattıktan sonra ufukta silinen dumanlar gibi görünmez oluyorlardı...

Ali Rıza Beye, ilk zamanlarda bir idare meclisi odasına giren büyük bir memur ağırlığıyle sosyeteye girdiği vakit, ortalık, birden bire duruldu. O varken kadınlar fazla hoppalık edemezlerdi.

Fakat şimdi herkesle yüzgöz olmuştu. Kimse, artık ondan çekinmeye lüzum görmüyordu. Evvelce ona Beyefendi Hazretleri diye hitabedenler şimdi yanında açık saçık hikayeler söylemekten çekinmiyorlardı. Bazı fazla yüzsüz kadınların Beyefendi, ille sizinle dansedelim diye üstüne hücum ettikleri, ihtiyar adamı üzüp tartakladıkları bile oluyordu.

Ali Rıza Bey, günden güne çöken vücudu, bozulan kıyafetiyle sinsi sinsi dolaşarak damat ararken neler görüyordu?

Görünüşte delicesine eğleniliyor, bir gürültü, bir kıyamet gidiyordu.

Bir yanda evin sakat döşemelerini çökertircesine dansedilirken, öbür tarafta salon oyunları oynanıyor, saçlı sakallı adamlar sandalyelere tüneyerek horoz gibi kanat çırpıp ötüyorlar, yahut yerlerde dört ayak üstü yürüyerek çifte atıyorlar, el şakırtıları, kahkahalar arasında eşek taklidi yapıyorlar, avaz avaz anırıyorlardı. Fakat Ali Rıza Bey, bu alabildiğine eğlenmek ve delilik etmekten başka bir şey istemiyor gibi görünen insanlar arasında türlü türlü entrikalar ve facialar yakalamakta gecikmezdi.

Gizli gizli, yahut yüzsüz bir açıklıkla sevişenler, birbirini aldatanlar, kıskananlar, baştan çıkarmaya çalışanlar... Bir gece bir kadının birdenbire bayıldığı görülüyor, bir başka gece iki sarhoş biraz hava almak bahanesiyle bahçeye çıkarak birbirlerinin başını yarıyorlardı.

Ali Rıza Bey, bazen karısının kirli tabak, bardak yığınları arasında gece yarılarına kadar çalıştığı mutfaktan kaçıyor, yukarı sofaya çıkıyordu.

En küçük kızı Ayşe, yorgunluktan bitap düştüğü zaman orada içi deşilmiş bir ot minderin üstüne kıvrılıp yatardı.

Ali Rıza Bey, ayaklarının burnuna basarak çocuğun başı ucuna gelir çömelir, onun uyuyup büzülünce büsbütün küçülen cılız vücuduna, incecik boynuna, renksiz yüzüne uzun uzun bakar: Ah, hiç olmazsa şunu kurtarabilsem! diye düşünürdü.

Bir gece, onu seyrederken kendini tutamayarak ağlamış, gözlerinden damlayan yaşlarla çocuğu uyandırmıştı.

- XXİİİ -

YİNE bir gece Hayriye Hanım, elinde bir kahve tepsisi ile Ali Rıza Bey'in odasına geldi:

- Şevket İstanbul'dan taze kahve getirmiş de...

Fincanı Ali Rıza Bey'in yanına bıraktıktan sonra odayı teftişe başladı:

- Yatak çarşafın kirden muşambaya dönmüş Ali Rıza Bey.
Yarın sabah tentürdiyot alayım da arkana sürelim... Bir yorganla üşümüyor musun? Büyük hırkamı vereyim de üstüne at...

Hayriye Hanım'ın yüzü bu gece melekler gibi tatlı idi. Kocasına eliyle taze kahve pişirmek, yatak çarşafının kirden muşamba kesildiğini farketmek, sonra öksürdüğünü merak ederek sırtını tentürdiyotlamak, kışlık hırkayı yorgana ilave etmek teklifi.

Bunlar, ne fevkalade lütuflar ve iltifatlardı. Fakat nankör Ali Rıza Bey, artık hatırlanamayacak kadar eski bir zamana ait olan bu ikramlara teşekkür edeceği yerde bilakis çehresini ekşitiyor, kendisini okşayan elden şüphelenmiş bir hayvan gözüyle yan yan, ters ters karısına bakıyordu:

Kadın, odasının teftişini bitirdikten ve kocasının istirahat ve saadeti için lazım gelen tedbirleri kararlaştırdıktan sonra yanına oturdu:

- Ali Rıza Bey, seninle biraz dertleşmek istiyorum. Halimiz ne olacak? Önümüz kış... Evde bir dirhem odun, kömür yok...
Çocukların giyeceği kalmadı... Daha şimdiden titremeye başladılar...
Ne yapacağız?

Sözün nereye varacağını daha karısının elinde kahve fincanıyle görür görmez anlamış olan Ali Rıza Bey, cevap vermiyor, dalgın dalgın düşünüyordu. Hayriye Hanım, biraz bekledikten sonra tekrar sordu:

- Bir şey söylemedin. Ali Rıza Bey?

İhtiyar adam, ağır ağır omuzlarını kaldırdı, ellerini açtı:

- Söyleyecek bir şey yok ki...

Kadın hafifçe hırçınlaştı:

- Nasıl söyleyecek bir şey yok?... Evin erkeği sen değil misin?

Ali Rıza Bey, artık hiç dudaklarından düşmeyen o zehirli gülümsemesiyle:

- Sıkı zamanlarda tabii ben, dedi, fakat elde sarfedilecek üç, beş kuruş olduğu zaman benden başka herkes. Başınız darda kalmayınca beni adam yerine koyduğunuz var mı ki?

Kadının bu sözlere kızması, ağır, acı bir şey söylemek icabederse Ali Rıza Bey'in istediği de bundan başka bir şey değildi.

Çünkü Hayriye Hanım, kızarsa yalnız bağırmakla iktifa edecek, zihninde tasarladığı kim bilir hangi imkansız şeyi isteyemeden kendisinden ayrılacaktı. Fakat o, nedense kızmadı. Yalnız hafif bir sitemde bulundu:

- Ali Rıza Bey, sen eskiden böyle değildin, dedi.

İhtiyar adam, onu tasdik etti:

- Doğru, hakkın var. Eskiden başka türlü bir adamdım. Şimdi ahlakım bozuldu. Aldığımı, karılara, kumara filan sarfediyorum.

Hayriye Hanım, birkaç kere yutkundu, dudaklarını ısırdı. Fakat bu gece kavga çıkarmak kat'iyen işine gelmiyor olmalı idi ki yine kendini tuttu. Aynı tatlı sesle:

- Ali Rıza Bey, biraz insaflı ol, dedi, derdimi sana söylemeyeyim de kime söyleyeyim? Ötekiler, ne de olsa bir alay çoluk çocuk. Bu ev, ikimizden sorulur. Seninle başbaşa verip konuşalım.

ihtiyar adam, ne yapsa bu sezinlediği tehlikeden sakınmak kabil olmadığını anladı, evvelden her şeye razı olmuş bir tavırla:

- Pekala öyle olsun Hanım, dedi, söyle bakalım, ne istiyorsun?

Hayriye Hanım'ın istediği pek öyle olmayacak bir şey değildi.

Son aylarda Şevket'in işi pek iyi gitmemişti. Çocuk, biraz borca girmişti. Şimdi öteden, beriden sıkıştırıldıkça fena halde kahrediyordu. Koca evi senelerden beri boynuna almış olan bu fedakar çocuğa bu sıkı gününde biraz yardım etmelilerdi.

Ali Rıza Bey, neticeyi biran evvel öğrenmek merakıyle acele acele:

- Buna da peki Hanım, dedi, fakat sen, bana asıl mühim olan şeyi söylemiyorsun. Bu lazım olan parayı nereden bulacağız?

Hayriye Hanım, korkak ve mahçup bir tavırla başını önüne eğdi:

- Pek canını sıkacak amma, ben şöyle bir çare düşündüm: Sandıktan biraz borç para alalım. Şevket, bunu nihayet altı ay içinde ödeyeceğini söylüyor.

- Demek bu işi Şevket'le konuşup kararlaştırdın?

Kadın, şaşırır gibi oldu:

- Yok, hayır, dedi, yalnız oğlumuzun çok sıkılıp üzüldüğünü

görüyorum da. Ah, sen, ana yüreğinin ne olduğunu bilmezsin Ali Rıza Bey.

İhtiyar adam, sinirli bir tavırla onun sözünü kesti:

- Pekala, pekala... Anlaşıldı. Fakat benim bildiğime göre Emniyet Sandığı rehinsiz para vermez.

- Evi rehin ederiz Ali Rıza Bey.

- !!!???

- Şevket, evvel Allah bu borcu altı ay, nihayet bir sene içinde temizler.

- !!!???

- Oğluna emniyetin yok mu? Şevket'in ne doğru bir çocuk olduğunu bilmiyor musun?

- !!!???

- Cevap versene. Niçin öyle dik dik yüzüme bakıyorsun?

Ali Rıza Bey, dözlerini kısıp gülümseyerek:

- Dünya değişti. Dünya ile çocuklarımızın da değişmesini bir dereceye kadar anlıyorum. Fakat sana ne olduğunu, senin neye bu kadar değiştiğini bir türlü anlayamıyorum.

Hayriye Hanım, gülmeye çalıştı:

- Tuhaf şeyler söylüyorsun Ali Rıza Bey. Neye değişecekmişim?

Ben eskiden neysem gene oyum.

Ali Rıza Bey sert ve hareketli bir el işaretiyle karısının sözünü kesti:

- Haşa!... Nerede benim eski ağırbaşlı melek karım, nerede sen?... Sen onun attığı tırnak bile olamazsın. Düşündüğümü saklamakta ne fayda var? Sen iğrenç bir insan oldun Hayriye; iğrenç bir insan. Elimizde bir bu kırık dökük ev var. O da elimizden giderse ne yaparız? Ölmek için komşulara mı gideceğiz?

Bunu bana teklif etmeye dilin nasıl vardı?

Hayriye Hanım, hiddetle yerinden fırladı:

- Anlıyorum Ali Rıza Bey, dedi, eskiden babası oğluna bir bağ vermiş, oğlu babasından bir salkım üzüm esirgemiş diye bir söz vardı. Şimdi dünya tersine döndü. Oğlu, babasını salkımsaçak bir yığın çoluk çocuğuyla sırtına yükleniyor, babası

kırık bir evi oğlu için rehine vermekten kaçınıyor. Hayırlı baba diye işte buna derler. Hem benim gibi canından bezmiş bir kadına hakaret etmeye ne lüzum var. Ev senin değil mi, açıkça olmaz dersin, olur, biter.

Hayriye Hanım, ağlaya ağlaya odadan çıkıyordu. Ali Rıza Bey, arkasından seslendi:

- Gel, yanlış anlama; ben sadece senin insafına, akl-ı selimine müracaat ettim. Ev de elden giderse halimiz ne olur? dedim.

Peki, istediğinize razı oluyorum. Biliyorum ki bir şeyi pençenize taktınız mı bırakmayacaksınız. Onu er geç nasıl olsa koparıp alacaksınız. Böyle olduktan sonra neye kendimi de, sizi de beyhude yere yorayım?...

Ali Rıza Bey, bütün ev halkının ertesi günden itibaren kendisini ateşten bir çember içine alacaklarını tecrübeleriyle biliyor, teslim! diye bağırmaya mecbur oluncaya kadar dönecek entrikaları, yapılacak hücumları ve işkenceleri olduğu gibi görüyor ve şimdiden yoruluyordu.

Bir sele kapılmış gidiyorlardı. Mukavemet neye yarardı? Bugün reddettiği şeyin yarın karakış geldiği, çocuklar çıplaklıktan, açlıktan, ateşsizlikten feryada başladıkları zaman nasıl olsa kabul edecek değil miydi?

Rehin muamelesi birkaç gün içinde bitti.

Emniyet Sandığı'ndan dört yüz lira kadar para alındı. Fakat bu para; eve, Ali Rıza Bey'in umduğu gibi, hiç olmazsa iki, üç

aylık bir mukavemet refahı da getirmedi.

Şevket'in en zaruri borçları ödendikten sonra geriye kalan para çocuklar arasında yağmaya uğradı. Birçok gürültü, çekişmelerden sonra çarşıya giderek allı pullu yığın yığın ipekliler, yalancı

mücevherler, kutu kutu, yüz, göz, yanak, dudak, tırnak, saç, diş boyaları, ajurlu çoraplar, ilk yağmurlarda çarpılıp dağılacak oyuncak gibi potinler alındı. Misafir salonu için birkaç yağlıboya, yastık, mermer heykelcikler, bebekler, sekiz, on tane yeni Çarliston ve Tango plağı geldi.

Dostlara biri Çamlıca, biri evde iki ziyafet verildi: Ali Rıza Bey, ancak iki defa Üsküdar çarşısına inerek iki küfe erzak, beş

altı eşek yükü de odun alabildi.

Emniyet Sandığı'ndan para alındığının tam on birinci akşamı

idi. Elde bu paradan bir lira kalmamıştı. Öğleden sonra başlayan bir sonbahar yağmuru gece yarısına doğru şiddetlenmiş, evin damı birkaç yerinden akmaya başlamıştı.

Tavanarasına, yukarı sofa ve odalara dizilmiş çamaşır leğenleri, tencereler, boş konserve kutuları yağmurun altında tıngırdıyor, bir çocuk sesinin durmadan ağladığı işitiliyordu. Bu ağlayan çocuk Ayşe idi. Büyükler pençelerinin zoruyle parayı, aralarında paylaşmışlar, onun ne zamandan beri istediği ipek bir elbise ile bir çift rugan iskarpin alınmamıştı.

Ali Rıza Bey, kah yağmurun tenekelerdeki cazbandını, kah Ayşe'nin boğuk şikayetlerini dinliyor, kendi kendine:

- Bu işte yanan biz ikimiz olduk! diyordu. Ben ne dedim de damın esasen sakat olduğunu hatırlamadım. Bu on gün içinde eriyen dört yüz liradan ne yapıp yapıp bir tamir paracığı olsun ayırmalı değil miydi?

- XXİV -

O sene kış çok şiddetli oldu, Yollar, günlerce karla kapalı kaldı.
Bağlarbaşı'ndaki evin etrafına birkaç defa kurt indi.

Sonbaharda evin rehine konulmasındaki asıl maksat güya bu kışı karşılamaktı.

Fakat alınan para hemen tamamıyle işe yaramaz lüks eşyasına gitmiş, çocukların sırtlarına birer yün fanila bile alınmamıştı.

Berekete versin, Hayriye Hanım'ın o tutumlu ev kadınlığına...
Kadıncağız, sandık diplerinde, dolap köşelerinde kalmış ne kadar palto ve hırka eskisi, minder ve karyola altlarını beslemek için kullanılmış ne kadar çul çaput varsa hepsini ortaya döktü.
Çocukları, onları adeta ganimet eşyası gibi kapıştılar.

Hayriye Hanım, soğuğa hiç yüzü olmayan cılız Ayşe'ye eski bir kerevet dokumasından hırka dikti; yatağından çıkardığı pamukları, baklava baklava kapladı.

Necla, güve yediğinden kalbura dönmüş bir çuha masa örtüsünden kendine pelerin yaptı. Kenarına renkli yünden çiçekler ördü.

Bu acayip kıyafetlerde ev Pembe Kız piyesini oynamağa hazırlanmış tuluat kumpanyasına döndü.

Bu zavallı eski evde, o hastalıklı vücutlar gibi dışarıdaki havanın değişmelerine göre her gün bir başka illet patlak veriyordu.

Yağmur yağdığı, yahut karlar erimeye başladığı zaman damlar akıyor, rüzgar esince sıvalar dökülüyor, evin dört tarafındaki deliklerde, pencere kenarlarında, kapı aralıklarında türlü
ıslıklar, düdükler çalınıyordu.

Böyle olmakla beraber çocuklar, sefalete iyice alışmışlardı.

Bu feci yoksulluktan fazla müteessir görünmüyorlar, hatta bazen evin hali ve kendi kıyafetleriyle pişkin pişkin eğleniyorlardı.
Ali Rıza Bey'in her zaman tekrar ettiği gibi zavallılar hissiz, haysiyetsiz, çingene gibi mahluklar olmuşlardı.

Kızlar, bir gün yine o acayip kıyafetleriyle el ele vermişler, yağmurun tenekelerde çıkardığı seslere ayak uydurmaya çalışıyorlardı.

Hayriye Hanım, elinde bir testere ile merdivenden inen Ali Rıza Bey'in güldüğünü görmüş, acı bir sesle:

- Yaşasın senin gibi baba. İnsan fazilet ve doğruluğu sayesinde çocuklarını bu derece mesut eder de nasıl gülmez? diye bağırmıştı. Bu sözler, ihtiyar adama o kadar dokunmuştu ki ayaklarına inme inmiş gibi merdivenin basamağına çöküvermiş, elindeki testereyi yere düşürmüştü.

Bu testere, bu fasılasız ve amansız karakışta Ali Rıza Bey'in en büyük yardımcısı olmuştu. Pek soğuk günlerde sarıp sarmalanarak dışarıya çıkar, bahçedeki ağaçları keserek odun yapardı.
Ne yapsın? İnsanın malına hükmü geçerdi. Varsın yaz geldiği zaman o, bahçesinde gölge verecek ağaç bulamasın. Gerçi senelerce uğraşarak eliyle yetiştirdiği bu ağaçlar da onun gözünde bir nevi evlat demekti amma ne kadar olsa ötekilere benzemezdi.

Kış devam ettiği müddetçe evden hasta eksik olmadı. Çocukların biri yatıp diğeri kalkıyordu. Bir defa o da, Ali Rıza Bey de, enflüenzaya tutularak bir hafta yattı. Bu müddet zarfında hemen hemen yanına uğrayan olmadı. Yalnız karısı arasıra çorba getiriyordu.

Maşallah bugün iyisin. Amma, kendini üşütme. Bir şey değil, geçer. Ben de yatacak kadar hastayım amma bırakmıyorlar diyordu.

Hayriye Hanım, belki kocasıyle fazla meşgul olmadığını mazur göstermek için böyle söylüyordu. Fakat belki de hakikaten öyle idi.

Çocuklarının bu ihmali Ali Rıza Bey'e çok dokundu. Onun fikrince, insan, çoluk çocuğu ancak böyle günlerde etrafında bir ses işitmek, candan bir insan yüzü görmek için isterdi. Demek hastalığı daha ağır da olsa yine kimse onu arayıp sormayacak, evde bu kadar insan olduğu halde -gurbette, han köşesinde hastalanmış gibi- kendi kendine ölecekti.

Yalnız, bir gece geç vakit oğlu Şevket, yanına girdi; yorgun ve mahçup bir tavırla yatağının kenarına oturdu. Elini yavaş yavaş babasının yüzünde gezdirerek hararetine baktı. Derin bir nefes alarak sadece:

- Baba, seni yoklayamadım, dedi.

Genç adam, ne fazla teessür gösterdi, ne de bir mazaret uydurdu. Kabahatini örtmek için ne söylese yüzsüz bir yalancıya benzemesinden korkuyor, sert bir çehre ile önüne bakıyordu.

Baba, oğul beş on dakika bir zaman öteden beriden konuştular. Şevket arasıra dolu dolu öksürüyor, başında şiddetli bir ağrı varmış gibi parmakları ile şakaklarını oğuşturuyordu.

Ali Rıza Bey:

- Sen hasta mısın oğlum? diye sordu.

Şevket hafif bir tereddütten sonra:

- Hayır baba... dedi.

Ali Rıza Bey inanmadığını gösteren gülümseme ile başını salladı:

- Öyle ama demin elini alnıma koyduğun zaman avuçları-nın içi benden fazla yanıyordu.

- Sana öyle gelmiş olacak baba...

- Olabilir çocuğum...

- Yalnız fazla yoruldum da... Müsaade edersen yatmaya gideyim baba...

- Peki çocuğum... Haydi rahat et...

Baba oğul zihinlerinden geçen şeyleri birbirine anlatmaktan korkuyorlarmış gibi gözgöze gelmekten çekinerek ayrıldılar.

Ali Rıza Bey yatağının yanındaki mumu üfledi, karanlığa bakarak düşünmeye başladı:

Oğlumun hasta olduğu muhakkak... Fakat ben, bunu anlamamış gibi göründüm. Aksi taktirde ona üç, beş gün sıcak bir odada sıcak bir yatakta yatmasını tavsiye etmem lazım gelirdi.

Halbuki zavallı çocuk, birkaç gün değil, bir gün bile evinde dinlenecek halde değil. Yarın sabah erkenden sokağa çıkmasa, akşama kadar hasta hasta öteye beriye koşmasa, yarın gece evin bir birbirine gireceğini biliyordu. O zavallı, benden daha acınacak halde. Beni hiç olmazsa köşemde rahat bırakıyorlar, hasta halimde ekmek diye saldırmıyorlar. Yine halime şükretmeliyim.

Ne karakış, ne açlık, ne hastalık evin davet programını kıl kadar değiştirmemişti.

Şiddetli kar fırtınalannda vapurlar, şimendiferler duruyor, Ali Rıza Bey'in evindeki toplantılar durmuyordu.

Davet gecesi geldi mi evin ne kadar toplanmış odunu, yiyeceği varsa ortaya dökülüyor; sırtlarındaki eski hırkalar, delik delik abalar, masa örtüsünden pelerinler atılıyor; ayna karşısında dekolte ipekliler

giyiliyor, soğuktan çatlamış eller vazelinli ılık suda yumuşatılıyor, nezleden kızarmış gözler, şişmiş burunlar kremlerle tamir ediliyor; mütemadiyen sucuk, pastırma yemekten kokan ağızları temizlemek için senbenler çiğneniyor, kolonyalı
sularla gargaralar yapılıyordu.

Ne kadar zamandan beri beklenen iflas günü nihayet geldi çattı.
Her gün kapıda alacaklılar bağırıyor, sulh mahkemesinden celp kağıtları geliyordu.

Şevket, alacaklılarla karşılaşmamak için sabah karanlığında kendini sokağa atar, gece yarısına doğru eve girerdi. Ailede artık fırka kavgaları bitmiş, herkes kendi canının kaygusuna düşmüştü.
Yüzsüzlük o dereceyi bulmuştu ki bazen bağıra bağıra ötesinin, berisinin çalındığından şikayet edenler bile işitiliyordu.

Bilhassa Ferhunde, kıyameti pek azıtmıştı. Biraz canı sıkılınca önüne gelene çatıyor, karşılık veren olursa büsbütün kuduruyor, kendini yerden yere çarparak Nereden düştüm bu
dilencilerin içine? Hem kocamın ekmeğini yiyorlar, hem bana kafa tutuyorlar. Siz başımızda olmasanız biz, iki kişi gül gibi geçiniriz! diye haykırıyordu.

Bu zamanlarda Ali Rıza Bey, kulaklarını tıkayarak sokağa kaçar, Hayriye Hanım, ağlaya ağlaya ondan ona koşarak ara bulmaya çalışırdı.

Bu kavgaların her birinde ev yıkılıp dağılacak gibi oluyor, kah Ferhunde, eşyalarını topluyor; kah Leyla hiç gidecek yer bulamazsam hizmetçiliğe giderim, yahut lokanta garson olurum diye sokağa fırlamaya kalkıyordu.

Fakat belki Hayriye Hanım'ın çırpınması, Ayşe'nin ağlayıp yalvarması neticesi olarak, belki de yapılan edepsizlik ve şirretlik sinirleri rahatlandırmaya kafi geldiği için her defasında kavgalar yatışıyor, ağlamalar, öpüşmeler içinde barış görüş olunuyordu.

Eski rahat günlerde daima biraz hasta olan Hayriye Hanım'a inanılmaz bir mukavemet gelmişti. Evin bütün iş ve üzüntüsü onun üstüne yıkılıp kaldığı, zayıf vücudu her dakika çökecek gibi göründüğü halde inanılmaz bir tahammüle her felakete karşı koyuyordu.

O, şimdi her gün elinde bir bohça ile Üsküdar çarşısına taşınmaya başlamıştı. Anlaşılan ev eşyasından bir kısmını satıyor, ya bir mendil yiyecek ya alacaklılardan en fazla bağıranın ağzına atılacak birkaç kuruşla geri dönüyordu.

Ali Rıza Bey, arasıra Fikret'ten üç beş satırlık mektuplar alıyordu.
Bunlar, kızının pek mesut değilse bile hiç olmazsa sağ olduğunu anlatıyor ve ihtiyar adamı bir dereceye kadar teselli ediyordu.

Fakat, üç, dört ay evvel Fikret, bu mektuplardan birinde bir münasebetsizlik yapmıştı:

Buraya evimiz hakkında maalesef çok fena haberler geliyor, diyordu, kocamın yanında elimi yüzüme kapamaya mecbur oluyorum.
Bu yolsuzluklara artık bir nihayet vermek zamanı gelmedi mi?

Fikret, haksız değildi. Fazla olarak bu mektubu kocasının zoru ile yazmış olması da mümkündü. Böyle olduğu halde bu tekdir Ali Rıza Bey'in pek gücüne gitmiş, kızına yazdığı cevapta: Herkes kendi yaptığından kendi mesuldür. Aramızda ne rabıta kalmıştır ki burada olup biten şeylerden sana bir leke gelsin? Arasıra bir mektupla gönlümüzü alırdın. Onu da çok görüyorsun, sen bilirsin! demişti.

Ali Rıza Bey, bir hiddet saatinde yazdığı bu mektuba sonradan pişman oldu; fakat ne çare ki iş işten geçmişti. O gün bugündür ne Fikret babasını arayıp soruyor, ne Ali Rıza Bey ona mektup yazmayı nefsine yediriyordu.

Evde para sıkıntısının son dereceyi bulduğu günlerden birinde Hayriye Hanım, süklüm püklüm kocasının yanına geldi:

- Ali Rıza Bey, borçlular etrafımızı sardı. Şimdilik Şevket'ten hayır yok. Çocuklar aç. Fikret'e bir mektup yaz. Halimizi anlat. Evladımız değil mi, bize yardım etsin. İlerde elimiz genişlerse borcumuzu öderiz. Olmazsa da büyük bir şey kaybetmiş

olmazlar... Her halde damadımız oldukça hali vakti yerinde bir adam...

Hayriye Hanım, kocasının evvela biraz kafa tutsa bile neticede peki diyeceğini umuyordu. Fakat Ali Rıza Bey, birdenbire ateş kesildi; karısını parçalayacak gibi tavırlarla üstüne yürüyerek bağırmaya başladı:

- Bir daha onların adını ağzına aldığını işitmeyeyim... Seni boğarım. Çocuklarımın bir taneciği kendini kurtarır gibi oldu; şimdi de ona mı kancayı taktın? El adamına dilenci gibi el açıp Fikret'in yüzünü de yere getireceğiz, öyle mi? Bir daha onun adını ağzına aldığını işitmeyeyim, boğarım seni!

İhtiyar adam, öyle vahşi bir feryat ile haykırıyordu ki Hayriye Hanım korktu ve bir daha kızından bahsetmedi.

- XXV -

ŞUBAT'IN ilk haftası içinde Şevket, üstüste iki gece eve gelmemişti.

Ferhunde, bir haftadan beri kocasıyle dargındı; Bunu sırf bana inat olsun diye yaptı. Ben, ona gösteririm. Yarına kadar gelmezse vallahi başımı alıp giderim! diye şişiniyordu.

Hayriye Hanım, başka fikirde idi. Oğlu, her halde alacaklılardan kaçmak için arkadaşlarından birine misafir gitmiş olacaktı?

Necla ile Leyla zaman zaman Kardeşimize ne oldu acaba, sakın bir kazaya uğramasın? diye meraklanmaya kalkıyorlar, fakat bereket versin çok ehemmiyetli bir işle meşgul bulundukları, davet edildikleri bir suvareye elbise yetiştirdikleri için, bu merak pek uzun sürmüyordu.

Ali Rıza Bey'e gelince, dersini ezberleyen ahmak bir mektep çocuğu gibi oturduğu yerde mütemadiyen sallanıyor, dudaklarını açıp kapıyor; fakat tek bir kelime söylemiyordu. Yalnız, bahçede bir gürültü olduğu, yahut kapı açıldığı zaman biri geldi, koşup bakın diye avaz avaz bağırıyordu.

İkinci gecenin sabahı kapıya bir sivil memur geldi. Şevket'in bir meseleden dolayı tevkifhanede bulunduğunu haber verdi.

Evde bir vaveyladır koptu. Ferhunde bayıldı, kızlar ağlaşıp haykırmaya başladılar. Şaşkına dönen Hayriye Hanım, sadece: Hayırdır inşallah, hayırdır inşallah diye söyleniyor, bu saatte de yine kendi derdini bırakıp bayılanlar, saçını başını yolanlarla uğraşmaya mecbur oluyordu.

Yalnız, Ali Rıza Bey'in çehresinde büyük bir sıkıntıdan kurtulmuş gibi bir hal vardı. İhtiyar adam, sevinçli bir haber almış gibi hal heyecanla ağlıyor:

Çok şükür çocuğum sağ, Şevket yaşıyor! diye bayram ediyordu. O, Şevket'in sağ olmasına binde bir ihtimal vermemişti.

İhtiyarlıktan sinirleri büsbütün bozulduğu için midir, nedir, son zamanlarda ona bir korku musallat olmuştu: Şevket, mutlaka kendini öldürecek. Oğlum derecesinde namuslu bir insan bu rezaletlere dayanamaz diyor, onun her sözünden, her halinden artık ölmek istediğine dair bir mana çıkarıyordu.

Bir gece hızla kapanan bir kapıyı tabanca zannederek odasından fırlamış, bir başka gece bahçedeki ağaç dallarından birinde unutulmuş bir çamaşırı asılmış bir adam gibi görerek bağırmıştı.

Evet, onun fikrince oğlu, çok haysiyet sahibi bir çocuktu. Bir zaman daha uğraşıp bu bataktan kurtulamayacağını anlayınca

mutlaka intihar ederdi. Birçok defalar bu korkusunu Şevket'e açmak, ona biraz daha sabır ve kuvvet tavsiye etmek istemişti.

Fakat bunda da başka tehlike vardı. Şevket'te hissettiği fevkaladelik belki kendi kuruntusu idi, fazla ümitsiz insanlar ağır hastalara benzerler ve hastaya her zaman daha kuvvetle sarılırlardı.

Ona ölümden bahsetmek; bu bütün dertlerin son ilacını zorla aklına getirmek olmayacak mıydı?

Ali Rıza Bey, adeta sevinçle giyindi; eline bastonunu alarak evden çıktı.

İhtiyar adam, tevkifhaneye varıncaya kadar akşam yaklaşmıştı.
Kapıda:

- Şimdi vakit geçti... Yarın sabah gel... diye onu savmak istediler.
Ali Rıza Bey, artık eskisi gibi yalvarmaktan ve hakaret görmekten korkan bir adam olmadığı için sırnaşmaya başladı.
Biraz daha ısrar ederse belki zorla dışarı atacaklardı. Fakat Allahtan karşısına bir bildik, vilayetlerden birinde maiyetinde bulunmuş
bir eski tahrirat katibi çıktı. Derhal tanıyarak yanına geldi, hürmetle elini öptükten sonra ne istediğini sordu.

İhtiyar adam:

- İçerde oğlum var da. Vakit geçti diye yanına bırakmak istemiyorlar.
Mümkünse bana biraz yardım etseniz, dedi.

Eski tahrirat katibi bir adım geri çekildi; hayretle gözlerini açarak Ali Rıza Bey'i süzdü. Pek yakından tanıdığı bu vakur ve faziletli insanın kim bilir ne neviden bir suç için hapse atılmış
bir oğuldan bahsetmesini anlayamıyordu.

Bu adam, her halde tevkifhanenin büyücek memurlarından biri olacaktı. Çünkü onun bir sözü üzerine Ali Rıza Bey'i derhal Şevket'in yanına gönderdiler. İhtiyar adam, oğlunu ancak bir kerevetin üstünde horul horul uyuyor buldu. Yeri ve zamanı
olmamakla beraber, gözünde gayrıihtiyari bir eski hatıra uyandı.

Oğlu vaktiyle sabah uykusunu fazla severdi. Mektep vakti gelince Ali Rıza Bey, yavaşça onun odasına girer, yere bir kitap atarak, yahut ellerini birbirlerine çarparak şiddetli bir gürültü

yapardı. Hatta bir kere yatağının başucunda duran bir düdüğü öttürerek çocuğu boylu boyunca sıçratmıştı.

Şevket'in uykulu gözlerini iri iri açarak:

Baba, ödümü kopardın! diye bağırması onun doyulmaz bir eğlencesiydi. Aradan bunca seneler ve bunca vakalar geçmişti.
O çocukla bu mevkuf arasında biraz dizlerini bükerek yatmalarından ve uyurken sağ ellerini şakaklarının altına koyarak uzun saçlarının bir tutamının üstünden aşırmalarından başka benzer bir yerleri yoktu. Böyle olduğu halde Ali Rıza Bey, kendini o sabahlarda buluyor ve daha garibi, içinde hiç bir acı ve ümitsizlik hissetmiyordu. İhtiyar adam, oğlunun başına dokundu:

- Şevket, biraz uyan. Ben geldim oğulcuğum, dedi.

Genç adam, hafifçe silkinerek gözlerini açtı, yerinde doğruldu.
O da babası gibi hiç bir tesadüf alameti göstermiyordu.

Elinin tersiyle ağzını kapayıp esneyerek:

- Ben de seni bekliyordum baba, dedi. Akşam yaklaşınca ümidimi kestim. Uyuyup kalmışım. İki gündür bana bir hal arız oldu. Durduğum yerde dalıp dalıp gidiyorum.

Şevket, başını arkasındaki duvara dayıyor, karşısında ayakta duran babasına dalgın dalgın gülümsüyordu. Eliyle yanında yer

göstererek:

- Oturşana baba, dedi.

Genç adamın yüzündeki yorgunluk ve gerginlik geçmişti. Yanaklarında bir ağır hastalığın zehrinden yeni kurtulmuş insanlara mahsus hafif bir pembelik dalgalanıyordu.

Ali Rıza Bey, bastonuna dayanarak zahmetle oturduktan sonra:

Şevket, omuzlarını silkti:

- Er geç böyle olacağını sen de her halde tahmin ederdin...
Ne yapalım, alnımızın yazısı...

- Borçların için mi bu hal başına geldi?

Şevket, evvela biraz tereddüt ederek, durduğu yerde biraz toplanır gibi oldu. Tekrar kendini bıraktı. Babasının ellerini elleri içine aldı. Gözleri pencerenin üstünden tavana, birkaç tel ışığa dikildi, sakin sakin söylenmeye başladı:

- Maalesef vaziyetim senin zannettiğinden biraz daha kötü...
Bankaya ait mühimce bir parayı harcadım. Tekrar yerine koymadan müfettişler geldiler. Hoş bu gidişle onu beş senede de yerine koyamayacağımı biliyordum ya. İnsan bir kere şaşırmaya görsün... Hasılı, pis bir vaziyet oldu...

Şevket, vakayı babasına bütün tafsilatıyle anlatmaya karar vermiş görünüyordu. Fakat, nedense birdenbire asabileşti. Ali Rıza Bey, onun hala elini tutan parmaklarının gerildiğini hissederek:

- Üzülme Şevket, dedi, insan olanın başına her şey gelir.

Sözü değiştirdiler.

Şevket, anasını, kardeşlerini sordu. Bilhassa Ayşe'den uzun uzadıya bahsetti. Sonra, senelerden beri zaman zaman babasına söylemeye karar verip de cesaret edemiyor gibi göründüğü

şeyleri karmakarışık anlatmaya başladı:

- Çocuklarının arasında en çok bana güveniyordun. Halbuki en büyük tekmeyi benden yedin, zavallı babacığım. İhtiyar günlerinde sana yardım etmeyi ne kadar isterdim. Yazık ki olmadı.

Bir kere nasılsa ayağım kaydı; bir daha kendimi toparlayamadım.

Evlenmek benim gibi adamın nesineydi? İşin asıl şaşılacak tarafı hepimizin nasıl bir uçuruma yuvarlandığımızı

pekala gördüğüm halde bir türlü bir şeyler yapamıyordum. Hani uykuda insana ağırlık basar, her şeyi anladığı, bir hayretle silkinip kalkmak istediği halde parmağını bile oynatamaz. Tıpkı

öyle oldum... İnanır mısın baba? Hiç bir şeyin farkında değil gibi göründüğüm halde her pisliği görüyordum. Kendi kendime ne lanetler ediyordum, bilemezsin...

Ali Rıza Bey, oğlunun elini okşayarak:

- Biliyordum Şevket, dedi, senin ahlakından bir an şüphe etmedim.

Vakit geç olduğu için Ali Rıza Bey, oğlunun yanında daha fazla kalamadı, etrafına bakınarak Şevket'in nelere ihtiyacı olduğunu tayin ettikten sonra ertesi günü gelmek kararıyle dışarı

çıktı. Ortalık kararmıştı. Günün, en bahtiyar insanlarını bile az çok gamlandıran bir saatiydi. Kendi etinden ve kalbinden bir parça demek olan bir insanı bir hapishanede bırakıp gitmek kolay değildi.

Bütün bunların bir araya gelerek ihtiyar adamı çıldırtıcı bir ye'se düşürmesi lazım gelirdi. Halbuki o, bu dakikada pek fazla ıstırap çekmiyor, hatta biraz da ferahlık duyuyordu.

Ayrılırken Şevket'in hafifçe esnediğini, yalnız kalınca tekrar kerevetine uzanıp uyuyacağını görmüştü.

Uzun bir yorgunluktan, yahut sıkıntılı bir imtihandan sonra uykuya dalan bir çocuğun yatağı başından ayrılmış gibi rikkatle gülümsüyor, kendi kendine:

- Ne yapalım, diyordu, burada hiç olmazsa doya doya uyuyor, eski yorgunluklarının acısını çıkarıyor. Evdeki gibi para!

diye boğazına sarılan yok. Ayakta duracak halde değilken: Haydi düş önümüze... Sosyeteye, dansa gidiyoruz diye zorlayan yok.

- XXVİ -

KISA bir muhakemeden sonra, Şevket'i birbuçuk sene hapse mahkum ettiler. Böylece, ağaç dallarından birini daha kaybetmiş oldu.

Hayriye Hanım, bazen kocasını pek dalgın gördükçe:

- Üzülme, birbuçuk sene pek uzun bir zaman değil, göz açıp kapayıncaya kadar gelir, diyordu.

Ali Rıza Bey, ağır ağır başını sallayarak evet diyor, fakat içinden başka türlü düşünüyordu. Birbuçuk sene hakikaten göz açıp kapayıncaya kadar gelirdi. Yalnız şu vardı ki, kaybolan haysiyet ve namus bir daha geriye gelmeyecekti.

Oğlunun hapisten çıktıktan sonra pek kolay belini doğrultamayacağı

muhakkaktı. Bu yüz karasıyle nereye başvurur, kimden ne isteyebilirdi?

Hasılı Şevket, bundan sonra kolu, yahut bacağı kopmuş bir insan gibi ömrü oldukça sürünecek bir alildi. İhtiyar adam bunu böyle bildiği halde pek meyus olmuyor: Ne yapalım, bir kazadır oldu. Elverir ki çocuğum sağ olsun. Bana bu lazım diye kendisini teselli ediyordu.

Eski elbiselerinden birini gazla temizleyip ütületmiş, kundurularından birine pençe vurdurarak bir dolaba saklamıştı.

Bu, onun yalnız Şevket'i görmeye gideceği günlere mahsus yabanlık kıyafeti idi. Hapishane memurlarının nedense oğlunun hatırını saydıklarını, ona arkadaşlarından başka türlü muamele ettiklerini görüyordu. Perişan bir kılıkla hapishaneye giderek onu küçük düşürmekte mana yoktu.

Şevket hapse girince evdeki altı kişinin geçinmesi Ali Rıza Bey'in otuz buçuk liradan ibaret olan tekaüt aylığına kalmıştı.

Kızlardan hiç olmazsa birine, nasıl olursa olsun, bir koca bulmak için yalvarıyordu. Fakat davetlerde, gezmelerde, çocukların etrafında pervane gibi dönen erkeklerin en kötüsü, evlenme lakırdısı olduğu gibi ya kendini naza çekiyor ya bir daha görünmemek üzere savuşuyordu. Ali Rıza Bey'e pek söylemiyorlardı, amma galiba kızların geçirdikleri hayat neticesinde çok dile gelmiş olmalarının da bunda tesiri olacaktı. İhtiyar adam, bunu zaman zaman karısının: Çocuklarımın nesi var? Bu zamanda hani dansetmeyen, sosyeteye gitmeyen kız?... gibi müphem şikayetlerde bulunmasından anlıyordu.

Bu esnada Leyla'ya bir kısmet çıktı. Bu, onu mağazasında alışveriş

ederken tanımış kırk beşlik bir manifaturacı idi. Hali, vakti yerinde ve oldukça iyi bir adam olduğu söyleniyordu.

Ali Rıza Bey, adet yerini bulsun diye bu adamın bir iki dükkan komşusundan üstünkörü bir tahkikat yaptı ve peki dedi.

Evde herkes, bu işten memnun görünüyordu.

Fakat söz kesildiği gün akşamı Leyla'ya bir fenalık geldi. Genç

kız: Bana yazık oldu. Ben babam yerinde adamı ne yapayım?

Sizin fukaralığınız yüzünden kendimi göz göz göre mezara atıyorum.

Biraz daha bekleyecek halde olsaydım belki istediğim gibi birini bulurdum. diye ağlayıp çırpınmaya başladı. Necla da onunla beraber saçını başını yoluyordu.

Bu işin Ali Rıza Beyi çok müşkül bir vaziyetten kurtaracağı muhakkaktı. Buna rağmen ihtiyar adam, Leyla'ya hak vermekten kendini alamadı.

Aylardan, belki senelerden beri kızlarına dargındı; bu müddet esnasında bir kere bile yüzlerine bakmayı içi istememişti. Fakat bu gece onlar, kucak kucağa ağlaşırken dikkatle bakıyor, çocuklarını hayret verecek kadar güzel buluyordu. Onlara darılmak ne budalaca bir haksızlık. İşin nihayetinde bunlar parmak gibi çocuklardı. Vakaların seli nereye sürüklediyse oraya doğru akıp gitti, bu biçareyi de mazur görmek lazım geldi.

Ali Rıza Bey, umulmaz bir yumuşaklıkla:

- Peki kızım, ağlamaya sebep yok. Mademki sen istemiyorsun, biz de istemeyiveririz, olur biter. Bakalım, bir zaman daha bekleriz, dedi.

Ali Rıza Bey, daha ilk günden beri bütün fenalığın gelinleri Ferhunde'den geldiğini biliyordu. O olmasaydı evi bu hale gelmez, çocukları bu kadar bozuşmazlardı. Sonra, Şevket'in hırsızlık etmesine, hapse girmesine de o, sebep olmuştu. İhtiyar adam, buna rağmen oğlunun mahkumiyetinden sonra onu eskisinden daha hoş tutmaya gayret etti. Arasıra karısına:

- Kuzum... sen de Ferhunde'ye bir kat daha iyi muamele et, diyordu, ne de olsa gelinimizdir; oğlumuzun emaneti sayılır.

Şimdilik bizden başka kimsesi yoktur. Mahzun bir haldedir. Her şey ona dokunur. Sonra oğlumuz, bu kadını seviyor... O biçarenin eli, kolu bağlı bulunduğu bir zamanda bizim yüzümüzden bir mesele çıkmasın.

Bu noktada Hayriye Hanım da tamamıyla kocası gibi düşünüyordu...

Fakat şu var ki, onları karı, koca ne kadar aşağıdan alırlarsa Ferhunde o kadar kafa tutuyor, hiç yoktan türlü türlü gürültüler çıkarıyordu.

Genç kadın, Ali Rıza Bey'i eskiden bir dereceye kadar saydığı

halde şimdi, onunla büsbütün yüzgöz olmuştu. Kaynanası gibi ona da türlü hakaretler ediyor, yahut terbiyesiz terbiyesiz eğleniyordu.

Hayriye Hanım, arasıra sabrını kaybedecek gibi oldukça ihtiyar adam:

- Aman Hayriye... göreyim seni, dişini sık... Maksadını pek açık anlamıyorum amma bu kadın, bir mesele çıkarmak istiyor...

Ağzını açıp bir şey söylersen bütün kabahat bizim üstümüze yıkılır, diyordu.

Ferhunde, sık sık sokağa çıkmaya ve akşamları gayet geç gelmeye başlamıştı. Hatta Boğaz'daki bir akrabayı ziyaret bahanesiyle birkaç gece de hiç gelmedi.

Nihayet, onun yine Boğaziçi'ndeki akrabada geçirdiği birkaç

geceden sonra bir mektubunu aldılar:

Senelerden beri sabrettim; fakat artık sefalete tahammülüm kalmadı. Bir daha evinize dönmemek mecburiyetindeyim. Şevket'e söyleyin, beni mazur görsün. Bir insanlık eder de kolayca ayağımın bağını çözerse minnettar olur ve başımın çaresine bakarım...

diyordu.

Ferhunde'yle eskiden ne kadar dost ise şimdi o kadar düşman olan Leyla ile Necla: Zaten o kadından kardeşimize hayır gelmeyecekti.

Biz, neleri biliyorduk amma ses çıkarmıyorduk. İsabet oldu. Cehenneme kadar yolu var! dediler. Hayriye Hanım da aynı fikre taraftar göründü.

Ali Rıza Bey'e gelince, onu yine bir düşüncedir almıştı. Ferhunde'nin kaçması evi bir yükten ve bir beladan kurtarıyordu.

Fakat Şevket, acaba ne dereceye kadar mustarip olacaktı? Oğlunun bu kadını sevdiği muhakkaktı. Zaten bu felaketlerin asıl sebebi o uğursuz aşk değil miydi?

İhtiyar adamı düşündüren ikinci şey de bu vakayı Şevket'e haber vermek meselesi idi. Bu nazik vazifeyi kendisinden başka kimse yapamazdı. Bir kere o dakika mutlaka çocuğunun yanında bulunmalıydı. Sonra; kendi baba eli bu ameliyatı elbette daha başka bir şefkat ve ihtimam ile yapardı. Hatta bu işte acele etmek, Şevket'in vakayı bir başkasından öğrenmesine meydan bırakmamak da lazımdı.

Ali Rıza Bey, o hafta oğlunu biraz hasta ve neşesiz buldu. Bu, onu evvela tereddüde düşürdü. Fakat sonradan karar verdi ki ne olacaksa bir an evvel olmalıdır. Hele Şevket'in: Bu kadar ehemmiyetli bir şeyi benden saklamaya hakkınız yoktu. Sıcağı

sıcağına haber verseydiniz belki bir çare düşünürdüm diye darılması

ihtimali de vardı.

İhtiyar adam, biraz öteden, beriden bahsettikten sonra sözü

Ferhunde'ye getirdi: Allah şahittir Şevket, dedi, karına senin yokluğunu duyurmamak için annen de, ben de elimizden geleni yapıyoruz. Ona, kardeşlerinden iyi muamele ediyoruz. Fakat bir türlü memnun olmuyor. Mütemadiyen bizden, evimizden, fukaralığımızdan şikayet ediyor. Hatta daha ileri de gidiyor: Keşke serbest olsam da başımın çaresine baksam... diyor.

Ali Rıza Bey, bu son sözlerin ne tesir yapacağını anlamak ister gibi dikkatle oğlunun yüzüne bakıyordu. Genç adam, sert ve sinirli bir tavırla:

- O halde ne bekliyor? dedi, kapı açık... Onu zorla tutan yok. Keşki öyle bir şey yapsa da hem kendini, hem bizi büyük bir dertten kurtarsa...

Ali Rıza Bey, şaşırdı. Kalbi sevinçle, heyecanla çarpmaya başladı.

Oğlu, acaba sahiden böyle mi düşünüyordu? Yoksa bir yerden bir şeyler sezinlemişti de ağzını mı arıyordu? Karısının şikayeti izzetinefsine dokunduğu için böyle bir söz sarfetmesi de mümkündü.

İhtiyar adam, birdenbire ümitlenmeye cesaret edemeyerek:

- Kuzum Şevket, dedi, benimle açık konuş. Bu sözlerin doğru mu?

Genç adam, hafifçe gülümseyerek başını salladı:

- Maalesef doğru baba, dedi. Bu kadından yakamızı sıyırmak bizim için en büyük bir bahtiyarlık olurdu.

Ali Rıza Bey, artık bir şey söyleyemezdi; yüzü kireç gibi ağarmış, nefesi tutulmuş titreyen elleriyle yeleğinin cebinden Ferhunde'nin mektubunu çıkardı, oğluna uzattı.

Oda karanlıkça olduğundan Şevket, mektubu okumak için pencereye yaklaşmıştı. İhtiyar adam, büyük bir heyecan içinde bulunmasına rağmen gözlerini oğlunun çehresinden ayırmıyordu.

Bu, en büyük bir imtihan dakikası idi. Şevket'in bu kadını ne derece sevdiğini şimdi anlayacaktı.

Genç adam mektubu sakin bir dikkatle okudu... Birkaç yerinde durur gibi oldu. Sonra, babasına döndü. Yüzü sararmış olduğu halde gülüyordu.

- Bu işin ergeç böyle biteceğini biliyordum, dedi. Fakat bu kadar çabuk kurtulacağımızı doğrusu pek ümit edememiştim.

Hepimize geçmiş olsun baba.

Şevket, Ali Rıza Bey'i kolları arasına alarak iki yanağından öptü. İhtiyar adam, kendisini tutamayarak ağlıyordu:

- Doğru mu Şevket? Bunları bizi teselli etmek için söylemiyorsun ya? diyordu.

Genç adam, neşe ile gülerek yemin etti:

- Ne diyorsun baba!... Zindanların en büyüğünden kurtuldum.
Beni bu saatte burdan çıkarıp seninle beraber eve gönderselerdi bu kadar memnun olmazdım.

Fakat babasının hala inanmadığını görerek daha fazla izahat verdi:

- İlk zamanlarda bu kadını sevmiyor değildim. Yalnız, her gün bir çirkin tarafını göre göre soğumaya, tiksinmeye başladım.
Hoş zaten o kargaşalık, o buhran içinde sevdiğim bir insan da olsa gözüm görmeyecekti ya!... Her şey gibi sevmek de parası, vakti, az çok rahatı olan insanlara mahsus bir imtiyazmış
baba. Hasılı, öyle bir zaman geldi ki bu kadının yanımda nefes almasına bile tahammül edememeye başladım.

Böyleydi de neye senelerce dayandım? Neye bizi ve kendini bu hale getirinceye kadar sabrettin? diyeceksin. Bunu başkalarına anlatmak güç amma, sen, ihtimal, anlarsın.

Vazife diye üstüme aldığım bir şeyi kolayca silkip atabilecek mayada bir insan değildim... Ümit olsa da, olmasa da sonuna kadar dayanmaya mecburdum. Ne yapalım, bizi öyle yetiştirdin.
Gemisini kurtaran kaptan diyebilecek bir adam olsaydım bu olanlar olmazdı. Haydi baba, gönlün rahat olarak eve dön. Ferhunde'nin başımızdan defolması bizim için umulmaz bir saadettir... Sakın: Üstümüze aldığımız bir vazifeyi yapmadık...
Bir evin yıkılmasına, bir insanın yuvarlanmasına sebep olduk!
diye kendini üzme. Zaten böyle evlerin ev denecek nesi var ki? Hasılı, insan olmaya çalışmak sana da bana da zarardan başka bir şey getirmedi. Bakalım, biraz da hayvanlığı tecrübe edelim!...

- XXVİİ -

FERHUNDE'NİN kaçması evde yine bir idare inkilabına sebep oldu. Leyla ile Necla, reislerini kaybedince iktidar mevkiinde tutunamadılar. Hüküm, hükümet, bir zaman için tekrar Ali Rıza Bey'in eline geçti.

Şevket'in tevkifi zaten gece eğlencelerini durdurmuş, evin gedikli misafirlerini dağıtmıştı. Bunlardan bir kısmı lekeli bir mahkum ailesiyle görüşmeyi şerefsizlik addediyorlar; bir kısmı böyle düşünmemekle beraber sadece evin içindeki neşesizlikten rahatsız oluyorlardı. Geri kalan birkaç kişi de Ali Rıza Bey'in mütemadi istiskalleri karşısında birer birer evden ayaklarını kesmişlerdi.

Bir iki ay Bağlarbaşı'ndaki evin kapılarını çalan olmadı. Ali Rıza Bey, artık kızlarının her gün sokak sokak gezmelerine, ötekiyle berikiyle konuşmalarına da izin vermiyor, bir yerde biraz gecikecek olsalar kıyametler koparıyordu. Leyla ile Necla'nın bu sıkıya ne kadar tahammül edecekleri kestirilemezdi? Yalnız, Necla'nın evlenmesiyle biten bir vak'a, onlara dört ay kadar bir zaman dünyayı unutturdu.

O yaz, Leyla'ya üstüste üç kısmet birden çıkmıştı. Bunlardan en iyisi Nazmi Bey isminde genç bir doktordu. Leyla, bu gencin çehresini, Hayriye Hanım, mesleğini ve kibar bir ailenin oğlu olmasını, Ali Rıza Bey de ağırbaşlılığını beğeniyordu. Ev, baştan başa sevinç içinde idi, Fakat nişana birkaç gün kala Nazmi Bey işin olamayacağını birkaç satırla Ali Rıza Bey'e bildirmiş

ve hemen İzmir'e gitmişti. Sebep bir türlü anlaşılamıyordu. Evvela, düşmanların Leyla hakkında yeni bir iftira uydurdukları

zannedildi. Fakat biraz sonra başka bir rivayet çıktı. Nazmi Bey'in babası bir hırsızın kardeşini gelin diye kabul etmek istememiş, bu kızdan vazgeçmezse oğlunu reddeceğini söylemiş...

Leyla'nın ikinci müşterisi bir maliye memuru idi... O da fena bir adam değildi. Hatta çehre itibariyle doktordan da güzeldi.

Buna rağmen, Leyla, onu hiç düşünmeden üçüncü müşterisine feda etti.

Bu, Çamlıca'da yazı geçiren bir aileye misafir gelmiş kırk beş yaşlarında bir Suriyeli idi.

Bir gün Leyla'yı Üsküdar vapurunda görüp beğenmiş, derhal onunla evlenmeye karar vermişti.

Birçok genç kız için de Mısırlı, Suriyeli demek, konduğu başı düşünülebilen bütün saadetlere sahip eden bir devlet kuşu demekti.

Genç kız, zengin bir Arabın kendisini istediğini duyunca sevinçten çıldırır gibi oldu. Demek, binde bir insana nasip olmayan büyük ikramiye ona vurmuştu.

Leyla, bu adamın yüzünü yarım yamalak görmüştü. Nenin nesi olduğuna dair malumatı yoktu. Fakat hayal kuvvetiyle kendisini sinemalardaki o alnında fındık kadar pırlantalar parlayan Hint Racalarından biriyle evlenmiş görüyor, anasına, babasına, kardeşlerine bol keseden hesapsız vaatlerde bulunuyordu.

Artık sefalet bitmişti. Bütün aile, bu Suriyeli damat sayesinde prensler gibi yaşayacaktı.

Genç kızın çılgın ümidi evvela kardeşlerine, sonra annesine, nihayet uçan kuştan imdat umacak hale gelmiş olan Ali Rıza Bey'e sirayet etti. Ev günlerce bayram yaptı.

Abdülvehhap Bey, zengin olduğu kadar da insaniyetli bir adam görünüyordu. Ali Rıza Bey'in fukaralığını ayıplamıyor.

Neme lazım para, bana namus lazım... Ben hele Leyla Hanım'dan memnun kalayım. Onu elmasa, altına garkederim vallahi.

diyordu.

Ali Rıza Bey'in evi artık ev denecek halde olmadığı için damadın misafir kaldığı köşkte sade bir nişan merasimi yapıldı.

Abdülvehhap Bey, bu münasebetle Leyla'ya güzel bir elbise ve bir pantantif hediye etti.

Nişanlılar, eylül sonunda kadar İstanbul'da kalacaklar, sonra yine sade bir nikah yaparak Suriye'ye gideceklerdi.

Abdülvehhap Bey, Bağlarbaşı'ndaki eve muntazaman devama başlamıştı.

Her vesile ile: Sakın sıkılmayın... Ben kusura bakmam. Benim için zahmete girmeyin... Bir fincan kahvenin bile lüzumu yok vallahi diyor, kendisine ikram yapacağız diye katiyen sıkıntıya girmemelerini istiyordu. Hayriye Hanım, ne yapsa böyle kibar bir zatı ağırlayamayacağını bilmez değildi. Amma ne olursa olsun evin de bir haysiyeti vardı.

Eskiden gece davetlerine mahsus olarak sofaya konulan dekar -bu eşyadan birçoğu satılmış olduğu için- şimdi daha fakirane bir şekilde misafir odasına kurulmuştu. Damat Bey gelince doğru oraya alınıyor, kahve, çay, sokaktan dondurmacı geçtiği zaman dondurma ikram ediliyordu.

Abdülvehhap Bey, muhafazakar bir adam göründüğü, daima dinden ahlaktan bahsettiği için Hayriye Hanım da artık politikayı değiştirmişti.

Kızlar, biraz hafiflik edecek, bir parça fazla gülüp söyleyecek olurlarsa, kaş, göz işaretlerine başlardı. Eski alemler bir yerden Abdülvehhap Bey'in kulağına çalınacak diye ödü kopuyordu.

Hatta bir aralık Necla'yı eniştesinin yanına başörtüsü ile çıkarmaya bile çalışmıştı.

Leyla, annesinin politikasını doğru buluyor, şimdilik fazla süste, eğlencede gözü olmayan bir eski zaman kızı rolü oynuyordu.

Aceleye ne lüzum vardı? Kendinden yirmi beş yaş büyük olan kocasını nasıl olsa avucunun içine alacak, istediğini yaptıracaktı.

Düşündüğü şekilde mesut olmak için de önünde uzun bir hayat vardı.

Abdülvehhap Bey, zamanı gelince baldızlarına da kendi gibi zengin ve değerli bir koca bulmayı va'detmişti.

Bunun için Necla ile Ayşe onu yere, göğe koymuyorlar, enişte diye pervane gibi etrafında dönüyorlardı.

Ali Rıza Bey'e gelince, Allah'ın, çocuklarını muhakkak bir felaketten kurtarmak için gökten indirdiği bu deve dudaklı bir uzun Arap biçiminde meleğe minnettardı. Fakat nedense ona karşı içinde lazım geldiği kadar emniyet duymuyor, zaman zaman bazı sözlerinden ve hallerinden kuşkulanıyordu. Fakat bu düşkün zamanında bir şeye sarılıp inanmaya o kadar muhtaçtı

ki zihninden şöyle geçiriyordu:

Ben, çok fena ve haksız bir insan olmuşum... Muhakkak adamcağızın günahına giriyorum. diyordu: Sonra, ahlak, fazilet, doğruluk gibi kelimelere o kadar susamıştı ki hangi ağızdan çıksalar onun kulağına hoş geleceklerdi.

Abdülvehhap Bey, çok kere Leyla'yı gezmeye götürüyor ve akşamları elinde küçük, büyük bir paketle geri getiriyordu.

Bilhassa siyah ve kadife manto genç kızı sevinçten çıldırtmıştı.

Abdülvehhap Bey'in yanında ağır durmak için kendisini zor zapteden Leyla, o gittikten sonra anasının, babasının, kardeşlerinin boynuna sarılmış, sonra odasının içinde dakikalarca dansetmişti.

O, yanağının birini kadife mantosunun yakasına

yapıştırmış, gözleri kapalı, gramofondan öğrendiği bir valsi tekrar ederek rüya içinde gibi dönerken Ali Rıza Bey'in gayrıihtiyari gözleri yaşarmıştı. Yaratılışları itibariyle, ne iyi, ne fena idiler. Herhangi bir taraftan bir rüzgar esmeye başladı mı, yaprak gibi önüne katılıyorlar; o, ne yana isterse o yana doğru sürüklenip gidiyorlardı. Artık yola gelmeyecek sandığı kızını bir ümit ve para ne kadar değiştirmişti.

Leyla, dansını bitirdikten sonra Necla'nın önünde durdu, ellerini kardeşinin omuzlarına attı: Kürküm gelince bunu sana veririm, olmaz

mı Necla? .dedi.

Ali Rıza Bey, Necla'nın birdenbire silkindiğini, kin ve nefret dolu bir gözle bir an kardeşine baktığını gördü. Birdenbire yüreği sızladı.

Demek Necla, ablasını kıskanıyordu. İhtiyar adam, kendi kendine gülümseyerek odadan çıkarken düşünüyordu:

İnsanın saadetini çocuklarından beklemesi ne boş hayalmiş, Ya Rabbi! Yüreklerimizin yapılış tarzı itibariyle buna imkan yok.

Çocuklarımızın hepsini mesut etmeye kudretimiz de olsa elbette birinden birinin saadeti bir cihetten aksayacak ya... O mesutları

derhal unutacağız. Evlatlarımız içinde hangisi bedbahtsa yalnız onun sesini duyup ağlayacağız. Evet, çocuktan, evlattan saadet çok boş bir hayaldir.

Leylanın Suriye'ye gideceği zaman yaklaşıyordu. Abdülvehhap Bey, nişanlısından fevkalade memnun görünüyordu. Yalnız, bir gün aralannda hiç yoktan bir kavga çıktı. Leyla vapurda, çarşıda eski bildikleriyle karşılaştıkça görmemezliğe gelir, sonradan aleyhinde bulunduklarını işitirse de aldırmazdı. Fakat bir akşam nişanlısıyla Çamlıca yolunda gezerken bunlardan kadınlı

erkekli sekiz, on kişilik bir gruba tesadüf etti. Yer müsait olmadığı için kaçamadı. Çaresiz, durup konuştu; hatta Abdülvehhap Bey'i de takdime mecbur kaldı.

Nişanlı, buna fena halde kızdı. Leyla'nın izzetinefsini kıracak şeyler söylemeye başladı. Genç kız, oldukça sert bir lisanla cevap verdi ve o akşam dargın ayrıldılar. Abdülvehhap Bey, bir hafta kadar eve uğramadı. Hayriye Hanım başta olmak üzere bütün aile, şiddetli bir korku geçirdi...

Nihayet, nişanlısından Ali Rıza Bey'e bir haber geldi: Leyla sokakta birtakım uygunsuz insanlarla konuşmuş; fazla olarak nişanlısına karşı da onları müdafaa etmiş. Namuslu bir erkek bu hale tahammül edemezmiş. Ali Rıza Bey'i pek sevdiği için eğer küçük kızı Necla Hanımı verirse maalmemnuniye kabul edermiş!

Ali Rıza Bey'le Hayriye Hanım tam bir hafta: Fena hareket ettin, nişanlını gücendirdin diye Leyla'nın başının etini yemişlerdi.

Fakat Abdülvehhap Bey'den bu haber gelir gelmez hakikati birdenbire anladılar.

Arasıra Ali Rıza Bey'in içine gelen korku doğruydu.

Nenin nesi olduğunu adamakıllı tahkik bile etmedikleri bu adam, her halde bir sağlam ayakkabı değildi. Belki bir iki ay yanında gezdirdiği Leyla'dan bıktığı, belki de kardeşinden iki yaş küçük olan Necla'yı daha körpe ve güzel bulduğu için bunu bırakıp ötekini almayı aklına koymuştu.

Son vakada Leyla'yı beyhude yere itham etmişlerdi. Kızcağızın hiç kabahati yoktu. Bu dargınlık, sırf Leyla'yı baştan atıp Necla'yı almak için icat edilmiş bir bahane idi. Hem de hayvancasına, iptidai bir bahane!

Evin içinde bir isyan vaveylasıdır koptu. Ali Rıza Bey için en doğru hareket bu adamın nişan yüzüğüyle birkaç hediyesini - haber getiren adama verip - göndermekten ibaretti. Fakat o esnada Abdülvehhap Bey'in teklifinden daha hayret verici bir şey oldu.

Necla, yaşından umulmayacak bir pişkinlikle Ali Rıza Bey'in karşısına dikildi; hiç utanıp sıkılmaya lüzum görmeden:

- Ne yapıyorsun, baba... Çıldırdın mı? dedi. Kısmetime ne hakla mani olacaksın? Madem ki Abdülvehhap Bey beni istiyormuş...

Kardeşimin yerine beni verirsin olur biter... dedi.

Ali Rıza Bey, yüzsüzlüğün bu derecesini aklına sığdıramayarak dili tutuldu. Leyla bayıldı. Yalnız Hayriye Hanım, büyük teessürüne rağmen, itidalini kaybetmedi:

- Necla'nın sözü pek boş değil... Bir kere düşünelim Ali Rıza Bey... dedi.

O gece evde uzun ve gürültülü bir müzakere oldu. Ali Rıza Bey, bu evlenmeye bir türlü razı olmak istemiyordu. Daha ilk adımda bu ahlaksızlığı yapan adamdan ne beklenmezdi? İnsan, böyle bir serseriye değil kızını, evinin kedisini bile emniyet edemezdi.

Onun fikrince keşküllü sokak dilencileri bu yüzsüz ve vicdansız adamdan bin kat iyi idi. Sonra, Necla'nın kardeşine bu ağır hakareti reva gören insanla evlenmesi çok çirkin düşerdi.

Hayriye Hanım, kocasının bütün sözlerine hak veriyordu. Abdülvehhap Bey, hakikaten ahlaksız bir adamdı. İnsan böyle bir kimseye, evinin kedisini bile emniyet edemezdi. Fakat ne çare ki zaman o zaman değildi. Çocuklar, kedi yavrularından daha hor, hakir olmuşlardı. Emniyet Sandığı'nın borcu olduğu gibi duruyordu. Yakında ev satılacak, çoluk çocuk sokak ortasında kalacaklardı. Hiç bir yerden bir şey bekleyemezlerdi. Yer demir, gök bakırdı. Kocasının bütün bu şeyleri iyice düşünmeden hayır demesi doğru olmazdı. Hoş, onun vereceği kararın da zaten pek o kadar ehemmiyeti yoktu ya... Bu işten son söz Necla'nındı.

Son söz mü? Kararını vermiş insanlara mahsus bir sükunetle bu münakaşayı dinleyen Necla, gayrıihtiyari gülümsedi. O kendisinden beklenilen bu son sözü daha haberi aldığı dakikada söylememiş

miydi? Şimdi babasıyle annesinin lüzumsuz kavgalarını, kılını kıpırdatmaya lüzum görmeden masal gibi dinliyor, arasıra pencereden karanlığa bakarak saadetini düşünüyordu. Hakikaten gün doğmadan neler doğuyordu? Kardeşinin başındaki devlet kuşunun oradan kalkıp kendi başına konduğunu dün gece, bu saatte rüyada görse hayra yormazdı ya!... Şimdi, onun için düşünmeye değer bir tek mesele vardı; Suriyeli devlet kuşunun ablasına oynadığı oyunu kendisine de oynamasına meydan vermemek, onu kıskıvrak bağlamaktı.

Leyla, kardeşinin bu hareketine gündüzden beri içerliyordu.

Nihayet dayanamadı, babasıyle konuşurken ona taş atmaya başladı.

Birdenbire bütün ümidini kaybetmiş bir insan için bundan tabii bir şey olamazdı. Bağırmak, canı yanan insanların en iptidai bir hakkı idi. Nitekim Necla'ya düşen en iptidai vazife de bütün ümidini aldığı bu kızın hakkını tanımak, hiç olmazsa bu gecelik o, ne söyler, ne yaparsa hoş görmekti. Zaten bu, onun için pek zor bir fedakarlık da değildi. Galip insanlar için iyi ve merhametli olmak ne kolay ve şık bir jesttir. Fakat Necla, nedense bu büyüklüğe lüzum görmedi. Hatta kardeşiyle hafifçe alay etmekten geri kalmadı. O vakit Leyla, büsbütün çıldırdı ve evde bir kızılca kıyamettir koptu. Genç kız, kalın, yırtık bir mahalleli karısı sesiyle:

- Kaltak... Ahlaksız kaltak... Nişanlımı sen baştan çıkardın...

diye Necla'ya saldırıyor, o, korkup çekinmeye lüzum görmeden:

- Pekala yaptım, gözünü açaydın da sıkı tutaydın...

Diye cevap veriyordu.

Hayriye Hanım, saçı, başı karışmış Leyla'yı zaptetmeye, Ayşe, zorla Necla'yı odadan çıkarmaya uğraşıyordu.

Ali Rıza Bey'e gelince, o, yere, duvarın dibine çömelmiş başını elleri içine almış, olan vakalardan ziyade çocuklarının bu kadar düşmüş, bayağılaşmış olmalarına hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Necla, Ayşe'nin kollarında dışarı çıkarken tekrar tekrar geri dönüyor, ağza alınmayacak sözlerle içinin bütün zehrini püskürüyordu:

- Sırtına iki paralık bir manto giymekle ne oldum delisi oldun değil mi? Utanmadan bize ahretlik kız muamelesi ettin. Allah senin gibileri işte böyle tepetaklak yuvarlar... Kışın kürk aldığın zaman bana eski mantonu verecektin, değil mi? Şimdi ben onu başım, gözüm sadakası olarak sana bağışlıyorum.

- XXVİİ -

ON beş gün sonra Necla, Abdülvehhap Bey'le beraber Suriye'ye hareket etti. Böylece ağacın üçüncü yaprağı da kopmuş oluyordu.

Necla ile Leyla arasında kardeşlikten daha fazla bir şey vardı.

Yaş farkları azdı. Yüzleri, ahlakları birbirine benzerdi. Bir yatakta yatmışlar, beraber büyümüşler, beraber gülüp eğlenmişlerdi.

Ali Rıza Bey'e göre onlar, birbirlerinden ayrı yaşamasına imkan tasavvur edilemeyecek bir çift, kan ve aile bağı denen şeyin en mükemmel bir numunesi idiler. Halbuki, bir daha yüz yüze gelmemesiyle, kanlı iki düşman gibi ayrıldılar.

Aile, artık küçülmüştü. Evde Leyla ile Ayşe'den başka çocuk kalmıyordu. Ali Rıza bey, kışa doğru Bağlarbaşı'ndaki evi sattı.

Bütün borçlarını temizledi. Elinde kalan para ile Dolap sokağında bir ev aldı.

Burası iki büyük odalı, karanlık, harap bir yerdi. Çocukların hep bir ağızdan Cehennem ismini verdikleri eski evleri bunun yanında Cennet bağının köşkleri gibi idi. Fakat elde kalan para ile daha iyisini almaya imkan yoktu. Hayriye Hanım, evi ilk gördüğü zaman beğenmemiş: Biraz daha beklersek belki daha zararsız bir şey düşürürüz demişti. Fakat artık eskisinden büsbütün başka bir adam olan Ali Rıza Bey, acı bir alayla gülerek: Bekleyelim mi? Yağma mı var? Nasıl eldeki beş on parayı geçen seneki para gibi çarçur ettirip beni sokakta bırakır mısınız? demişti. Çocuklar eve, bir mezara girer gibi ağlaya ağlaya girdiler. Ali Rıza bey de aşağı yukarı aynı histe idi. Fakat buna rağmen kapıdan ilk adımını atarken gayrıihtiyari elindeki anahtarı dudağına götürdü: Allah yokluğunu göstermesin...

diye dua etti.

Leyla, son vak'adan beri hala düzelememişti. Eve girdiklerinin ikinci günü: Başım... Başım... diye haykırarak yatağa düştü.

Kırk beş gün dil, ağız vermeden yattı. Bereket versin hastalık tehlikeli bir şey değildi. Civarda oturan bir tekaüt doktor: Sinir... iyi yedirip içirin. Sıkmayın; bir şey kalmaz... diyordu.

Doktorun söylediği gibi Leyla, birbuçuk ay sonra ayağa kalktı. Fakat büsbütün başka Leyla olarak... Hastalık esnasında bir gece onu yataktan almışlar, yerine bir başka insan koymuşlar gibiydi. Çok zayıftı. Yeni yürümeye başlamış bir çocuk gibi güçlükle geziniyor, ikide birde gözleri kararark elleriyle yüzünü kapıyordu. Çehre değişmiş olmakla beraber yine güzeldi.

Hastalık, bu çehreye mahzunluğa benzer bir şey getirdiği için Ali Rıza Bey, onu hatta eskisinden de güzel buluyordu.

Leyla'nın yüzü gibi ahlakı da değişmişti. Artık eskisi gibi vara, yoğa hırçınlaşmıyor, kaderine tamamıyle boyun eğmiş görünüyordu.

Ali Rıza Bey, kızının gözlerinin hafif bir buğu ile kaplı olduğuna dikkat etti. İhtiyar adama öyle geliyordu ki, çocuk, karşısındakilere söz söylerken, gülümserken için için ağlıyor, ancak göz yaşları öyle ince ki, damla halinde düşmeden buhar olup havada dağılıyor. Bu, belki sinirleri gevşemiş bir ihtiyar vehmi idi. Fakat ne olursa olsun Leyla'ya karşı içinde garip bir merhamet uyandırdı.

Sonra, eski baba sevgileri canlanmaya başladı. Kızına olan bütün infialleri yavaş yavaş kayboldu.

Leyla, biraz ayaklandıktan sonra sokağa çıkmaya başladı.

Doktor, onu gezdirip eğlendirmelerini, hatta mümkünse hava tebdiline götürmelerini söylüyordu. Hava tebdili imkansız bir şeydi.

İhtiyar adam; etli, sütlü bir hasta yemeği tedarik edinceye kadar akla karayı seçiyordu. Fakat buna mukabil Leyla, arasıra gezinmeye gidebilirdi.

İlk defasında Hayriye Hanım, kızını sarıp sarmaladı, ucuz bir paraşola bindirerek deniz kenarında hava almaya götürdü. O

gün, sokak kapısı yanındaki küçük odada geçen bir vak'a Ali Rıza Bey'in kalbini yine kanla doldurdu.

Hayriye Hanım, bir kabahat işler gibi ezile büzüle Leyla'nın yanına bir bohça bırakmıştı. Bu, Necla'nın başım, gözüm sadakası olsun diye ablasına bıraktığı mahut kadife manto idi.

Necla'nın o kavga gecesi bir küstahlıkla bağıra bağıra söylediği bu sözler, bu dakikada muhakkak hepsinin kulağında çınlıyordu.
Fakat, orada hiç kimse, bunu hatırladığını söylemeye cesaret edemiyordu. Çünkü bu takdirde mantoyu atmak lazım gelecekti.

Hayriye Hanım, Leyla'nın hırçınlaşmasından, oturduğu yerde sessiz sedasız düşünmesinden cesaret aldı, soğuk bir sesle:

- Haydi kızım... Şunu arkana al da gidelim, dedi.

İhtiyar kadın, elinde manto ile ayakta bekliyor, kocasıyle göz göze gelmemesi için başını öte tarafa çeviriyordu.

Ali Rıza Bey, kızının yine gözleri kararıyor gibi elini yüzüne götürdükten sonra yavaş yavaş yerinden kalktığını gördü, boğazına bir şey tıkandı.

Leyla, artık her gün kadife mantosunu giyiyor, başını alıp sokak sokak geziyordu.

Ali Rıza Bey, ilk zamanlarda bu gezintilere ses çıkarmıyordu.
Ne yapsın, çocuk, dertli idi. Kırlarda, sokaklarda rastgele dolaşmak kadar hiç bir şeyin gam dağıtmadığını tecrübeleriyle biliyordu. Öyle olmasa Dolap sokağındaki ev oturulur gibi değildi.
Hele kısa kış günlerinde öğleden iki saat sonra odalar lambasız oturulamayacak kadar kararıyordu. Böyle olmakla beraber zaman geçtikçe Ali Rıza Bey'de düşünceler ve korkular uyanıyordu: Bir genç kızın bu kadar fazla dolaşması doğru bir şey değildi. Hele arasıra çok gecikiyordu. Sonra, eski sosyeteye devam edenlerden bazılarıyle tekrar ahbap olmuştu.

Leyla'nın eski neşe ve sıhhati yavaş yavaş yerine geldi. Fakat Ali Rıza Bey, ona hala bir hasta gözüyle baktığı için hatırını kıracak bir şey söylemeye bir türlü dili varmıyordu.

Bir zaman sonra, bu müphem korku elle tutulacak bir tehlike şeklini aldı.

İhtiyar adamın kulağına bazı mide bulandıracak şeyler çalınıyordu.
Fakat yazık ki o vakit de Leyla'nın bu fazla sertliği bir adet, zaman ile sağlanmış bir hak halini almış bulunuyordu.
Ali Rıza Bey, buna rağmen Leyla'ya bazı tembihlerde bulunmak istediyse de dinletemedi; daha doğrusu kendi de bu işin pek üstüne düşmemişti. Senelerden beri devam eden bu uğraşma, ihtiyar adamı çok yıpratmıştı.

Sonra, lakırdının, nasihatin tesirine olan emniyeti de çoktan kaybolmuştu. Hasılı, Leyla, istediği gibi gezip tozmakta devam etti.

- XXİX -

NECLA'DAN gelen haberler gitgide fenalaşıyordu. Genç kız, Arapta umduğu zenginlik ve lüksün kendi kuruntusundan başka bir şey olmadığını daha yolda anlamıştı.

Abdülvehhap Bey, İstanbul'da söylediği gibi milyonlar sahibi bir zengin değil, anlaşılması güç birtakım karışık işlerle kıt kanaat yaşayan bir adamdı.

Necla, Beyrut'ta hayalindeki sarayın yanında bir tavuk kümesi gibi kalan küçük bir eve indi.

Mermer merdivenlere dizilmiş sinema uşakları yerine bir entarili kayınbaba ile iki ortak ve bir alay çocuk tarafından karşılandı.

Üçüncü ortak dokuz ay evvel ölmüştü. Necla, bu kadının yerine geldiği için ondan kalan iki çocuğa analık etmek vazifesi de tabii ona düşüyordu.

Genç kadın Nasreddin Hoca'nın ağacı gibi, görüp göreceği nimetin İstanbul'dan alınmış bir iki parça eşyadan ibaret kalacağını

anlayınca biraz hırçınlık etmek istemişti. Fakat daha ilk kavgada entarili kayınbabanın boru gibi bir sesle üstüne hücum ettiğini görünce fena halde korkmuş, bir daha ağzını açmaya cesaret edememişti.

İki ortak ve yarım düzineden fazla çocuk arasındaki bu hayat, çekilir gibi değildi. Fakat, Necla, ilk zamanları bunları ailesine yazmaya utanmış, bilhassa Leyla'yı sevindirmekten korkmuştu. Birkaç ay geçince dayanamadı; utanıp sıkılmayı kaldırarak ufaktan ufağa bazı şikayetlere başladı. Sonra, bunlar derece derece arttı.

Son mektubunda diyordu ki: Baba dayanamayacağım. Bir yolunu bulursam her şeyi terkeyleyerek İstanbul'a kaçacağım.

Senin bir lokma ekmeğine razıyım.

Annem, kardeşim gözümde tütüyor. Hele Leyla ablam hiç aklımdan çıkmıyor.

Kardeşim vaktiyle bu adamla evlenmediği için üzülmüştü.

Şimdi burada neler çektiğimi görse kendisini kurtardığım için muhakkak bana teşekkür ederdi.

Leyla, bu mektubu okuyunca kardeşine olan bütün kinini unutmuş: Kuzum baba, Necla'yı kurtaralım diye Ali Rıza Bey'in ayaklarına kapanmıştı.

Hayriye Hanım da az çok bu fikirdeydi. Fakat ihtiyar adam, bu yalvarmalara kulak asmamış, Necla'ya yazdığı mektupta şöyle cevap vermişti: O anlattığın şeyler beni çok müteessir etti.

Fakat ne çare ki hiç bir suretle sana yardım edecek halde değilim.

Biz, şimdi eskisinden çok daha fakiriz, buraya gelip ne yapacaksın?

Orası, ne de olsa evindir; kocanın hiç bir meziyeti olmasa namuslu bir adam olması ve seni ellere muhtaç etmemesi kafidir.

Çaresiz, dişini sıkacak ve etrafındaki insanlara alışacaksın kızım.

Ali Rıza Bey, bu mektupla artık kapısının Necla'ya kapalı olduğunu açıkça anlatıyordu. Fakat, genç kadın, ne kadar bunalmış

olacak ki bu istiskale kızmıyor, üst üste gönderdiği mektuplarda, Beni kurtar, yoksa kendimi öldüreceğim, kanıma girmiş olacaksın! diye feryat ediyordu.

Necla'nın bu kendimi öldüreceğim sözü muhakkak boş bir tehditti. Fakat öyle olmayabilirdi de. Bu, saati saatine uymayan karmakarışık ruhlu, bozuk sinirli çocuklardan ne beklenemezdi?

İhtiyar adam, mütemadiyen kulağını rahatsız eden bir sese cevap verir gibi titiz bir heyecanla: Anladım, çocuklar için bu, bir yaprak dökümü... Fakat beş çocuktan bir tanesi de mi kurtulamayacak, ya Rabbi? diye söyleniyordu.

- XXX -

ALİ Rıza Bey'in kahve arkadaşlarından bir mütekait binbaşı, bir gün onu Üsküdar kahvelerinden birinde bir köşeye çekti:

- Ali Rıza Bey kardeşim, sizinle çok ehemmiyetli bir şey konuşacağım, dedi... Uzun müddet tereddüt ettim... Fakat sizi çok sevdiğim ve namuslu bir insan olarak tanıdığım için...

Binbaşı, ihtiyar adamın sararmaya, titremeye başladığını görerek durdu. Kısa bir tereddütten sonra:

- Galiba müteessir olacaksınız, dedi.

Ali Rıza Bey, hemen kendini toparladı. Münasebetsiz bir şey yaparak arkadaşını ürkütmekte mana yoktu.

Bu mukaddemeye göre işiteceği şeyin onu can evinden vuracağı muhakkaktı. Fakat, ne olursa olsun hakikati mutlak öğrenmeliydi.

İhtiyar adam, mümkün olduğu kadar sakin bir sesle:

- Merak etmeyin, dedi, ben, çok tahammüllü bir adamım...

- Fakat üzülmeyeceğinizi vadeder misiniz?

- Ateş bir yere düşsün de yakmasın, bu olmaz. Fakat gayret ederim.

- Mamafih pek o kadar büyütülecek bir mesele de değil. Söylemek istediğim şey şu: Büyük kızınızın pek fazla dolaşmasına müsaade etmeseniz, daha iyisi mümkün olsa da bir zaman hiç sokağa çıkarmasanız!

- Ne var? Ne olmuş?

- Hiç... Sanki o yaşta bir genç kızı pek serbest bırakmak doğru değil de...

- Sözünüzü değiştirmeyin. Siz, bir şeyler biliyorsunuz, hakikati bana olduğu gibi söyleyin.

- Peki, ne biliyorsam söyleyeceğim. Kızınızı bir hafta evvel kibar kıyafetli bir delikanlı ile otomobile binerken gördüm. Ne kadar müteessir olduğumu tahmin edemezsiniz. Üç gün evvel de bizim çocuklar daha başka şeyler söylediler. Belki de mübalağadır amma!...

Binbaşı, bu başka şeylerin ne olduğunu anlatmak için Ali Rıza Bey'in yeni bir ısrarını bekliyordu. Fakat artık, o bu adamın yüzüne bakacak, yeni bir şey soracak halde değildi.

Sadece: Bu da mı başıma geldi? diyerek ayağa kalktı, sokakta birdenbire gece olmuş da bastığı yerleri görmüyormuş gibi başını önüne eğerek, bastonuyla kaldırım taşlarını yoklayarak ağır ağır yürümeye devam ediyordu:

- Bu da mı başıma gelecekti? Aç kaldım, rezil oldum, türlü hakarete uğradım. Hepsini sineye çektim. Fakat namussuzluğa tahammül edemem. Mutlaka bir şeyler yapmalıyım...

Evini karşıdan görünce birdenbire aklına bir şey geldi:

- Binbaşı, daha başka şeyler biliyordu. Adamcağızın sözünü ağzında bıraktım. Ne var, ne yok hepsini öğrenmeliyim. Bir şey yapabilmek için daha fazla malumata ihtiyacım var.

Ali Rıza Bey, derhal geri döndü. Arkadaşını kaçırmak korkusu ile acele acele yokuşu indi. Bunda çok isabet etmişti. Çünkü soluk soluğa kahveye girdiği zaman binbaşı da kalkmak üzere idi. Ali Rıza Bey, artık utanıp sıkılmayı kaldırarak ne biliyorsa söylemesi için arkadaşına yalvardı ve şu tafsilatı aldı: Leyla, iki aya yakın bir zamandan beri çoluk çocuk sahibi bir avukatın metresiydi. Haftada iki gün Üsküdar iskelesinde buluşuyorlar ve otomobil ile Haydarpaşa'da bir randevuevine gidiyorlardı.

Bu sözlerde bir yalan varsa günahı söyleyenlerin boynunaydı. Fakat bu, adeta çoluk çocuğun ağzına düşmüş bir hikaye idi.

Ali Rıza Bey, tekrar evine gittiği zaman gece olmuştu. Hayriye Hanım, onu görür görmez:

- Leyla daha gelmedi; acaba nerde kaldı? dedi.

İhtiyar adam, yorgunluktan Leyla'yı düşünmeye vakti yokmuş

gibi bir hareket yaptı ve kapının yanındaki bir kırık kanapeye çöktü. Kızını yine bir istintaktan geçirmeden evvel Hayriye Hanım'a bu vakadan bahsetmek istemiyordu. Çünkü karısına emniyeti kalmamıştı.

Hayriye Hanım'ın, öteden beriden bazı şeyler işittiği halde, kendisinden saklamış olması pek mümkündü. Değilse bile, kocasını fazla hiddetinden korkarak Leyla'yı müdafaaya kalkacak, kızı geldiği vakit, kaş göz işaretiyle ona bir şeyler anlatacaktı.

Ali Rıza Bey, oturduğu yerde Leyla'ya soracağı sualleri tasarlerken, Hayriye Hanım, mutfakta Ayşe ile beraber akşam yemeğini hazırlıyordu.

On dakika geçmeden sokağın başında bir otomobil kornası öttü, biraz sonra eve telaşlı bir ayak sesi yaklaştı. Sokak kapısı aralıktı; Leyla gürültü etmekten korkuyor gibi bir tavırla içeri girdi ve mutfaktan gelen ışığa doğru yürüdü. Babasının karanlıkta oturduğu kanapeden kalktığını görünce hafif bir çığlık kopardı:

- Sen misin baba? Ödümü kopardın!

Ayşe, ablasının sesini işitince, elinde lamba ile mutfaktan çıktı. Onun arkasından, sıvalı kolları ile Hayriye Hanım göründü.

İhtiyar kadın:

- Bu saate kadar neredeydin Leyla? Meraktan çıldıracaktım, dedi.

- Hiç... Bir arkadaşımla beraberdim de... Dur nefes alayım da söyleyeyim...

Leyla, henüz derli toplu bir yalan hazırlamamış olacaktı. Vakit kazanmak için Ayşe'den su isteyip içti.

Ali Rıza Bey, merdivenin yanında ayakta duruyor, karanlıkta yüzü görünmüyordu. Sakin, ağır bir sesle:

- Sen otomobille mi geldin? diye sordu.

Leyla, belli belirsiz bir tereddütten sonra:

- Evet, dedi, bir arkadaşıma misafir gittimdi de.

Ali Rıza Bey, kızına birdenbire bir şey sezdirmek istememesine rağmen kendini tutamadı:

- Bunlar, ne iyi ev sahipleri böyle?... Misafirleri evine kadar otomobille getiriyorlar... Kimmiş bu arkadaş bakalım?

- Tanımazsın ki...

Leyla, annesine dönerek devam etti:

- Arkadaşım Haydarpaşa'daki terzisine gidiyordu. Beni de götürmek için israr etti... Bedava otomobil tabii reddedilmez.
Fakat biraz geç kaldık...

Bu Haydarpaşa sözü Ali Rıza Bey'e bütün ihtiyatlarını unutturdu:

- Arkadaşınla Haydarpaşa'ya ilk defa mı gidiyorsun?

Genç kız hayretle:

- Evet... dedi.

- Ben, pek öyle zannetmiyorum... Bu terzi Haydarpaşa'nın hangi sokağında?

Leyla, tekrar babasına döndü, karanlıkta onun çehresini farketmeye, gözlerini görmeye çalıştı, İhtiyar adamın bir şeyler

sezinlediğini hissetmişti. Fakat biraz evvel kapıdan girerken çekiniyor göründüğü halde bu defa nedense fazla ehemmiyet vermedi; babasını korkutmak istediği zamanlara mahsus titiz sesiyle:

- Aman, sen de baba. Amma ahret sualleri soruyorsun, dedi.

Bu küstahlık, Ali Rıza Bey'i çıldırttı. İhtiyar adam, korkunç bir hiddetle kızın üstüne yürüyerek bütün bildiklerini bağıra bağıra söylemeye başladı. Hayriye Hanım:

- Ali Rıza Bey, kendine gel... Yalan, iftira...

Diye araya atılmak istedi. Leyla da aynı şeyi yaparsa, hatta hiç ses çıkarmazsa ihtiyar adama belki yine bir tereddüt gelecekti. Fakat o, ellerini kalçalarına dayayarak, saçaklı şallara sarılı bedenini biraz yana çevirerek meydan okuma rolü oynayan İspanyol artistleri vaziyetiyle kadife mantosuna sarıldı:

- Öyle de olsa ne çıkar? Adam olaydın da kızını bu hale düşürmeyeydin!... dedi.

Ayşe'nin elindeki ışık, Leyla'nın yüzüne çarpıyor, onun alay ve hakaretle burkulan boyalı ağzını, etraflarındaki kara çember içinde nefretle küçülen gözlerini Ali Rıza Bey'e, bir öldürme hissi verecek tarzda parlatıyordu.

İhtiyar adam, birdenbire sopasını yakalayarak:

- Defol... Şimdi evimden çık!

Diye bağırdı. Leyla, bu defa, biraz ürkek, kapıya doğru geriledi:

- Zaten dur desen de duran kim? Lanet olsun senin evine! diye cevap verdi.

İsyan, ihtiyar adama bir canavar kuvveti vermişti. Kollarına, bacaklarına sarılan Hayriye Hanım ile Ayşe'yi iki bez bohçası

gibi silkip atarak Leyla'ya saldırdı. Bu hücum o kadar beklenmez bir şeydi ki genç kız, toparlanıp kaçmayacak olursa orada, kapının dibinde ölmese bile mutlaka bir yerinden ağır surette yaralanacaktı. Fakat Ali Rıza Bey, birdenbire ayağı bir yere takılmış

gibi yüzüstü yere kapandı, bastonu elinden iki adım öteye fırladı.

- XXXİ -

ALİ Rıza Bey'i hafif bir nüzül örselemişti. O geceden sonra çenesi biraz yana çarpıldı. Dili belli belirsiz peltekleşti. Yürürken sol ayağını hafifçe sürümeye başladı. Fakat kendisi bunun farkında görünmüyordu. Onu yiyip bitiren asıl hastalık, içinde idi.

İnsan içine çıkacak yüzü kalmadığı için evvela zamanının en çoğunu küçük odada geçirmişti. Pencerenin karşısında yarı yıkılmış

bir yangın duvarı vardı. İhtiyar adam, bütün gün bu duvarın oyuklarında bitmiş cılız yeşilliği, taşların arasında kertenkele avcılığı yapan kedileri seyrediyordu. Bir meşguliyeti de öğleye doğru duvarın ortasından başlayıp ağır ağır yukarı çıkan ışığa bakarak yeni bir güneş saati icadına çalışmasıydı.

Leyla gittikten sonra ev, büsbütün ıssız kalmıştı. Cılız vücudunun neresinden geldiği anlaşılmayan bir kuvvetle senelerce didinip uğraşmış olan Hayriye Hanım, bu netice karşısında birdenbire kendini bırakmıştı. İki günde bir bulaşık yıkamak, arasıra mangala bir yemek tenceresi koymak, Ayşe'nin başına bir tarak vurmak ona gönül bulandırıcı bir angarya gibi geliyordu.

İhtiyar kadın, uzun ve kanlı bir çarpışmadan dönen bir asker gibi idi. Aldığı yaraların acısını ve nihayetsiz yorgunluğunu şimdi duyuyor, her gün bir yerinde bir hastalık, sakatlık keşfediyordu.

Leyla meselesi Ali Rıza Bey'i de, onu da yüreğinin en nazik yerinden vurmuştu. Bu namus meselesi olduğu için kocasının gösterdiği şiddeti haksız bulmuyor, fakat aynı zamanda ona karşı

sebepsiz bir nefret ve dargınlık duymaktan da kendini alamıyordu.

Bu hal, Ali Rıza Bey'e zaman zaman anlaşılmaz bir muamma gibi görünüyordu:

- Çocuklarımızı birer birer kaybetti... İlk evlendiğimiz zaman olduğu gibi hemen hemen kuru başımıza kaldık... Bu felaketlerden sonra birbirimize bilakis daha fazla yakınlık ihtiyacı

duymamız lazım gelmez miydi? Halbuki biz, adeta birbirimizden nefret ediyoruz... Şu insanlık ne acayip muamma ya Rabbi!

Ali Rıza Bey, bu muammanın bir eşini de gerek kendisinin gerek karısının Ayşe'ye olan muamelelerinde buluyordu. Beş çocuktan ellerinde bir bu küçük kız kalmıştı. Bu vaziyette bütün ötekilerin muhabbetini Ayşe'ye vermek, onu beş kere fazla sevmek icap etmez miydi? Halbuki çocuğa evin içinde dolaşan, hatta ayak altına geldikçe itilip kakılan bir kedi muamelesi yapılıyordu.

Anlaşılan çocuklarla fincan takımları arasında pek fark yoktu.

Kırıla kırıla bir tek kaldıkları gibi işe yaramaz oluyorlar, bir köşeye atılıyorlardı.

Ayşe, şimdi on dördünü sürüyor, ablaları gibi güzel bir olmaya başlıyordu. Fakat onun bu ilkbaharını kimin gözü görüyordu?

Eski şen, geveze Ayşe, korkak bir çocuk olmuştu. Evin bir tarafında bir ölü ya da hasta yatıyormuş gibi gülmeye, yüksek sesle konuşmaya, hızlı yürümeye cesaret edemiyor, fırsat bulduğu gibi kendini ya bahçe, ya komşulara atıyordu.

Birkaç ay sonra Ali Rıza Bey, bu felakete de alıştı. Ara sıra bastonunu alarak sokağa çıkmaya başladı. Nihayet, eski kahvelerin önünden geçti. Arkadaşları camı vurarak çağırdılar. Biraz nazlanır gibi olduktan sonra içeri girdi. Kendisine edilen muamelede, eskisine nispetle, pek fazla bir değişiklik bulmadı.

İyi düşünülürse doğrusu da bu değil miydi? Leyla'nın fena yola düştüğünü öğrendikten sonra göz yummuş, kızı evinde alıkoymuş

olsaydı, ona namussuz demeye hakları olurdu. Fakat mademki hakikati öğrenir öğrenmez onu kapı dışarı etmiş ve bir daha adını anmamıştı; şu halde kendisini çocuğu, ölmüş bir babadan ayırt etmemek, hatta haline biraz acımak lazım gelmez miydi?

- XXXİİ -

ARASIRA evde öteki çocuklardan bahsedildiği halde Leyla'nın ismi hiç geçmezdi. Yalnız bir gece Hayriye Hanım, dalgınlıkla Ayşe'ye Leyla diye seslenmişti, arasıra arkaüstü

yatarak uyuz gibi gözlerini kapadığı zaman hep onu düşündüğünü

Ali Rıza Bey'e anlatmıştı.

Duvarda, Ali Rıza Bey'in vaktiyle çocuklarını etrafına toplayarak çektirmiş olduğu eski bir resim vardı. İhtiyar adam, bu resimde ayaklarının dibinde oturan Leyla'yı makasla kesip çıkarmış, onun yalnız babasının dizlerine sarılmış elleri kalmıştı.

Çocukların anlaşılmaz münasebetsizlikleri vardır. Bir gün Ayşe bu resmi seyrederken:

- Şu ellere bak bak... Leyla ablam dizlerine sarılarak yalvarıyor gibi değil mi? demişti.

Çocuğun saflığından mı, yoksa hınzırlığından mı söylediği pek anlaşılmayan bu söz üzerine Hayriye Hanım, birdenbire hıçkırmaya başladı. Ali Rıza Bey, titreyen yumruğu ile çocuğu tehdit ederek:

- Yumurcak!... Bir daha onun adını ağzına aldığını işitmeyeyim, diye bağırmıştı.

Fakat, nedense o günden itibaren tılsım bozulmuş oldu. Hayriye Hanım, kocasının hiddetlerine aldırış etmeyerek sık sık Leyla'dan bahsetmeye başladı. Evvela her vesile ile onun çocukluk vakalarını anlatıyordu. Sonra, şimdi, ne halde olduğuna dair öteden, beriden kulağına çalınan havadislere geçti: Kızcağızı baştan çıkaran avukat için pek fena adam demiyorlardı.

Leyla'yı Taksim'de tuttuğu küçük bir apartmanda gayet iyi yaşatıyordu. Hatta onu nikahla almak da istiyordu, amma ne çare ki karısından ayrılmanın bir yolunu bulamıyordu. Her halde bu adam, ahlaksızlığından ziyade Leyla'ya olan fazla aşkından dolayı bu işi tutmuştu...

Ali Rıza Bey: Allah rızası için sus Hayriye... Arımdan öleceğim diye kulaklarını tıkamakla beraber bu havadislere memnun olmuyor da değildi. Evvela, ne de olsa evlattı.

Hayriye Hanım, oturduğu yerde her şeyi nasıl da öğreniyordu.
İhtiyar kadın, bir gece kocasına Leyla'nın on beş günden beri hasta yattığına dair haber verdi:

- Zavallı çocuk, zaten çürük bir şey... Korkuyorum. Geçen seneki hastalığı gelmiş olmasın, dedi,

Bu hastalık kelimesi Ali Rıza Bey'in zayıf kalbinde Leyla'ya karşı küçük bir merhamet ve muhabbet uyandırdı.

Küstah bir tavırla mantosuna sarınıp ellerini kalçalarına dayayan, boyalı ağzını yana çarpıtarak, kara halka gözlerini hakaretle küçülterek meydan okuyan Leyla, birdenbire kayboldu, öteki hasta ve ümitsiz Leyla solgun çehresiyle yatağa uzandı.

Hayriye Hanım; kocasının yüzündeki hüzünden cesaret alarak:

- İzin ver... Bir kere çocuğumu göreyim!

Diye yalvardı. Ali Rıza Bey, kızmadı, sadece:

- Bu söz, senin gibi namuslu bir kadının ağzından işitilecek söz mü, Hayriye? Ölüm var, bir daha onunla yüz yüze gelmek yok!

Dedi. Fakat bu dakikada istemeden gözünden iki damla yaş

akıverdi. İhtiyar adam, bu ağlamayı ışıktan ileri gelmiş gibi göstermek için aksi aksi lambaya baktı. Sonra, başını önüne eğerek, hasta ayağını daha ziyade sürükleyerek odadan çıktı.

Hayriye Hanım bu saf hileye inanmıştı.

Leyla vakasından sonra kendini birdenbire koyuveren, yattığı yerde arasıra gözlerini açıp etrafına bakmayı, sorulan suallere dudak ucuyle cevap vermeyi bile lüzumsuz bir yorgunluk addeden Hayriye Hanım'da o günlerde bazı anlaşılmaz uyanma alametleri belirmeye başlamıştı. İhtiyar kadın, arasıra eteğini beline dolayarak evi temizliyor, yemek pişiriyor, komşulara gidip geliyordu. Kocasına karşı politikası da yine değişmişti. Arada bir sinsi sinsi Ali Rıza Bey'in etrafında dolaşıyor, ona ufak tefek hizmetler ediyor, tatlı sözlerle gönlünü alıyordu.

Bu canlılık, onun vaktiyle ilk bozgun alametleri görüldüğü, evin sarsılmaya, çoluk çocuğun birbirine girmeye başladığı zamanlardaki haline ne kadar benziyordu. Ali Rıza Bey, bu değişikliğe pek iyi mana vermiyor, kendi kendine, Dur bakalım...

bunun altından bir şey çıkacak amma hemen Allah hayırlara tebdil etsin diye düşünüyordu.

İhtiyar adam, tahmininde yanılmamıştı. Çok geçmeden bu fevkaladelikteki hizmetin sırrı meydana çıktı. Ali Rıza Bey, bir gün, elinde bir mendil zerzevatla kapıdan girdiği vakit karşısında kızı Leyla'yı buldu.

Leyla: Baba... Babacığım! diye çırpınıp ağlayarak Ali Rıza Bey'in boynuna atılıyor, Hayriye Hanım'la Ayşe, ayaklarına kapanarak yalvarıyordu.

Ali Rıza Bey, adım adım geri çekilerek arkasını duvara dayadı. Gözlerini kapadı. Çehresinde fazla bir heyecan görünmüyordu. Yalnız, nefes almakta güçlük çekiyor gibi başını havaya kaldırıyor, eliyle yakasının düğmesini çözmeye çalışıyordu. Demek

Hayriye Hanım'ın sık sık Leyla'dan bahsetmesinden maksat bu imiş. Bu kızla gizlice görüşerek bir plan tasarlamışlar.

Evvela, Leyla'nın çocukluğuna ait masum hatıralarla onu yumuşatmaya çalışmışlar. Sonra hastalık hikayesi uydurulmuş. Nihayet, onun fazla hiddet, şiddet göstermemesinden alınan cesaretle bu baskın yapılmış... Plan, hiç fena değil. Ali Rıza Bey sadece: Leyla seninle barışmak istiyor. derlerse belki razı olmaz.

Fakat birdenbire kızının yüzünü görürse belki heyecana kapılarak, düşünmeye vakit bulmadan onu kucaklayacak... Bu baskının onu birdenbire öldürmesi tehlikesini bile düşünmüyorlar.

Leyla, susuyor, Hayriye Hanım söylüyor; o yalvarmalarını

bitirince Ayşe başlıyor ve hepsi bir ağızdan ağlıyorlar. Ali Rıza Bey, eli hala yakasının düğmesinde, kızını bir daha dünya gözüyle görmemek için ettiği yemine sadık kalmak istiyor gibi bir türlü gözlerini açmıyordu.

Nihayet, söz sırası ona da geldi. İhtiyar adam, gidilecek bir ikinci yolu olmayanlara mahsus sükunetle:

- Beyhude yoruluyorsunuz, dedi, benim artık Leyla isminde bir kızım yok. Biz, birbirimiz için ölmüş sayılırız.

Hayriye Hanım, Leyla ve Ayşe yarım saatten fazla uğraştılar, fakat Ali Rıza Bey'in ağzından bundan başka söz almak kabil olmadı.

- XXXİİİ -

LEYLA gittikten sonra Ali Rıza Bey ile karısı arasında büyük bir kavga koptu.

Hayriye Hanım, kocasını tatlılıkla yola getiremeyeceğini anladığı

için birdenbire isyan bayrağını açtı:

- Seni adam sandım, otuz sene sözünden çıkmadım. Ne hale geldiğim meydanda. Artık müsaade et de bir zaman da benim

dediğim olsun. Senin yüzünden evlatlarımın her biri bir türlü
ziyan oldu. Elimde bir bu Leyla ile Ayşe kaldı. Çocuğum bensiz yaşayamıyor. Ben de onsuz yaşayamayacağım, Leyla'ya isterse bütün dünya fena desin; o, benim için herkesten iyidir.
Ya Leyla ile yaşayacağız yahut...

Hayriye Hanım, sözünün arkasını getiremedi, ağlamaya başladı.

Ali Rıza Bey, gülümseyerek:

- Üzülme Hanım; üzülme, dedi, ben de senin gibi kararımı verdim. Ben, aranızdan çıkarım. Belki inşallah iyi olursunuz. Haydi, artık ferah uyu, rahatına bak.

Ali Rıza Bey, hakikaten kararını vermişti. Ne olursa olsun artık bu evde oturmayacaktı.

Ertesi sabah erkenden bohçasını hazırladığını gören Hayriye Hanım, onun bir çocuk gibi azarladı:

- Haydi, münasebetsizliği bırak... Sen, sakat bir ihtiyarsın...
Bu hal ile nereye gidiyorsun? Gezip gezip geleceğin yer yine burası...
Beyhude rezalete lüzum yok, dedi.

Maksadı Fikret'e gitmekti. Bütün gece onun üç sene evvel Haydarpaşa istasyonunda söylediği sözleri düşünmüştü:

- Pek sıkılırsan bana gelirsin baba... Kocam iyi bir adam çıkarsa sana elimden geldiği kadar bakarım.

İçinde gizli bir ümit vardı. Belki Fikret, onu yanında alıkoyar, böylece sefalet ve namussuzluk içinde sürünmekten kurtulmuş
olurdu. Gerçi çocuklarından hiç birine yük olmak istemezdi ama ne yapsın; düşmez kalkmaz bir Allah'tı.

Ali Rıza Bey'in bu ümidi ancak Adapazarı'nda, geç vakit bir polisin yardımıyla, damadının karanlık bir sokak nihayetindeki evini bulduğu saate kadar sürdü.

Taşlıkta sofrayı toplamakla meşgul bulunan Fikret, onu görünce hayretten ziyade korku ve tereddütle:

- Sen misin baba?... Hayırdır inşallah? dedi.

Ali Rıza Bey, soğuk bir tavırla elini öpen kızını kucaklamaya cesaret edemeyerek hafif hafif omuzlarını okşarken vahşi tavırlı iki çocuğun merakla kendilerine baktığını farketti. Sonra oda kapılarından birinde uzun boylu, beyaz bıyıklı bir adam göründü.

Genç kadın, toz, toprağa bulanmış, yol yorgunluğu ile bir kat daha düşkünleşmiş bu kılıksız ihtiyardan utanıyormuş gibi:

- Babam bize misafir gelmiş, dedi.

Misafir!... Fikret, bu iki kelime ile kocasına: Korkma, yahut kızma... Bir, iki gün sonra gidecek demek istememiş miydi?

Damat, Ali Rıza Bey'i soğuk bir tavırla karşıladı, Fikret'e:

- Baban yoldan geldi. Açtır, yemek hazırla, diye emir verdi.

İhtiyar adam, daha bu eve ayak atarken yüzüne çarpılan havadan anlamıştı ki kızı burada mesut olamamıştır.

Fikret, birkaç sene içinde adeta çökmüş, orta yaşlı bir dışarlıklı kadın olmuştu. Babasına yemek hazırlamak için gidip gelirken mütemadiyen çocukları haşlaması, onun büsbütün hırçınlaştığını gösteriyordu.

Biraz sonra Ali Rıza Bey, önüne konan bir sahan patatesi yemeye çalışırken ona İstanbul'dakilerden havadis sordular. Başbaşa kaldıkları zaman kızına şüphesiz her şeyi anlatacaktı.

Yalnız, ne de olsa bir el adamı olan damadının yanında birdenbire açılmak istemedi; bu gecelik sorulan sualleri bazı beylik cevaplarla geçiştirmeye çalıştı.

Fakat, onlar olan biten şeylerin onda birini bile öğrenmemiş olmalarına rağmen, sinirlilik, hiddet alametleri göstermeye başladılar.

Damat:

- Biz, zaten bazı şeyleri işitiyorduk, dedi.

Fikret:

- Ah, baba... darılma amma kabahatin büyüğü sende... Bilirsin ya Baba, gözlerini aç! Bunların hepsi serseri... Sakalını ellerine vermeye gelmez. diye ne kadar çırpındım; dinlemedin, diye çıkıştı.

Kocası, ondan cesaret alarak daha ağır sözler sarfetmeye başladı:

- Fikret'in hakkı var... Siz, gün görmüş, büyük mevkiler işgal etmiş bir adamsınız... Bu kadar gevşek davranmayacaktınız... Ben, böyle istiyorum, böyle olacak derdiniz. Kim ağzını açarsa beline vurduğunuz gibi tekmeyi kapı dışarı... Bitti, gitti... Evin efendisi, babası olayım da Fikret'in dediği gibi, sakalımı, çoluk çocuk eline vereyim... Olacak şey mi bu?

Zaten yol yorgunluğundan tıkanmış olan Ali Rıza Bey'in lokmalar boğazında düğümleniyordu. Acı bir gülümseme ile boynunu bükerek:

- Ne yapalım... Kader... talih... dedi.

Evde Fikret'ten başka iki çocuklu bir dul görümce vardı. Başka boş oda olmadığı için Ali Rıza Bey'e kapının yanındaki misafir odasına bir yatak yaptılar.

İhtiyar adam, Adapazarı'nda on beş günden fazla duramadı.

O da ne zahmetle! Fikret'i o kadar yabancı bulmuştu ki ona söylemek istediği şeylerden hiç birini söyleyemedi. Hem kızı istese bile kendi yanında alıkoyamayacak olduktan sonra, buna ne lüzum kalırdı?

Kızının gerçi: Pek darda kalırsan gel baba; sana bakarım!

diye bir vaadi vardı, ama bu da bir şarta bağlı idi: Fikret'in o vakit bunu söylerken Belki rahat bir evim olur dediğini gayet iyi hatırlıyordu. Halbuki zavallı çocuğun bu ümidi boşa çıkmıştı.

Burası da başka türlü bir cehennemdi.

Ali Rıza Bey, Fikret'in hemen her gün kaynana ile, görümce ile, kocasıyle, üvey çocuklarıyle pençeleştiğini görüyordu. Bereket versin ki kızı, dişli bir kadın olmuştu.

Ali Rıza Bey, bu kavgalardan bazılarının da kendi yüzünden çıktığını sezinlemeye başladı. Bir gün Fikret'in kaynanasına: Bir daha babamın adını ağzına aldığınızı işitmeyeceğim. Evinizi başınıza yıkarım diye haykırdığını kulağıyla işitti.

Demek bu evde çektiği yetmiyormuş gibi Fikret, bir de kendi yüzünden söz altında kalıyordu.

Genç kadın o gece de, her zamanki gibi sırtında bir yığın yatak, yorganla misafir odasına girince ihtiyar adam:

- Benim için yorulduğunu görünce içim parçalanıyor Fikret, dedi, fakat bu, artık son gece... izin verirsen ben, yarın gideyim...

Ali Rıza Bey, İzin verirsen demekle kendini güya kovulmuş

bir adam mevkiinden kurtarıyordu.

- Neden bu acele baba? dedi.

- Acele değil kızım, seni bu kadar gördüm ya...

Fikret, biraz düşündükten sonra mahzun bir tavırla:

- Baba! dedi.

- Ne var kızım?

Genç kadın, ona çok ehemmiyetli bir şey söylemeye karar vermiş gibiydi.

Fakat kısa bir tereddütten sonra bunun lüzumsuzluğuna hükmetmiş gibi vazgeçti.

- Demek yarın yolculuk! dedi. Bari erken yat... Allah rahatlık versin.

O, çıktıktan sonra ihtiyar adam:

- Ben bu tavrı, sesi nereden hatırlıyorum? diye düşündü ve çok geçmeden buldu.

Oğlu Şevket de vaktiyle birkaç defa böyle açılacak gibi olmuş ve susmuştu.

NETİCE

ALİ Rıza Bey, Adapazarı'ndan döndükten sonra evine girmedi. İki gün orada, üç gün burada serseri serseri dolaştı. Nihayet, kışa doğru hastalandı; sol kolu ve sol bacağı büsbütün işlemez oldu. Eski tanıdıklarından birinin delaletiyle bir hastaneye girdi. Fakat uzun müddet kalmadı. Bir gün Hayriye Hanım'la Leyla otomobille hastaneye geldiler; ağlaya ağlaya Ali Rıza Bey'in boynuna sarıldılar.

Leyla:

- Baba, seni dünyada bırakmayız, dedi.

Hayriye Hanım:

- Ali Rıza Bey, artık inadı bırak; biraz da benim dediğim olsun, diye yalvarmaya başladı.

Hayriye Hanım'ın kocasının inadından korkması boş bir kuruntu idi. İhtiyarlık ve hastalık, onun sinirlerini gevşetmiş, isyanlarını kökünden kurutmuştu. Kızının ve karısının nasıl olup da bu kadar güzel elbiseler giydiklerine hayret etmiyor, onları tekrar gördüğü için çocuk gibi memnun, artık büsbütün ağırlaşmış diliyle bir şeyler anlatmaya uğraşıyor, gözlerinden yaş çıkmadan hıçkırık tutmuş gibi kuru kuru ağlıyordu.

Hayriye Hanım, Dolap sokağındaki evi kiraya vermiş Ayşe ile beraber Leyla'nın Taksim'deki apartmanına taşınmıştı. Leyla'nın avukatı haftada ancak bir iki gece cadaloz karısından kurtulabildiği için zavallı çocuk, koca apartmanda bir hizmetçi kızla hemen hemen yalnız yaşıyordu. Leyla'nın hali, vakti çok yerinde idi. Zengin olan avukat, ona ayda birkaç yüz lira para veriyordu.

Ne çare ki kendisi tecrübesiz bir çocuk olduğu için kullanmasını bilmiyordu. Şimdi Allah razı olsun annesi onun evine kilit kürek ve boğazı tokluğuna mükemmel bir kahya kadın olmuştu.

Ali Rıza Bey'e bu apartmanda güneşe ve denize karşı güzel bir oda hazırlamışlardı. İhtiyar adam, rahata ve bol yiyeceğe kavuşunca az zamanda düzeldi. Elinde bastonuyle evin içinde dolaşıyor, dilinin tutukluğuna bakmadan Leyla'nın papağanına lisan dersi vermeye uğraşıyordu.

Hatta arasıra avukatın apartmanında arkadaşları şerefine tertip ettiği eğlentilerde bulunuyor, kah sıcak ve şık mutfakta meze

hazırlayan Hayriye Hanım'a yardıma geliyor, kah artık on beş yaşında güzel bir kız olan Ayşe ile beraber bazı kadınlarla gülünç dans yapmaya kalkarak meclisi neşelendirdiği bile oluyordu.

Evde oturmaktan sıkıldığı vakit onu tertemiz giydiriyorlar, açık bir arabaya bindirerek hava almaya gönderiyorlardı...

Ali Rıza Bey, o günlerde, bayram elbiseleriyle bayram beşiğine binmiş çocuklar kadar neşelidir. Yalnız, sokaklardaki kalabalığın içinde arasıra eski kahve arkadaşlarından bazıları ile göz göze gelmese....

SON